

Analýza postojů dospívající mládeže k fenoménu stáří

Bc. Petra Sedláčková

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petra Sedláčková**

Osobní číslo: **H140341**

Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Analýza postojů dospívající mládeže k fenoménu stáří**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti stáří, mezigeneračních vztahů a postojů dospívající mládeže.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace smíšeného výzkumu formou dotazníkového šetření a interview.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-158-2.

HORSKÁ, Pavla, KUČERA, Milan, MAUR, Eduard, STLOUKAL, Milan. Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají.

Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3604-4.

TOŠNEROVÁ, Tamara. Ageismus průvodce stereotypy a mýty o stáří. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9506-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Mgr. Irena Ocetková, Ph.D.**

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce: **1. prosince 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 11. 4. 2016

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá analýzou postojů dospívající mládeže ke stáří a k seniorům. Práce se dělí na dvě části, a to na část teoretickou a část výzkumnou. Teoretická část nabízí pohled na problematiku fenoménu stáří, zaměřuje se na postoje, jejich utváření a změnu.

V rámci pedagogicko-psychologického paradigmatu jsou zde popisovány charakteristické znaky období dospívání a stáří. Uvádí shrnutí vybraných předsudků a mýtů zakládajících nosnou myšlenku ageismu.

Těžištěm empirické části je kvantitativní průzkumné šetření prováděné na třech základních a dvou středních školách. Kvantitativní výzkum je zaměřen na zmapování postojů ke stáří v závislosti na zvolených proměnných - pohlaví, věk, studovaný ročník. Analýza a interpretace dat poskytuje informace o míře ageistických postojů ke stáří u sledovaného vzorku respondentů. Vede nás k zamyšlení o vztahu dvou odlišných generací a šanci na zlepšení.

Klíčová slova: postoje, dospívající mládež, stáří, ageismus

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the analysis of adolescents' attitudes towards the old age and elderly people. The paper is divided into two parts – the theoretical part and the research part. The theoretical part gives an overview on the issue of the phenomenon of old age, focusing on attitudes, their formation and change.

Within the pedagogical-psychological paradigm, the characteristics of adolescence and old age are described. The paper summarizes some selected prejudices and myths establishing the principal ideas of ageism.

The focus of the empirical part is on a quantitative survey conducted in three elementary and two secondary schools. The quantitative research is focused on mapping the attitudes towards the old age, depending on the selected variables - age, sex and the year studied. Analysis and interpretation of the data provides information about the degree of ageist attitudes towards the old age based on the surveyed sample of respondents. It also leads us to consider the relationship between the two different generations and a chance for improvement.

Key words: attitudes, adolescents, old age, ageism

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Poděkování

Tímto chci poděkovat vedoucí práce Ing. Mgr. Ireně Ocetkové, Ph.D. za její cenné rady, odborné konzultace a velmi užitečnou metodickou pomoc při tvorbě diplomové práce.

Ráda bych poděkovala osloveným ředitelům a učitelům za zprostředkování dotazníkového šetření na půdě jejich škol. Poděkování patří též všem respondentům za ochotu a spolupráci při vyplňování dotazníku.

V neposlední řadě děkuji své nejbližší rodině za morální podporu, trpělivost a pomoc, kterou mi poskytovali v průběhu mého studia.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 VYMEZENÍ POJMU POSTOJE.....	13
1.1 DEFINICE, UTVÁŘENÍ A ZMĚNY POSTOJŮ	13
1.2 FUNKCE, STRUKTURA A ZNAKY POSTOJŮ.....	16
1.3 POSTOJE A CHOVÁNÍ, MĚŘENÍ POSTOJŮ	18
2 CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ ADOLESCENCE.....	21
2.1 VYMEZENÍ ADOLESCENCE	21
2.2 PSYCHICKÉ A SOCIÁLNÍ ZMĚNY V ADOLESCENCI.....	23
2.3 ETAPA UTVÁŘENÍ IDENTITY.....	25
3 CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ STÁŘÍ.....	31
3.1 DEFINICE STÁŘÍ A STÁRNUTÍ	31
3.2 ZMĚNY V PROCESU STÁRNUTÍ	35
4 AGEISMUS.....	41
4.1 DEFINICE ZÁKLADNÍCH POJMŮ	42
4.2 PŘEDSUDKY, STEREOTYPY A MÝTY O STÁŘÍ	43
4.3 DOPADY NEGATIVNÍCH STEREOTYPŮ	48
4.4 SOUHRN TEORETICKÉ ČÁSTI	50
II PRAKTICKÁ ČÁST	51
5 ANALÝZA POSTOJŮ DOSPÍVAJÍCÍ MLÁDEŽE K FENOMÉNU STÁŘÍ.....	52
5.1 CÍL VÝZKUMU, HYPOTÉZY, METODOLOGIE.....	52
5.2 ORGANIZACE PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	56
5.3 METODA TECHNICKÉHO ZPRACOVÁNÍ DAT.....	58
6 VÝSLEDKY A JEJICH ANALÝZA.....	61
6.1 VYHODNOCENÍ JEDNOTLIVÝCH OTÁZEK DOTAZNÍKU	61
6.2 VYHODNOCENÍ A TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ	79
6.3 DISKUZE.....	95
6.4 NAVRHOVANÁ ŘEŠENÍ PRO PRAXI	104
ZÁVĚR	106
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	109
SEZNAM GRAFŮ	113
SEZNAM TABULEK.....	114
SEZNAM PŘÍLOH.....	115

ÚVOD

Postoj společnosti k fenoménu stáří se v odlišných kulturách i době proměňoval. Stáří bylo různě ceněno a škála způsobů zacházení se starými lidmi byla široká. Pohled na stáří a percepce starých osob je ovlivněna osobní zkušeností, představami a stereotypy o tom, co vlastně být starý znamená. Obecně už problematika stáří překročila rámec osobní i rodinné události a stala se důležitou společenskou výzvou. Demografický vývoj učinil ze stáří realitu, kdy stárnoucích a starých lidí přibývá a struktura společnosti se tak výrazně mění.

Na jedné straně svým dětem od narození vštěpujeme normy chování, učíme je vzájemné toleranci a porozumění, uznávat společenské hodnoty, usilujeme o jejich výchovu. Na straně druhé jsou značně ovlivňovány působením médií, kterými je zdůrazňován význam mládí, krásy, upřednostňování výkonu a produktivity. Ze všech stran slyší, že se senioři stávají neproduktivním článkem společenského systému. Dlouhodobé působení těchto faktorů má pak jistě negativní vliv na vnímání některých sociálních rolí. Role seniora sem nepochybně patří.

Diplomová práce se zabývá analýzou postojů ke stáří a cílovou skupinu tvoří dospívající mládež. V období dospívání se jedinec nachází na prahu dospělosti, začíná disponovat určitým rozhledem, znalostmi, začíná být schopen posuzovat i vyvozovat závěry o určité problematice. Zajímá nás, jak dnešní adolescenti stáří vnímají.

Cílem diplomové práce je zmapovat postoje dospívající mládeže ke starým lidem. Dále výsledky průzkumného šetření zhodnotit v závislosti na zvolených proměnných. Hodnotnými proměnnými byly pohlaví respondentů, věk, bydliště, studovaný ročník. Dalším cílem je zjistit, zda se míra ageistických postojů u dospívajících mění v závislosti na studovaném ročníku a na jejich víře.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. Teoretická část je obecnější povahy a zaměřuje se na vysvětlení základních pojmů a klíčových slov vztahujících se k výzkumu. Je rozdělena do 4 oblastí, které se v rámci pedagogicko-psychologického paradigmatu zabývají postoji, jejich utvářením, znaky a strukturou. Další dvě kapitoly jsou zaměřeny na období dospívání a stáří. Charakteristika těchto dvou etap života je nezbytná pro poznání zkoumaného vzorku (dospívajících – respondentů dotazníkového šetření) a pro poznání vlastní výzkumné problematiky (stáří). Pozornost zde věnujeme rysům, které jsou typické pro tato období a změnám zejména v psychické a sociální oblasti. Zaměřujeme

se také na to, jak jsou tato věková období definována současnou společností a jaké rolové a kompetenční rámce jsou jim přisuzovány. Těžištěm poslední kapitoly je problematika ageismu, úzce spojená s emočně zaměřeným hodnocením vůči stáří. Uvádíme zde shrnutí vybraných předsudků, stereotypů a mýtů zakládajících nosnou myšlenku ageismu.

Empirická část je věnována výzkumnému šetření zaměřenému na zmapování postojů dospívající mládeže ke stáří. Podává informace o užitém výzkumném nástroji, sběru dat, jejich zpracování a analýze. Informuje o zjištěných výsledcích šetření. Z metodologického hlediska je využito kvantitativního designu výzkumu. Hlavním výzkumným nástrojem je dotazníkové šetření.

Považujeme za důležité mapovat postoje dospívajících ke starým lidem. Problematika stáří i seniorů by jistě mohla patřit do centra zájmu sociálního pedagoga. Vždyť záměrem sociální pedagogiky není pouze působení na sociálně znevýhodněné a rizikové skupiny, ale o působení na celou populaci. Samotný termín „sociální“ můžeme chápat ve smyslu pomáhat všem, kteří se ocitli v nelehké životní situaci.

Doufáme, že tato práce přispěje k další diskuzi či zamyšlení nad nutností ovlivňovat a pozitivně utvářet postoje dospívajících ke stáří obecně. Ať už zvýšením informovanosti, zážitkovou formou, či jinými technikami. Je zřejmé, že pracovat na formování postojů současných dospívajících, je velkou výzvou pro celou společnost.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMU POSTOJE

Teoretická část práce ve své úvodní části shrnuje poznatky o postojích, Zaměřuje se zejména na vymezení pojmů, jakým způsobem jsou postoje definovány, jak se postoje utváří a také mění. Shrnuje zde současné poznatky o struktuře, funkcích postojů, budeme se snažit vystihnout postoje v rámci našeho chování, podat přehled způsobů, jakým se postoje měří. Další část teoretické práce se zabývá obdobím adolescence, zde se zejména shrnují specifika tohoto období v rámci pedagogicko – psychologického paradigmatu. Tato druhá kapitola uvede názory, postoje, charakteristické znaky tohoto období a změny, které je provází. V následující kapitole vysvětlujeme způsoby kategorizace stáří, definice, jaké změny stáří provází, specifika tohoto období. Poslední čtvrtá kapitola ukazuje problematiku ageismu, vnímání a prezentace věku v dnešní společnosti vzhledem k demografickému vývoji. V úplném závěru teoretické části se zaměřujeme na vybrané předsudky, mýty o stáří a stereotypy zakládající myšlenku ageismu.

Každý den se ocitáme v určitých sociálních situacích, kdy se vedle rolí utvářejí vzorce chování, ale také vlastnosti osobnosti, mezi které můžeme řadit schopnosti, dovednosti, návyky, potřeby atd. Pokud bychom chtěli sledovat naše sociální chování, zjistíme, že se u člověka pod vlivem sociální zkušenosti utváří postoje. A právě postoje člověka se projevují v jeho jednání a chování a ovlivňují tak utváření vztahů člověka k prostředí (Řezáč, J. 1998, str. 30). V průběhu života se dostáváme do situací, kdy se stáváme cílem pokusů ovlivňování, jejichž záměrem je utváření, změna či posílení postojů. Dochází k tomu prostřednictvím osobní komunikace či působením masmédií nebo pod vlivem získávání nových informací či setkáváním s různými pohledy na svět. Člověk si tak během svého života vytváří na jedné straně individuální koncept vlastních postojů a na straně druhé se stává produktem sociálního učení.

1.1 Definice, utváření a změny postojů

Jedním ze znaků člověka, který je vnímán jako člověk úspěšný, je: „*Tolerantnost v postojích vůči jiným, úcta ke všem lidem bez ohledu na jejich původ, postavení, zaměření....*“ (Čačka, O. 2002, s. 115). Postoj jako pojem je spjatý se jmény W. I. Thomas a F. Znaniecky z roku 1918. Postoje už v tomto období byly autory chápány jako individuální duševní procesy zaměřené na určité objekty a charakteristické prožíváním jeho významu. Mezi strukturou sociální reality a strukturou každé osobnosti tak postoj plní funkci zprostředkujícího článku (Výrost, J. 2008 str. 128).

Definice postojů

Existují různé definice i výklady pojmů postoj. Zjednodušeně můžeme postoj chápat jako názor, přístup, vztah, volbu, nedílnou součást každé osobnosti. Z terminologického hlediska lze postoje definovat jako: „*Postoje jsou motivační dispozice zakládající tendenci jednat určitým způsobem*“ (Vízdal, F. 2009, s. 164). Výstižnou definici pojmu postoj uvádí R. Kohoutek „*Postoj je komplexní tendence odpovídat poměrně stálým a charakteristickým způsobem (kladně, neutrálně, ambivalentně či záporně) na určité opakované situace, myšlenky, objekty, osoby*“ (Kohoutek, R. 1998, s. 8). Psychologický slovník definuje postoj jako hodnotící vztah vyjádřený tendencí ustálenou formou reagovat na předměty, na sebe sama, ostatní osoby, situace. Postoje chápe jako nedílnou součást osobnosti, předurčují naše chápání, myšlení, cítění a společně s vědomostmi a dovednostmi jsou získávány v průběhu našeho života (Hartl, P. Hartlová, H. 2010). Definice Kreche, Crutchfielda a Ballacheye z roku 1962: „*Postoje jsou stabilní systémy pozitivního nebo negativního hodnocení, emočních pocitů a technik jednání týkajících se sociálních cílů*“ (Kreche in Hayesová, N. 1998, s. 95).

Utváření a změny postojů

V průběhu vývoje každého jedince již při primární socializaci dochází k vytváření vztahu k hodnotám. Postupem času, tak jak dítě opouští svět smyslových vrozených hodnot, začíná se seznamovat s hodnotami sociálního prostředí. Řečeno jednodušeji, dítě, pak dospívající a dospělý, se učí vnímat co je dobré (odměna) a naopak, co je špatné (trest). A to nejen z hlediska toho, co za dobré či zlé pokládá společenské prostředí, ale i z hlediska vlastní subjektivní zkušenosti. Postupně si tak člověk utváří svůj systém apetencí a averzí vůči objektům. Jako subjekt rozlišuje, co je a co není pro něj významné, hierarchizaci a míru těchto významů (Nakonečný, M. 2009 str. 260).

Postoje získáváme během svého života **sociálním učením**. K osvojení dochází prostřednictvím vzdělávání, vlivu sociálního prostředí. Na vzniku a utváření postojů a základních hodnot se v průběhu socializace nejprve podílí nejbližší osoby, tedy **prostředí rodinné**. Vliv rodinného prostředí je nejintenzivnější v raném věku, proto jsou postoje vytvořené v dětství poměrně stálé, trvalé, odolné ke změnám. V další etapě ontogeneze na dítě působí **prostředí školní**. Míra vlivu pedagoga, školní třídy, kamarádů, je podmíněna nastavenými normami třídy, ale i osobností a postavením žáka ve třídě. V období dospívání ovlivňují postoje mj. **skupiny vrstevníků** prostřednictvím skupinových norem, společné činnosti,

z nichž z hlediska výchovy mohou být žádoucí, ale i naopak. Vyjma sociálních skupin na utváření postojů působí též **masové sdělovací prostředky** (Vízdal, F. 2010 str. 51-52). Podle Kohoutka se člověk postojům učí od ostatních lidí i skupin a často si osvojujeme postoje zaujímané jiným člověkem (autoritou), abychom jím byli přijímáni a akceptováni (Kohoutek, R. 1998 str. 8-9). Vízdal uvádí, že lidé **přejímají postoje převládající v sociálně skupině**, se kterou se identifikují, jíž jsou členy. Důvodem může být potřeba sounáležitosti se skupinou, snaha přizpůsobit se postojům, které ve skupině dominují. Postoje si vytváříme i na základě **zkušenosti a emočního prožitku**, který bývá mnohdy výraznějším prostředkem vzniku a upevnění postoje než racionální hodnocení (Vízdal, F. 2010 str. 53).

Výše uvedené informace o vzniku a formování postojů formou sociálního učení ovšem nevyklučuje vliv genetických činitelů. Podle Hayesové někteří výzkumníci, např. Wilson a Eysenck, zastávali názor, že postoje jsou z velké části vrozené. Tento jejich předpoklad vycházel z faktu, že stejně jak jsou vrozené jisté osobnostní rysy, jsou vrozené i postoje. Svá tvrzení opírali o pozorování, že u členů rodin napříč generacemi se často objevují podobné postoje i osobnostní rysy. Není tedy vyloučeno, že se genetická teorie může zakládat na pravdě, ale jisté je, že z ní plyne mnohem více otázek než odpovědí. Je tak zřejmé, že pouze na základě pozorovacích metod nelze meritorně rozhodnout, co je důsledkem působení genů a co důsledkem mezigeneračního přenosu postojů (Wilson, Eysenck, 1975 in Heyesová, N. 1998 str. 128).

Mnoho studií se zabývá změnou postojů. Ačkoliv jsou postoje charakteristické tím, že jsou **obtížně měnitelné**, za určitých okolností **se mohou měnit**. Může to být pod vlivem výrazné korektivní zkušenosti, životní krize či výsledkem působení propagandy nebo přesvědčování. Postoje chápeme jako naučené, mohou být převzaty jako vzorce chování, ale vyznačují se určitou **odolností** vůči změně. Tlaku na změnu důležitého postoje se jedinec snaží odolávat, protože udržení takového postoje pomáhá k psychické integraci jedince (Nakonečný, M. 2009 str. 267). Za nejodolnější postoje považujeme ty, které jsou pro člověka nejdůležitější a také postoje extrémní. Je to dáno tím, že jsou pro subjekt velmi významné a mají silnou emoční složku (Vízdal, F. 2010 str. 54). K vysvětlení změny postojů přispěla **teorie kognitivní disonance** Leona Festingera. Podle ní se subjekt chová ve shodě se svými postoji a postoje jsou navzájem konzistentní. Pokud dojde k inkonzistenci, nastává u subjektu nepříjemné napětí způsobené rozporem mezi novým poznatkem, který neladí s dřívějším názorem či přesvědčením (Kohoutek, R. 1998 str. 9). Kognitivní disonance

vzniká, když zjistíme, že si naše postoje odporují buď z důvodu nevyváženosti, nebo že jsou v přímém konfliktu. „*Se vzniklou tenzí se vyrovnáváme buď změnou jednoho z postojů, nebo přidáním dalšího, který nám umožní interpretovat situaci jiným způsobem.*“ (Hayesová, N. 1998, s. 103).

Utváření i změny postojů probíhají vždy v určitém kontextu. Ten je determinován psychickým stavem subjektu, konkrétní situací. Musíme si uvědomit, že v současné době nasycenosti informacemi prostřednictvím internetu, dalšími médii, reklam, dochází k častějším změnám postojů. Může to být působením metody **přesvědčování**, které často uplatňují prodejci nebo např. náboženské skupiny. Je důležité, abychom se uměli nátlakům bránit, naučit se rozlišovat a filtrovat zdroje, které považujeme za nedůvěryhodné. Záleží na **obsahu sdělených informací, komunikačním zdroji a povaze informací** a v neposlední řadě na **osobnosti jedince**. Uvádí se, že změnu postoje ovlivňují psychologické vlastnosti osobnosti, k nimž patří: inteligence, sebeúcta, ovlivnitelnost, aktuální stav (Výrost, J. 2008 str. 138-139).

1.2 Funkce, struktura a znaky postojů

Funkce postojů

Postoje nám pomáhají při řešení rozličných problémů – plynou z nich určité modely chování, které považuje společnost za žádoucí a vhodné. Společnost jistým způsobem podporuje, aby si lidé určité postoje osvojili a tím regulovali svoje chování. Cílem je také to, aby si členové společnosti zvnitřnili, tj. internalizovali dané postoje a tím se staly vnitřními regulátory jejich chování (Vízdal, F. 2010 str. 54).

Přijímání postojů, rolí, stereotypů, může poskytovat určitou míru snadnější orientace ve světě, lepšímu chápání světa, může sloužit jako obranný val před nepříjemnými pocity a nejistotou. Na stranu druhou ale nelze zcela splynout s míněním okolí, autorit, uniformity společnosti a nepokrytě přijímat vše, co většina bere jako normu. Je třeba nad problémy uvažovat, odlišovat žádoucí od nežádoucího, osobitě reagovat a pokusit se pracovat na postojích okolí.

Funkce postojů:

- **Znalostní** – Funkce postojů řídit, organizovat a usnadňovat zpracování informací. Postoje jsou nápomocny k „odhadům“ událostí, objektů. Šetří energii, kterou by-

chom museli znovu vynaložit do přemýšlení, jak se zachovat při každém dalším setkání s objektem.

- **Utilitární** - Funkce postoje řídit chování tak, abychom dosáhli maxima odměn a minima trestů. Vyplývají tedy z teorie učení, pomáhají dosáhnout pozitivních výsledků, distancovat se výsledků negativních.
- **Funkce sociální identity** – Zahrnuje identifikaci se vztažnou skupinou, aspekty sebevyjádření a sociální interakci. Pokud zastáváme a vyjadřujeme určité postoje, může to vést k identifikaci s danou skupinou.
- **Funkce udržování sebeúcty** – Existují dva způsoby, kterými postoje sebeúcty udržují. Zaprvé postoje dokáží člověka ochránit před negativními objekty, pomohou získat odstup od ohrožení či nebezpečí. A zadruhé vytvářet spojení mezi sebou „self“ a pozitivními objekty. (Hewstone, M. Stroebe, W. 2006 str. 285-286)

Struktura a znaky postojů

Problematiku postojů můžeme stručně vystihnout výčtem jejich struktury a znaků: Postoj je: **a) strukturovaný** – je tvořen složkami. Obecně je přijímán **třísložkový model postojů** (Kohoutek, R. 1998 str. 8). Postoje zahrnují 3 hlavní složky, z nichž každá přispívá k celku. Všechny spolu vzájemně souvisejí a ovlivňují se. Míra souladu jednotlivých složek může být různá, závisí na typu osobnosti a situaci. Postoje obsahují složku **kognitivní**, která vyjadřuje míru vědomostí o předmětu postoje. Dále složku **behaviorální** (konativní), vyjadřující sklon k jednání ve smyslu existujícího postoje a složku **afektivní** (citovou), týkající se projevené emoce k předmětu postoje, čili co člověk k předmětu postoje cítí. Jinými slovy lze říci, že se postoje skládají z:

- Poznatků – vztahujících se k předmětu postoje
 - Emocí – které předmět postoje u člověka evokuje, vyvolává
 - Tendence jednat – ve směru postoje, který jedinec vůči objektu postoje zaujímá
- (Vízdal, F. 2009 str. 52)

b) dynamický – dynamiku můžeme vyjádřit vlastnostmi postojů. Ty se projevují v: **intenzitě** postoje, tj. v síle, jejímž projevem je zaujatost až urputnost. V **hloubce** postoje, v míře ovlivnění dílčích složek osobnosti. Ve **stabilitě**, zda je konzistentní, trvalý, stabilní, dále se dynamika postoje může projevit v **polaritě**, tj. lze při měření postojů vyjádřit na škále, pomocí které získáme představu, k čemu se zkoumaná osoba přiklání, k jakému pólu vzta-

huje vnímání objektu. V **proměnlivosti poměru složek** postoje, zda jsou složky vyvážené, či některá nad rámec ostatní přesahuje, zda jsou ve shodném poměru a síle (Řezáč, J. 1998 str. 31-32).

Postoje jsou **intencionální**, vztahující se k danému objektu, **hodnotící**, jsou **získané**, jinými slovy jsou výsledkem procesu sociálního učení. Postoje jsou také **vlastností osobnosti**, odpovídají zaměřenosti člověka. Postoje lze považovat i jako **regulátor sociálního chování** (Řezáč, J. 1998 str. 31-32).

O jiné třídění základních charakteristik postojů se pokusili D. Krech, R. S. Crutchfield a E. Ballachey (1962)

- Extrémnost postoje – může být extrémně pozitivní či naopak, nevyskytuje se příliš často, ale je intenzivní a vůči změnám nejodolnější.
- Multiplexita postoje – postoj může být jednoduchý nebo složitý, postavený na jediné skutečnosti nebo na řadě poznatků.
- Interkonexe postojů – vzájemná propojenost postojů
- Síla a množství uspokojovaných potřeb – čím více důležitých potřeb uspokojují, tím jsou odolnější vůči změnám.
- Centrálnost vztažných hodnot – vyjadřují vztahy k významným objektům (rodina, zaměstnání atd.). Centrální postoje jsou také odolné vůči změnám (Nakonečný, M. 2009 str. 252-253).

1.3 Postoje a chování, měření postojů

Postoje a chování

Postoje bychom měli zmínit i v souvislosti s chováním. Výzkumy se studiem postojů zabývají také proto, že obecně panuje přesvědčení, že postoje jsou příčinou našeho chování. Další bádání mají za cíl vysvětlit podmínky, za kterých postoje dokáží předurčit chování a také pochopit kognitivní procesy, které při tom probíhají. Lapiér ve výzkumu dokázal, že jsou postoje vyjádřené verbální komunikací odlišné od postojů, které projevujeme chováním. Dle téže publikace Azjen tento závěr odmítá, je přesvědčen, že se lidé chovají **v souladu se svými postoji**. Jen je důležité odlišit postoje z hlediska globálnosti a konkrétnosti (Lapiér, Azjen in Hewstone, M., Stroebe W. 2006 str. 315-316).

Obecnou platností je, že **postoje zapříčiňují způsob chování**, pokud to okolnosti dovolí. Např. potřebuje-li člověk, ke kterému máme kladný vztah (postoj) pomoc, snažíme se po-

moc poskytnout. Jestliže je projev pomoci společensky nežádoucí, či pod hrozbou sankcí, k realizaci opory v příslušném jednání nemusí vůbec dojít. Dle Nakonečného je na straně druhé záhodné zabývat se také **vlivem chování na postoje**. Bylo zjištěno, že chování je ovlivněno rolí, kterou člověk vykonává. Jak se tato role mění, proměňují se i postoje ruku v ruce s touto změnou. Psychologové dospívají k názoru, že mezi chováním a postoji existuje **oboustranná závislost** (Nakonečný, M. 2009 str. 242-245).

Měření postojů

Doposud jsme hovořili o postojích obecně, vymezili definice, uvedli charakteristiky a znaky postojů. Otázkou ale zůstává, jak se dozvíme, jaký kdo zaujímá postoj a jak takový postoj změřit? Zjišťování postojů je složitou záležitostí a bezpochyby se objevují kritiky na validitu, tedy platnost měření. Je nutné, abychom měřili opravdu to, co měřit chceme. Jak už víme z předchozí kapitoly, postoje mohou být kladné, záporné, uvědomované, neuvědomované, orientované na jednání. Mají směr, svoji intenzitu, vliv na chování člověka ať už výrazně či nevýrazně (Kohoutek, R. 1998 str. 8). Jedním z problémů měření je **kvantifikace**, změřit sílu nebo stupeň postoje je velmi obtížné. Také formulace a uspořádání otázek, na které mají účastníci výzkumu odpovědět s ohledem na variabilitu postojů, je složitá. Lze využívat:

- Pozorování
- Posuzovací a postojové škály
- Projektivní techniky
- Explorační metody (rozhovory, dotazníky)

Pro měření postojů se velice často používají nejrůznější škály. Častou technikou je **Likertova škála**, pětibodová škála zjišťující obsah postoje, přibližnou sílu. Skládá se z výroků sahajících od „zcela souhlasím“ přes „nevím“ až po „zcela nesouhlasím“. Za přednost a silnou stránku Likertovy škály je považována schopnost pojmut rozdílné aspekty postojů, tedy od názorů, přesvědčení až po chování (Hayesová, N. 1998).

Dále je to projektivní metoda **Sémantický diferenciál**, vytvořenou Ch. Osgoodem v roce 1957. Tato metoda zahrnující sedmibodové dimenze zjišťuje reakce respondenta na cílové slovo. Respondent vybírá místo na škále, odhalují se asociace a konotace, které cílové slovo má či u respondenta vyvolá. Zaměřuje se zejména na jednoduché hodnotící názory. Proto je považována za vhodnou metodu pro měření emocionálních a behaviorálních aspektů postoje. Jako nesporná výhoda je spatřována jednoduchá administrace a rychlé vyhodno-

cení (Hewstone, M. a Stroebe W. 2006 str. 136-137). Při měření postojů ve skupině, se uplatňuje práce s alespoň dvěma škálami. Pomocí první měříme **polaritu postoje** (+-) a druhou měříme parametr vypovídající např. o tom, jak moc polarita postoje vyplývá ze zkušenosti nebo ujasněnosti postoje. Získaná data z obou škál zpracujeme do tzv. škálogramu a tím přehledně zjistíme, jak je skupina polarizovaná, zda je rozdělená na dvě či více skupin a jaká je mezi polaritou a doplňkovým parametrem souvislost (Řezáč, J. 1998 str. 241-242). Dále **Bogardova škála sociální vzdálenosti**, škála měří sociální distanci, kterou respondenti vnímají mezi sebou a ostatními skupinami. Škálou lze měřit např. etnické předsudky, rasismus, odpovědi mohou ukázat, zda by dotazovaný respondent akceptoval blízkost kontaktu a v jaký vztah se členy těchto sociálních skupin by toleroval (Hayesová, N. 1998 str. 240). Lze užívat **interview**, ve kterých můžeme analyzovat a zjišťovat, co si člověk o určitém objektu myslí, jaký má k němu vztah. Výhodou rozhovoru je navázání osobního kontaktu, můžeme sledovat přímé reakce na položené dotazy a podle situace usměrňovat jeho průběh. Navození příjemné atmosféry a uvolněného vztahu mezi respondentem a výzkumníkem je předpokladem pro hlubší proniknutí do postojů respondenta. Podle míry řízení rozhovoru výzkumníkem rozlišujeme rozhovor strukturovaný, polostrukturovaný a nestrukturovaný, kde každý z nich má svá specifika (Chráška, M. 2007 str. 182)

2 CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ ADOLESCENCE

Vzhledem ke skutečnosti, že diplomová práce je zaměřena na analýzu postojů dospívající mládeže ke stáří, je vhodné dospívání definovat a poukázat na jistá specifika této životní etapy ve všech svých subjektivních i objektivních významech. V této kapitole je cílem vymezit pojem dospívání a vysvětlit významné změny tohoto vývojového období.

2.1 Vymezení adolescence

Adolescence – období mezi pubertou a ranou dospělostí, nástup sekundárních pohlavních znaků, dosažení pohlavní zralosti, dozrávání rozumových schopností a dotváření integrity osobnosti (Hartl, P. 1993, s. 6)

Dospívání - období ontogenetického vývoje, kdy vrcholí procesy zrání sexuálního, emocionálního a sociálního, zpravidla od 12/14 do 22/24 let. (Hartl, P. 1993, s. 40)

Adolescence = dospívání, odborná literatura užívá pojem nejednoznačně. Česká literatura označuje jako období mezi pubescencí a ranou dospělostí a např. v anglických publikacích zasazují období adolescence i pubescence jako celé dospívání – psychická a sociální zralost (Hartl, P. Hartlová, H. 2010).

Obecně dospívání představuje jedno z nejkrásnějších, ale současně také nejsložitějších období života. Jde o etapu přechodu od dětství k dospělosti, o proces podstatných změn, vstupujících do všech sfér života člověka. Jinými slovy můžeme vyjádřit jako proces komplexní proměny osobnosti, který je závislý nejen na samotné osobnosti, ale i na daných společenských a kulturních podmínkách. Osobnost se mění po stránce psychické (např. posuny v emoční sféře), sociální (např. osvojování si nových sociálních rolí) a po stránce biologické (např. pohlavní zrání). Lze hovořit také jako o etapě hledání, přehodnocování s cílem zvládnout vlastní přeměnu, dosáhnout vyspělejší formy identity a uspokojivého sociálního postavení (Doňková, O., Novotný, S. 2010 str. 111). V dnešní době je trvalou charakteristikou dospívajících chápání dětství jako etapy, kterou chtějí co nejdříve opustit, získat svobodu a zbavit se sociální podřízenosti. Na jedné straně se domáhají větších práv, svobody a volnosti, na straně druhé přijetí povinností a odpovědnosti může být určitou nevolí (Vágnerová, M. 2012, str. 112).

Mezi autory se setkáváme s různou periodizací dospívání. Někteří autoři jej člení na období pubescence (od 11 let do 15 let) a na období adolescence (od 15 do 22 let). Přičemž období pubescence dále dělí na dvě fáze, fáze prepuberty začínající zejména prvními znám-

kami pohlavního dospívání a na fázi vlastní puberty, která trvá do dosažení schopnosti reprodukce (Langmeier, J., Krejčířová, D. 1998 str. 143). Období dospívání je z hlediska společnosti přípravou na dospělé role. V rámci velkého množství probíhajících biologických, psychických a sociálních změn je obdobím značně diferencovaným, proto je účelné i zmínění periodizace dle P. Macka. Macek člení dospívání na 3 etapy: časnou od 10 do 13 let, dále střední od 14 do 16 let a pozdní adolescenci od 17 do 20 let (Macek, P. 1999 str. 12). V našem výzkumném šetření jsou subjektem žáci základních škol v 8. a 9. třídách, tedy

ve věku v rozsahu 14-16 let. Druhou skupinu tvoří studenti 4. maturitních ročníků středních škol, věk 18-20 let. Tímto vymezením skupiny, na které zaměříme svoji pozornost, spadají do období **střední a pozdní adolescence**.

Obecně počátek období adolescence je významně spjatý s nejnápadnější změnou dospívání, tj. dospíváním po tělesné stránce. Dochází k pohlavnímu dozrání, ukončení tělesného růstu. Jedinec také mění svůj zevnějšek, způsob myšlení a emoční prožívání. V tomto období je podstatné dosažení plné reprodukční zralosti, kterou řadíme ke kritériím biologickým. V dalších fázích jsou specifitější kritéria psychologická a sociologická. Dochází ke komplexnějším psychosociálním proměnám, které v jiných obdobích mohou probíhat v mnohem menší míře či vůbec. Mění se osobnost a vlastní dospívání se stává objektem úvah a hodnocení. Dochází ke změnám názorů, které vyvolávají rozpory v hodnotách (Vágnerová, M. 2012 str. 367). Adolescence je považována za pomyslný most mezi obdobím dětství a dospělosti, také za etapu přípravy na dospělost vznikající na základě civilizačních proměn. Věkově rozvrstvené systémy práv a povinností ve společnosti stojí za vznikem zavedení věkových limitů, se kterými se váží právní, sociální a celospolečenské situace. Do těchto situací se člověk dostává nejen ze skutečnosti, že k nim dozrál, dosáhl odpovídajících kompetencí, ale také proto, že nadešel čas – daný věk jedince indikovaný společností (Vidovičová, L. 2008 str. 22).

Pokud bychom chtěli zmínit hledisko legislativy, období adolescence můžeme nazvat mezníkem určujícím právní odpovědnost jedince. Na první příčce jde o dosažení statutu mladistvého a na druhé o částečně trestně odpovědného člověka (§25 č.40/2009 Sb. Trestního zákoníku), kdy dosažením 15-ti let věku se stává držitelem občanského průkazu, tedy oficiálního dokladu potvrzujícím tento statut. Další příčkou je dosažení 18 let věku – plnoletosti, se kterou jedinec získává již plnou právní odpovědnost a soběstačnost.

Všechna specifika této životní fáze jsou jedním z motivů, proč se právě jedinci nacházející v tomto období, stali subjektem našeho zájmu. Další podkapitolu bychom věnovali zejména psychickým a sociálním změnám typickým pro toto období.

2.2 Psychické a sociální změny v adolescenci

Svoji pozornost zaměříme na významné změny v psychické a sociální sféře života. V rámci vývoje adolescentů se odehrávají změny kognitivní, emocionální. Neméně důležité jsou změny v oblasti vztahů a to nejen k sobě samému, ale i k ostatním lidem, změny v pojetí vlastní identity a morálního a hodnotového vývoje. Nový způsob myšlení směřuje k vytvoření nových hodnotících soudů, změn názorů, které mohou být významné při interpretaci postojů vnímání adolescentů období stáří.

Macek ve své knize uvádí, že myšlení je v období střední a pozdní adolescence ve větší míře relativní, vztahové a sebereflektující, méně absolutní. V každodenní realitě může být myšlení méně systematické a je závislé na prožitých zkušenostech, znalostech a také okolnostech. Přibývá uvědomění si možných rizik, uvažování o důsledcích, dokáží aplikovat logické operace a nabývá na významu jejich prožívání a potřeby být oceňovaný a stabilní v určitém vztahovém rámci (Macek, P. 1999 str. 58). Podle Macka je typickým znakem pro střední a pozdní adolescenci **odeznívání náladovosti a vysoké lability**, ale i nárůst silných prožitků. Dle I. S. Kona je charakteristická „*větší extravertovanost, menší impulzivnost, emocionální dráždivost a vyšší stálost*“ (Kon, 1986 in Macek, 1999, s. 60). Jak specifického významu získávají emoce a city, dochází k rozvoji **emočních kompetencí**. Adolescent se začíná snažit orientovat ve vlastních pocitech, zvládá komplikovanější situace, při kterých reguluje svoje projevy. Odeznívá kolísavost emocí, tendence reagovat přecitlivěle i na běžné podněty a proměnlivost nálad, což jsou charakteristické projevy pubescentů. Ke změně emočního prožívání přispívá vědomí, že neovládané emoce vyvolávají u dospělých kritické reakce a mohou negativním způsobem ovlivnit vztahy s ostatními (Vágnerová, M. 2012 str. 390-392).

Výše uvedené změny ovlivňují vztahy, k jiným lidem, ke světu obecně, k sobě samému. V souvislosti s tímto obdobím je **zvýšená sebereflexe** zcela vystihující charakteristikou. Zpočátku dospívající prožívá zmatky nad vlastními prožitky a pocity. A s nabýváním zkušeností „*se sebou samým jako subjektem jednání a prožívání se v rámci sebereflexe stále větší měrou uplatňuje introspekce (tj. reflexe motivů a prožitků spjatých s vědomím vlast-*

ního já) a sebehodnocení“ (Míček, 1988 in Macek, P. 1999 str. 58). Napříč ontogeneze se vytváří sebepojetí, jinak řečeno soubor pocitů a znalostí o vlastním já. Dospívající se ve vyšší míře reguluje chování a prožívání. K vlastnímu já vztahuje názory osob, které subjektivně vnímá jako důležité a mimo těchto názorů jsou to také vrstevnické standarty a společenské normy. S přibýváním zkušeností, schopností abstraktního myšlení, uvědomování si souvislostí mezi rolemi, se právě v období střední a pozdní adolescence diferencuje obsah sebepojetí. Tato diferenciací je provázána snahou o novou integraci. V období střední adolescence dospívající zkoušejí a přijímají svoje role více bezprostředně a vzájemnou souvislost a provázanost s rolemi jiných osob (dospělých, vrstevníků) si uvědomují méně. Zatímco v pozdní adolescenci uvědomění vazeb, souvislostí směřuje ve vyšší míře k potřebě vnitřního sjednocení a nalezení rovnováhy mezi rolemi druhých a rolemi vlastními (Macek, P. 1999 str. 61-65).

Vzhledem k zaměření práce je důležité pozornost věnovat vztahům. Skutečnost, jakým způsobem adolescent ve vztazích obtoží, se pak stává zdrojem jeho sebedůvěry, získání pocitu autonomie, samostatnosti a uvědomění si vlastní účinnosti. Dochází k proměně vztahů k rodičům, k ostatním autoritám, mění se vztahy k vrstevníkům. Pokud hovoříme o změnách v rodině, převládá úsilí o „zrovnoprávnění“ vlastní pozice a v případě vrstevníků dominuje snaha o vlastní „zhodnocení“ (Macek, P. 1999 str. 66). S ohledem na sociální vývoj a proměny je důležité zmínit **vztahy k rodičům**. Mnohé adolescentní proměny jsou determinovány vztahy v rodině, závislé na přístupu rodičů i na tom, zda dokáží rodiče dostatečně flexibilně reagovat na nové potřeby svých dospívajících potomků. „*Doba dospívání je náročná i z hlediska udržení přijatelných vztahů s rodiči, problémy často vyplývají z rozporu mezi potřebou dospívajících dosáhnout větší autonomie a tendencí rodičů je v mnohém kontrolovat*“ (Vágnerová, M. 2012, s. 399). Fáze autonomizace, spojená se změnou postoje k autoritám, je v rodině velice významná a projevuje se přáním zbavit se kontroly, chtít rozhodovat sám o sobě. Adolescenti potřebují větší volnost, ale na straně druhé i podporu, je tedy žádoucí, aby byla udržena rovnováha mezi osamostatňováním a oporou (Vágnerová, M. 2012 str. 399). Proces odpoutávání z úzkých vazeb na rodinu je pro obě strany náročný a často se neobejde bez mezigeneračních konfliktů. H. Grotevand a C. Cooper uvádí, že pokud mají adolescenti pocit, že je na ně brán ohled, mají příležitost svobodně vyjadřovat názory, konflikty nemusí vadit. Proces autonomizace popisují jako vztah mezi sebestrosazováním, sebezdurazňováním na jedné straně a vstřícností

či citlivostí na straně druhé. Čímž citlivostí mají na mysli respekt k názorům druhých a vyslechnutí jejich argumentace (Grotevand, Cooper, 1985 in Macek, 1999, s. 67).

Mění se styl komunikace, chování, prožívání, také fyzický vzhled adolescentů. To vše signalizuje potřebu rodičovského zájmu, angažovanosti, snahy vytvořit podmínky k autonomizaci, ale současně zachovat základní důvěru. Rodiče si chtějí ponechat svoji autoritu, dospívající usilují o osamostatnění, proto v tomto období dochází ke **konfliktu potřeb**. Udržení autority pomáhá rodičům řešit problémy a berou ji jako součást svojí identity a dospívající se potřebují uvolnit ze závislosti a za výhru či úspěch považují dosažení jakéhokoliv ústupku. Mění se i **kvalita interakce** mezi dospívajícími a rodiči, ta plyne právě z odlišných potřeb a postojů. Ubývá vzájemná komunikace, trávení společného času, sdílení nejrůznějších zážitků. Mění se postoj k oběma rodičům, někdy může být v různém časovém intervalu napjatější vztah s rodičem totožného pohlaví, jindy zase s rodičem opačného pohlaví. V každém případě rodič představuje pro adolescenta model určitého způsobu života (Vágnerová, M. 2012 str. 403-404).

Vztahy k vrstevníkům mají zvláštní význam, jsou těžko zastupitelnými a svým způsobem nenahraditelnými typy vztahů. Právě snaha o osamostatnění je doprovázena orientací na jinou sociální skupinu, než kterou je rodina. Vrstevníci mají pro dospívajícího čím dál větší význam, mají podobné problémy, rovnocenné postavení, sdílí stejné či podobné názory, postoje, hodnoty. Ačkoli se ve vrstevnických vztazích střídají role soupeře či spoluhráče, je pro ně důležité být vrstevníky oceňován. Jejich kontakt umožňuje vzájemné sdělování si zkušeností, pocitů, rádi se napodobují a naopak, rádi jsou napodobováni. Členstvím ve skupině se jim dostává získání **sociálního statutu** a **pocitu vlastní hodnoty**. Vrstevníci se stávají zdrojem pro získání a testování vlastních sociálních kompetencí a hodnot. Pozitivní hodnocení ve skupině má vliv na míru sebehodnocení jedince. Tzn. ti, kteří jsou ve skupině hodnoceni pozitivněji, mají obvykle vyšší sebehodnocení než ti s méně pozitivním hodnocením. Způsob chování vrstevníků ve skupině je dalším zdrojem standardů chování. Má vliv na rozhodování v běžných situacích, učení se novým rolím, vytváření modelů chování. Určitou sílu má skupinová konformita, která může fungovat jako ochrana před požadavky autorit (Macek, P. 1999 str. 71-74).

2.3 Etapa utváření identity

Adolescence je etapou **utváření identity**. E. Erikson považoval za specifický vývojový úkol období adolescence právě nalezení vlastní identity a ujasnění vztahu k sobě. Jako

každé jiné psychosociální stadium je i toto období spojeno s krizí, během které se musí jedinec vypořádat s vývojovým úkolem. Uspokojivé vyřešení konfliktu znamená, že ego načerpá pozitivní komponentu. Je-li řešen neuspokojivě, do vývoje ega vstupuje komponenta negativní. Psychosociální vývoj sice pokračuje i nadále, ale nevyřešený konflikt se může v průběhu dalšího vývoje znovu objevit a ztížit jedinci další psychosociální integraci v životě. Stadium identity ega versus zmatení rolí má za cíl ustanovení pevného sebezpečení, „nalezení identity.“ Jedinec v tomto období experimentuje s různými rolemi, konfrontuje svoji vizi o sobě se skutečností, jak jej vnímají druzí. Nevyřešení tohoto konfliktu znamená „zmatení rolí“, vyřešením krize naopak získává věrnost a oddanost sobě (Doňková, O., Novotný, S. 2010 str. 29). Jinými slovy řečeno, Erikson (1968) dospívání označoval konfliktem mezi potřebou integrace a potřebou vypořádat se s nepřesnými požadavky společnosti způsobem, který by znamenal nalezení a akceptaci vlastní hodnoty a místa jako člena společnosti (Macek, P. 1999 str. 24). Obecně je rozlišován osobní a sociální aspekt identity, osobní aspekt těžší z vlastního sebehodnocení a sebereflexe, uvědomění si vlastní jedinečnosti. V období adolescence sociální stránka je úzce spjatá s předešlými změnami. Čačka ve své publikaci uvádí, že podstatným úkolem období dospívání jsou úspěchy v oblasti lásky, ve hře a také v práci. S tím souvisí potřeba prohloubení zájmů, koníčků, hledání vhodného partnera, povolání. Dospívající se snaží odpovědět na otázky typu: Kdo a jaký jsem? Jak mě vidí ostatní? Jaký je smysl mého žití? Stále přetrvává význam vrstevníků: „Jsem takový, jakého mě vidí ostatní“ (Čačka, O. 2000 str. 270).

Sociální aspekt čerpá z pocitu začlenění, sounáležitosti a kontinuity ve vztazích. Každý dospívající usiluje o **rozvoj vlastní identity**, zkoumá a hodnotí alternativy, čím by byl individuální a odlišoval se od ostatních. Zda bude vlastní identita stabilní, souvisí s **vazbou na vlastnosti osobnosti** s trvalejším charakterem.

O rozdělení procesu vytváření vlastní identity v období adolescence na 4 fáze, se zasloužila Josselsonová (1980)

1. Fáze diferenciací – odpovídá počátku dospívání, jedinec začíná rozlišovat svoji celkovou odlišnost od ostatních, srovnává se s nimi, mění vztah k dospělým, již se tolik neztotožňuje s rodiči. Naopak, zpochybňují jejich normy, hodnoty, má tendenci jejich názory a chování kritizovat.
2. Fáze experimentace - spadá do věkového rozmezí čtrnáct až patnáct let, jde o fázi experimentace s vlastní emancipací. Dospívající odmítají roli podřízenosti, stále více se váží na vrstevníky. Rady a varování ze strany rodičů se jim zdá zbytečné,

odmítají manipulaci i v oblasti svého budoucího směřování (volba profese). Snaží se vymanit ze všech závislosti na autoritách.

3. Fáze postupné stabilizace – období pozdní adolescence, kdy se vyrovnávají a stabilizují vztahy s rodiči, obnovují se vazby. Tyto znaky jsou signálem, že dospívající dozrál k určité samostatnosti, uvažování i chování. Nejedná již tolik demonstrativně. Kladným výsledkem je vznik nových pravidel soužití, jedinec nachází způsoby udržení si samostatnosti a současně s rodiči přiměřeně vycházet.
4. Fáze psychického osamostatnění – konec adolescence a počátek mladé dospělosti. Jde o konečnou fázi individuace. Osobnost dosáhla vytvoření formy vlastní identity. Tato identita znamená uvědomění si sebe samého, propojení minulosti, přítomnosti a schopnost regulace chování, prožívání i směřování do budoucna (Vágnerová, M. 2012 str. 462-463).

Ačkoliv utváření i rozvoj identity probíhá více či méně v průběhu celého života, právě v období pozdní adolescence představuje podstatný vývojový úkol. Identitu determinují sociální vlivy a každá společnost požaduje rozvoj určitých vlastností, způsobů i projevů chování. V každém společenství je tak vytvářen tlak na přijetí modelu, který je pro společnost žádoucí a úsilí o konformitu k dané sociální normě. *„Dosahování identity není dáno jen osobnostně a ontogeneticky, ale i zkušenostmi a příležitostmi nabízenými konkrétním sociálním prostředím a kulturou“* (Macek, P. 1999, s. 82).

V souvislosti s významem vrstevnické skupiny v období adolescence je nutné zmínit i tzv. **skupinovou identitu**. Právě vrstevnická skupina funguje jako opora pro vytvoření individuální identity, prostřednictvím příslušnosti ke skupině. Vazby v ní pak zvyšují sebejistotu, sebevědomí a snižují individuální zodpovědnost. Právě vztahy s vrstevníky dokáží uspokojovat nejrůznější psychické potřeby. Vágnerová je vyjmenovává:

- Potřebu stimulace prostřednictvím kontaktů s vrstevníky, společnými aktivitami, prožitky
- Potřeba smysluplného učení – dospívající se společně učí řešit různé situace, získávají zkušenosti, strategie a schopnosti rozlišovat jejich účinnost. Vrstevnická skupina slouží k porovnávání zkušeností, jedinec si zde srovnává způsoby chování, vlastní pocity a postoje a tím si uvědomuje podobnost či naopak odlišnost od vrstevníků. To je základem sebepoznání, které nelze zcela získat v rodině, protože me-

zi dospělou populací je nesrovnatelně více diferenciací než v jedné věkové kategorii

- Potřeba jistoty a bezpečí – odpoutáváním od rodiny slábne míra pocitu vazeb, potřebu jistoty začínají uspokojovat vztahy s přáteli, kamarády. Dominantní roli hraje uvědomění si příslušnosti se skupinou vrstevníků, důraz na jinakost od života dospělých
- Potřeba být akceptován – získání určité prestiže a pozice ve skupině se stává nedílnou částí vlastní identity. Pro dosažení takového statutu je dospívající ochoten mnohé udělat, úroveň konformity je různá, závisí na dosažené úrovni vývoje. Projevem konformity může být např. změna vzhledu, zevnějšku, ale také přijetí skupinou preferovaného stylu života. Ve skupině je důležitým parametrem oblíbenost, ale také vliv a moc
- Potřeba určit si vlastní pravidla – plyne z touhy osamostatnit se. Postupně se ve skupině vytvářejí normy, které podtrhují nezávislost. Normy mohou mít extrémní sklony k řešení i hodnocení situací, nároky skupiny mohou být vysoké a jedinec se může ocitnout pod tlakem vrstevnické skupiny a rodičů např. ve smyslu vystavení se nějakému riziku či volbě kamarádů (Vágnerová, M. 2012 str. 423-426).

S ohledem na téma diplomové práce zaměřené na analýzu postojů dospívající mládeže k fenoménu stárí, nás zajímají také změny týkající se morálky, společenských hodnot, způsobu uvažování o ostatních lidech. Také období adolescence má svá specifika v oblasti morálního a hodnotového vývoje.

Existují dva základy, na kterých se morálka utváří. Prvním z nich je rozvoj myšlení, a to logického i abstraktního, které pak směřuje k úvahám o dobru, zlu, spravedlnosti. A druhým základem jsou měnící se vztahy k blízkému okolí, přátelům, rodičům, prarodičům, atd. (Seifert, Hoffnung, 1991 in Macek, 1999 str. 83). Pokud bychom hovořili o změně postoje ke společenským konvencím, pravidlům, probíhá zároveň se změnou vztahu k autoritě. Dospívající mají tendenci ze závislosti se vymanit, vytvořit si vlastní názor, zvolit a respektovat vlastní normy a hodnoty. A taková volba se stává závaznou součástí utváření identity. Ačkoliv je dospělá osoba stále „garantem“ dodržování norem stávajících, dospívající jeho pravidla často zpochybňují, hledají vyšší rovnoprávnost či zcela nový, lepší systém. Vágnerová takový přístup nazývá „**morálkou obecné spravedlnosti**“. Svoje pravidla vnímají jako bezpodmínečně platná, považují je za důležitá, nekompromisní.

Identifikují se s normami skupiny, do které patří a řídí se „**morálkou sociální konformity**“ (Vágnerová, M. 2012 str. 447). **Konformita** obecně je chápána jako změna chování či názorů, která je výsledkem působení, tlaku jiného jedince, skupiny, společnosti. Na osobu je vyvíjen tlak, aby se choval konformně, tedy v souladu s pravidly a normami pro dané situace. Každá skupina má svá očekávání, zvyky, pravidla. Členové, kteří se od těchto očekávání odlišují, se mohou stát terčem posměchu, vyloučení, odmítnutí. Strach z toho, že se jedinec bude odlišovat, je častou příčinou konformity. Podle Slaměníka je právě období adolescence zvláště „citlivým“ obdobím **neodlišovat se**. V opačném případě by mohl být považován za zvláštního, divného. „*Kdo nenosí uznávaný typ či značku oblečení a obuvi, kdo nepoužívá zavedené slangové výrazy, neposlouchá vyznávanou hudbu, je velmi snadno a rychle ostatními zavržen jako podivné individuum, které si nezasluhuje jakékoliv porozumění či pochopení.*“ (Výrost, J. Slaměník, I. 2008, s. 344). Ke konformitě vede normativní sociální vliv a objevuje se při situacích, kdy se jedinec bojí ztráty oblíbenosti či chce obdiv a oblíbenost získat. Teprve až dospívající dosáhnou vývojové úrovně odpovídající zhruba období pozdní adolescence, berou do úvahy i jiné hlediska. Tzn., že již v takové míře nepodléhají tlaku skupiny a vytváří si svoje vlastní stanoviska (Vágnerová, M. 2012 str. 450).

Morální vývoj je úzce spjat s tvorbou hodnotové orientace. Různé výzkumy ukázaly, že pro dnešní dospívající je obtížné najít jednotný model hodnotových preferencí. Na místě je spíše hledání určité typické orientace. Vysoká proměnlivost hodnotových preferencí zůstává znakem napříč celým obdobím dospívání, v pozdní adolescenci však začínají na významu nabývat hodnoty související s vytvořením partnerského vztahu, rodinného života (Macek, P. 1999 str. 83-84). M. Vágnerová se ve své publikaci *Vývojová psychologie dětství a dospívání* zmiňuje, že problémem adolescentů je spíše množství hodnot a nejasnost priorit, nežli nedostatek hodnot. V tomto období potřebují stabilní hodnotový systém, aby rozlišili dobré od špatného. Obecně je problémem celé společnosti hierarchizace a nejasnost hodnot. Dospívající čelí odporujícím si očekáváním a výsledkem je nejistota vedoucí k hledání definitivně platných norem a hodnot. U některých dospívajících dochází k tzv. **antiidentifikaci** s platným řádem společnosti, tzn. tyto jedinci obecně uznávané normy a hodnoty nepřijmou. Motivem takového postoje může být protest proti společnosti, ale i skrytá potřeba přijetí, jejímž projevem je negace jako negativní varianta v případě, že nelze dosáhnout pozitivní seberealizace. V souvislosti s negací hodnot a norem mohou vyvstávat na povrch záporné projevy jako bezohlednost, lhostejnost, ale také

agresivita, vandalismus. Taková osoba může tímto způsobem řešit potřebu nudy, vzrušení, může vnímat uspokojení z podrážděných reakcí společnosti (Vágnerová, M. 2012 str. 450).

Ve vývojovém období adolescence jsou také typické problémy charakteru rozporů. Vágnerová uvádí **rozpor mezi fyzickou a sociální zralostí**, kdy tělesná vyspělost a pohlavní zralost se posunuje stále do nižšího věku, ale na straně druhé celospolečenské nároky na vzdělání, profesi oddalují mez dosažení zralosti sociální. Vzniká tak k rozporu, kdy se jedinci cítí zralí k pohlavnímu životu, pro pracovní aktivitu a musí navštěvovat školská zařízení. **Rozpor mezi rolí a statusem**, jinými slovy přiznaná práva a povinnosti versus očekávání. Od dospívajících fyzicky zralých se očekává vyspělé a odpovědné postavení (role dospělého) ačkoliv je jeho statut nízký (role dítěte, které mám být poslušné, rodiče nad ním chtějí mít kontrolu). Může se projevat ze strany adolescentů nespokojeností, pobouřením za nespravedlivá omezení. Dále mezi problémy dospívajících v dnešní společnosti patří **rozpor mezi mladou a starší generací v oblasti hodnot**, za kterou stojí společenské, technologické změny a s tím spojené rozdíly v názorech, postojích. Obecně starší více lpějí na dřívějších hodnotách, tradicích a mladí je odmítají jako brzdu či bariéru v pokroku. K poslednímu rozporu **mezi hodnotami rodiny a širší společnosti** neodmyslitelně patří odeznívání jednoznačné vázanosti na hodnoty a normy vlastních rodičů. Mladí v debatách s vrstevníky srovnávají, revoltují a projevují se vzdorem vůči výchovnému přístupu ze strany rodičů. V tomto aspektu je důležité oboustranně pracovat na atmosféře důvěry, uznání silných stránek a hodnot (Langmeier, J., Krejčířová, D. 2006 str. 164-166).

Poté, co tato kapitola shrnula základní a námi vnímané podstatné a důležité informace o věkové skupině dospívajících, následující kapitolu bychom věnovali charakteristice období stáří. Postoje v naší společnosti jsou obecně velmi různorodé, snažíme se děti vychovávat k toleranci, porozumění, učíme je osvojovat si mravní normy, uznávat společenské hodnoty. Na straně druhé působí na jedince masivní media, zdůrazňování individualizmu, upřednostňování výkonu, mládí, progresivity. Společnost obecně klade fenoménu věku velký význam, existuje povědomí, že při nevhodné prezentaci vkládáme nebezpečnou „zbraň“ mířenou proti skupině starších lidí, kterou se dříve nebo později staneme všichni.

3 CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ STÁŘÍ

„*Uščlé listí nehyzdí krásné stromy*“. Kurdské přísloví.

Po celou dobu existence lidstva nás provází zájem o poznání procesů stárnutí, hledáme příčiny a důvody stárnutí, snažíme se oddálit tuto etapu lidského života ruku v ruce s odlišnou úrovní přístupu ke starým lidem i stáří obecně. Fenomén stáří a stárnutí se stává stále diskutovanějším v souvislosti s demografickým trendem, odborné zdroje nás upozorňují na potřebu zvýšení zájmu o tuto problematiku. Je nutné, aby se společnost adekvátně připravila, aby se péče o staré občany stala významným zájmem každé civilizované společnosti. Stárnutí člověka je nevyhnutelné, nezvratné, ale každý jedinec má bezpodmínečné právo na prožití kvalitního života. V následujících podkapitolách se budeme zabývat definováním stáří a stárnutí a zejména změnami, které stáří provází.

3.1 Definice stáří a stárnutí

V dnešní době můžeme kolem sebe vidět stále více starších a starých lidí. Musíme si přiznat, že populace stárne a to nejen v naší zemi, ale po celém světě, střední délka života se prodlužuje. Hovoříme o procesu **demografického stárnutí**. V roce 1900 byl průměrný věk dožití v poměrech Evropanů 43 let, o 90 let později to bylo už 77 let a další věkový tzv. „boom“ je situován do 20. století. V odborné literatuře se uvádí ve spojitosti se stárnutím základní problémy charakteru: 1) individuální stárnutí – obnáší rozvoj gerontologie a související potřebu služeb. 2) populační stárnutí, které v důsledku znamená demografické změny, proměnu struktury pracovních sil na trhu práce a zaměstnanosti a za 3) sociální stárnutí. Což jinými slovy znamená stárnutí „národních celků“, které se tím stanou zranitelnějšími (Petrušek, M. 2006 str. 424). Stanovení prognóz o prodloužení průměrné délky života se nesou v duchu analýzy časových řad, podle kterých bude v roce 2050 délka života přes 90 roků (94 \pm 2,8 let). V rámci evropských statistických předpovědí, které jsou trošku opatrnější, udávají průměrnou délku života 86,6 k roku 2050 nebo 86,9 roku, což je rozdíl o 7 let. V evropském měřítku se predikuje, že rozvoj lékařské vědy se neprojeví až tak výrazně jako doposud (Gruss, P. 2009 str. 51).

Stáří lze označit za pozdní fázi ontogeneze, za přirozený průběh života. Geneticky podmíněné procesy společně s faktory jako např. choroby, životní styl a podmínky, jsou důsledkem a také projevem stáří. Stáří je úzce spjato se sociálními změnami (změny rolí, osamo-

statnění dětí, odchod do důchodu) a dochází k vzájemnému prolínání těchto změn, které mohou být protichůdné (Mühlpachr, P. 2004 str. 18).

Stáří je nedílnou součástí života. Stářím obecně je označováno období geneticky vyměřeného trvání života. Každému člověku je na tomto světě vymezen určitý čas, člověk se nejen vyvíjí, ale současně s tím i stárne. Lze tedy říci, že na psychologické, biologické i sociální úrovni nacházíme jak procesy progresivní, tak regresivní. Světová zdravotnická organizace dělí stáří na 15leté úseky.

- Rané stáří (tzv. presenium) = 60. až 74. rok
- Vlastní stáří (tzv. senium) = 75. až 89. rok
- Dlouhověkost = doba po 90. roce

Obecně lidé žijí déle, lze to přisuzovat nejen výhodnějším ekonomickým podmínkám, ale také zdravějšímu životnímu stylu, kvalitnější zdravotní péči, výživě apod. Mění se tedy nejen průměrná délka života, ale i zřejmě mnohem podstatnější, tělesná a duševní kondice. Dnešní sedmdesátníci jsou po stránce fyzické a psychické na stejné úrovni s šedesátníky před třiceti lety (Gruss, 2009 in Doňková, Novotný, 2010 str. 130).

Existuje mnoho různých definic stáří a také je v literatuře uváděno různé dělení a členění na jednotlivá období. Odborná literatura často uvádí dělení stáří na biologické, sociální a kalendářní (chronologické).

V současné společnosti je fenomén stáří a stárnutí celospolečenským problémem, z hlediska demografického vývoje společnost stárne a programy v mezinárodní úrovni se zdůrazňují nikoliv další prodloužování života, ale především podporu **kvality života** ve stáří. Vyzdvihují zejména nezávislost starých lidí, seberealizaci a důstojnost starých lidí. Podporována je koncepce „úspěšného stárnutí“ – jejímž smyslem je plán směřující ke snížení počtu osob závislých a nemocných, jestliže je zajištěna v dostatečné míře prevence vzniku závislosti (Langmeier, J., Krejčířová, D. 2006 str. 210). Rostoucí počet populace seniorů lze považovat za pozitivní důsledek, že dochází ke zlepšování podmínek k životu a také zdravotní péče. Tato situace však s sebou nese i zvyšování počtu osob, které potřebují péči, pomoc ze strany ostatních a v neposlední řadě i jistou finanční nákladnost. Jako pozitivní lze brát skutečnost, že život ve zdraví se prodlužuje. Dnes se mnozí senioři zajímají o vše, co souvisí se zdravotní gramotností, prevencí či o faktury směřující k lepší kvalitě života ve stáří (Holčík, J. 2010 str. 208). V souvislosti se zvýšeným procentem starých osob v populaci zmíníme název kapitoly publikace Cesta životem Pavla Říčana „Přidat

léta k životu – přidat život k létům“. Počet gerontů roste rychleji než v ostatním věkovém zastoupení, což má dvě příčiny, první je prodlužování věku a druhou snižování porodnosti. V každém případě musíme vzít na vědomí fakt, že vznikající silná skupina seniorů má také svoje potřeby, nároky, chce se ve společnosti uplatnit. Musí se naučit řešit otázky související s mezigenerační problematikou, svoje životní bilance i vyrovnání se s touto životní etapou (Říčan, P. 1989 str. 370).

Stárnutí můžeme chápat jako souhrn změn ve funkcích a struktuře organismu. Lze označit též jako involučním, nezvratným, biologickým a individuálním procesem. Je podmíněn geneticky, také stylem života, životními podmínkami, prodělanými chorobami atd. V rámci procesu stárnutí člověka se uvádí dva věky:

- Kalendářní (chronologický věk) – doba uplynulá od data narození
- Funkční věk – obecný stav daný fyzickým, psychickým a sociálním profilem jedince v daném okamžiku kalendářního věku. Funkční a kalendářní věk nemusí být v souladu (Pacovský, 1990 in Doňková, Novotný, 2010 str. 132).

Haškovcová se o věku člověku zmiňuje jako o problematické veličině, kalendářní věk, jehož počátek je dán dnem narození, chápe jako limit věku produkčního. Ten může, ale také nemusí korespondovat s věkem skutečným. Pravdou zůstává, že každý stárne jinak, ale je nutné doplnit opomíjený fakt, že stárne pořád. Různá je pouze rychlost procesu stárnutí, ať už je ovlivněna faktory biologické, sociální nebo psychické povahy. Ovšem rozhodující je tzv. skutečný věk, plně odpovídající věku funkčnímu (Haškovcová, H. 1989 str. 23). Pokud bychom se zaměřili na vyzorované charakteristiky starého člověka lze stárnutí rozdělit na **primární** – zejména tělesné změny stárnoucího organismu, na **sekundární** – kde hovoříme o změnách, které se objevují častěji, ale nejsou nezbytným jevem, který stárnutí doprovází. Třetím je stárnutí **terciální** – někteří výzkumníci tento pojem volí pro vyjádření prudkého a náhlého úpadku znamenajícího blížící se konec života (Stuart-Hamilton, I. 1999 str. 18).

Z. Kalvach ve své publikaci Geriatrie a gerontologie uvádí, že stárnutí neboli involuce je biologický děj, týkající se veškeré živé hmoty, stárnutí člověka začíná již s jeho početím. Ale skutečné projevy stárnutí začínají až s poklesem funkčních schopností spjatých s dosažením sexuální dospělosti. Pro stárnutí je charakteristickým znakem narůstající výskyt chorob, stárnutí provází snížená odolnost, regulace organismu a adaptabilita (Kalvach, Z. 2004 str. 67). Oproti definici výše např. Mühlpachr stárnutí (gerontogenezi) vnímá jako

proces jednoznačně individuální charakteru, proces celoživotní, který probíhá u každého člověka odlišným tempem a jeho projevy jsou více patrné až dovršením přelomu čtvrtého a pátého desítky. Tempo, jakým stárnutí probíhá je dáno např. prostředím, genetickou výbavou, zdravotním stavem či životním stylem (Mühlpachr, P. 2004 str. 22).

Stárnutí je v pojetí Topinkové procesem druhově specifickým, procesem, který postihuje většinu orgánů, pro které je typickým znakem pozbytí funkční rezervy. Organismus se pak hůře adaptuje podmínkám, přizpůsobení možnostem klesá a snáze dochází k dekompenzaci (Topinková, E. 2005 str. 8).

Pokud bychom chtěli shrnout, co se obecně o stárnutí zjistilo, Jaro Křivohlavý uvádí výčet takto: stárnutí probíhá celým životem, není tedy záležitostí lidí téměř stoletých. Zjistilo se, že zráním a růstem osobnosti není ve svém závěru tím, že člověk ukončí svoji zaměstnaneckou činnost. Ba právě naopak, integrace osobnosti se může rozvinout ve vyšším věku. Také se ukazuje, že smysl má pomáhat lidem připravovat se na toto období dříve než vstupem do důchodu. Dokonce existují pro odcházející osoby speciální kurzy, jejichž smyslem je např. obeznámení se, jak se finančně připravit, úpravy bytu, znalosti ohledně možných zdravotních komplikací, prevence, hledání pozitivního postoje k životu. Při zjišťování míry štěstí, které proběhlo v USA a Německu u více než 21 000 osob různého věku se ukázalo, že poměrně nejšťastnějšími jsou lidé nad 70 let (Křivohlavý, J. 2011 str. 13-15).

V souvislosti s předchozím odstavcem je nutné zmínit „**aktivní stárnutí**“, které neznamená nic jiného než skutečnost, že se člověk snaží o dobrou kvalitu života. Ta může zahrnovat výsledky působení zdravotních, sociálních, ekonomických faktorů, ale také pocit užitečnosti, spokojenost, otázky smyslu života. Kvalita života je považována za pozitivní ukazatel komplexního stavu člověka. Aktivní stárnutí jako termín byl přijat i Světovou zdravotnickou organizací již v devadesátých letech a v podstatě je lze sumarizovat jako pojem: nezávislost, účast na společenském životě, důstojnost, péče a seberealizace. V konceptech aktivního stárnutí je zahrnuto respektování práv na rovné příležitosti, účast na veřejném životě, omezení rizika vyčleňování a posílení integrace do společnosti (Dvořáčková, D. 2013 str. 23-24).

Pozitivní obraz stárnutí je výsledkem osobního postoje každého člověka, studie ukazují, že se objevuje více optimismu a přání kontrolovat svoje jednání. Dnes senioři stále více věří, že tohle období nemusí být prožíváno pasivně. Ačkoli se vzdali různých funkcí v pracovním procesu, vztahů v rodině, v sociální oblasti, vždy lze nalézt kompenzace, které

působí proti těmto ztrátám. Starší lidé disponují nahromaděným množstvím zkušeností, jsou ochotni zapojit se do mnoha úkolů v rámci společnosti. Energie nakumulovaná během života může být zúročena právě ve stáří, kdy hlavní podíl energie je investován do rodiny a zdraví. Stav emocí, zejména negativních, s rostoucím věkem nepřibývají, zůstávají na stejné úrovni či dokonce klesají (Simpson, I., McKinney, J. 1966 str. 289-290).

3.2 Změny v procesu stárnutí

Stárnutí zasahuje do všech sfér života člověka a podstatné změny lze popsat v následujících bodech:

Změny v kognitivní oblasti – dochází ke **zhoršení smyslového vnímání**, cca 90% osob po 60. roce života dojde k poklesu zrakové a sluchové percepce, což s sebou nese pokles výkonu při některých pracovních činnostech, ztížená je dostupnost komunikace s ostatními. **Zhoršuje se paměť**, zejména na nové události oproti dobrému uchování minulých zážitků. Vzpomínky bývají často zkresleny, minulé jsou často vnímány pozitivněji než nové, což může být jakousi formou obrany proti pocitu ohrožení. S vyšším věkem **klesá inteligence** měřená testy IQ. Fluidní inteligence projevující se schopností učit se novým věcem, řešením problémů klesá, naopak krystalická inteligence (výsledek vrozených vloh, získaných zkušeností) zůstává (Langmeier, J., Krejčířová, D. 2006 str. 204). P. Gruss dokonce uvádí, že pozitivním zjištěním je, že některé duševní schopnosti, inteligence i paměť neznamena vždy jen úpadek. Hovoří o skutečnosti, že fluidní inteligence (biologická, vrozená) podléhá procesu stárnutí velmi brzy, zatímco krystalická (kulturní, konkrétní), která zahrnuje zkušenosti, poznatky, je dlouho zcela funkční a v jisté míře se dokonce rozvíjí (Gruss, P. 2009 str. 12).

Poznatky z oblasti kognitivních studií ve starším věku se zabýval Jaro Křivohlavý (2011) v díle Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie. Empirické gerontologické studie prokázaly, že i stárnoucí lidé jsou schopni naučit se nové věci, trénovat, cvičit. „*Ukázalo se, že starší lidé vykazují nižší míru dominantních tendencí, větší míru emocionální integrity a tvořivosti (kreativity) a výraznější tendenci k zintenzivnění vnitřního života*“ (Křivohlavý, J. 2011, str. 42). Samozřejmě nelze zjištěné poznatky zobecňovat na všechny seniory, prokázané výsledky byly interpretovány za relativně příznivých zdravotních a situačních podmínek.

Změny v emoční oblasti – afektivní a citové prožívání je v menší míře bezprostřední a intenzita emocí se snižuje. Na jedné straně se stává člověk emočně stabilnějším, na straně druhé i lhostejnějším vůči vnějšímu světu. Na začátku stáří přetrvává potřeba seberealizace a užitečnosti, později nastává spíše potřeba pozitivního přijetí blízkými, emočního zakončení. Osobnost starého člověka je jakýmsi výsledkem předcházejícího vývoje, je jednotou duševních vlastností, musí se přizpůsobovat řadě změn např. zvýšená nemocnost, ale také vnějším změnám jako je změna sociálního postavení, stylu života, úmrtí blízkých apod. Lze také říci, že s věkem stoupá význam rodiny. **Citové vztahy ve stáří** mohou být ve větší míře ohroženy sociální izolací nebo emoční deprivací. Důležitá je prarodičovská role, kterou většinou vítají a silně prožívají. Ačkoliv četnost kontaktů prarodičů s rodinami je odlišná, střední míra kontaktů je považována za optimální. Kvalitní kontakty pozitivně ovlivňují adaptaci seniorů. Ti se s příchodem zdravotních obtíží stávají závislejšími na pomoci dětí a pevná pouta vytvořená v průběhu životů jsou pilířem pro to, aby právě děti přijaly úbytek všech schopností svých rodičů a poskytnout jim tak dostatečnou oporu v terminálním období jejich života (Langmeier, J., Krejčířová, D. 2006 str. 207).

Z psychologického hlediska je v průběhu vývoje našich životů dle Eriksona nutné řešit v různých etapách různé konflikty. Během celého života jde o 8 takových konfliktů, přičemž ke stáří se vztahuje pouze jeden. Nazývá se konflikt **integrita versus zoufalství**, jež si klade za cíl **integritu ega**. Toto lze chápat ve smyslu uvědomění si, že naše cíle byly naplněny, že jsme dosáhli všeho, co jsme chtěli. Pokud člověk vnímá, že se nepodařilo dosáhnout cílům, propadá beznaději, úzkosti, strachu, že na nápravu nezbývá mnoho času (Erikson, 1963 in Stuart-Hamilton, I. 1999 str. 155).

Změny v tělesné oblasti – tělesné rysy stáří jsou důsledkem involučních změn. Nastávají současně se změnami, které vyvolávají různé choroby (polymorbidní postižení) a také změny v souvislosti s životním stylem a prostředím ve kterém jedinec žije. Neexistuje jednoznačná definice změn u „typického seniora“, ale je možné popsat nejčastější biologické změny u člověka (Čevela, R. a další, 2012 str. 25-30). Změny zasahují téměř všechny soustavy, dochází ke snížení či zhoršení jejich funkcí. Ke změnám dochází v oblasti smyslů jako je zrak, sluch. Ostrost zraku při sledování na blízko oslabuje již ve střední dospělosti. Mění se také vidění barev, vnímání kontrastů, s postupem času i citlivost na světlo myšleno zejména při přechodu ze světla do tmy a naopak. V oblasti sluchu Světová zdravotnická organizace uvádí, že lidé ve věku 40 až 50 let v počtu 20% mají určitou mírou sluch poškozený. Ve věku 70 až 80 let je to už téměř 75%. Jako důsledek poškození sluchu jsou

problémy s porozumění při běžné komunikaci. S ubýváním pozornosti je pro mnohé seniory potíží komunikovat v hlučném prostředí, či je-li hovor veden v rychlejším tempu, mezi více osobami nebo i je-li téma hovoru nové (Gruss, P. 2009 str. 144-145).

Nápadné proměny jsou v **kožním systému**, snižuje se aktivita mazových žláz, neschopnost zadržovat vodu. Objevují se vrásky, stařecké skvrny. Ve vlasové části dochází ke ztrátě hustoty, lesku, vlasy jsou lámavé, vlasy šediví. **Nervový systém** je též oslaben, počet buněk v nervové soustavě klesá, v důsledku biochemických změn klesá rychlost vzruchů nervovými vlákny. Objevují se senilní plaky způsobující nejrůznější demence. Poruchy spánku jsou typickým znakem přibývajících věku. Též u **pohybového systému** dochází ke změnám. V hmotnosti, výšce, ubývá kosterní chrupavky, staří jsou náchylnější ke zlomeninám, degenerativním změnám kloubů, to vše vede k bolestivému a omezenému pohybu. Zhoršuje se funkčnost **kardiovaskulárního systému**, fyzickou námahou, větším stresem, se projevuje pokles srdeční kapacity. **Respirační systém** následkem kosterně svalových změn hrudníku a mezižebří, dochází ke snížené funkci plic. Hrudní oblast je zmenšená a člověk vydechuje menší objem vzduchu, senior se zadýchává. K poklesu dochází i v trávicím systému, počet trávicích enzymů se snižuje, dochází ke zpomalení motility, zhoršuje se peristaltika střev. Podstatné změny dochází ve **vylučovacím systému**, u starších lidí se snižuje potřeba pít, což ztěžuje práci ledvinám a dehydratace organismu nebývá výjimkou. Změny postihují i močový měchýř, zhoršuje se schopnost udržet moč, což vede k inkontinenci. V neposlední řadě také v imunitním systému dochází k oslabení, staří lidé jsou náchylnější k infekcím. Funkční aktivita T- a B-lymfocitů stejně jako buněčná a protilátková imunita je rovněž snižena, infekční onemocnění tak mají závažnější průběh (Poledníková, L. 2006 str. 8-9).

Uvedené involuční změny rozhodně nejsou zcela vyčerpávající vzhledem k široké problematice. Nicméně podrobnější zpracování by přesahovalo rámec zaměření diplomové práce. Jako podstatnější projevy vnímáme změny v sociální oblasti jedince, které ve stručnosti uvádí následující odstavec.

Změny v sociálním zařazení – průběh stáří zcela určitě podmiňuje společenské zapojení člověka. Je důležité, zda má starý člověk partnera, děti, přátele, zájmy a koníčky a v neposlední řadě zda je soběstačný a má aktivní přístup k životu. Ve stáří se mění sociální role (např. vlivem sociálních proměn - odchod do důchodu) či proměn biologických (např. nemoc). V současnosti je uznávaná role být pracujícím a právě ztráta této dominantní role může být příčinou určitého vykojení. Ztráta profesní role a s ní spojené pres-

tiže s sebou nese nutnost převzít novou roli (roli důchodce). Je důležitá adaptace na odlišný režim, nacházet nová uplatnění, využít volný čas (Doňková, O., Novotný, S. 2010 str. 140).

Některé starší publikace uvádí jako nejvýraznější změnu v procesu stárnutí právě změnou v sociální oblasti. K podstatné změně dochází v rodině. Stárnoucí rodiče žijí již většinou sami, pozbyli nejen rodičovskou funkci, častěji je tíží samota, pozbývají sociální kontakty, mění se hierarchie hodnot a okruh zájmů. Rytmus předchozího života je nutné přizpůsobit novému, nejlépe podobnému rytmu, který však odpovídá věku a zdravotnímu stavu (Nový K., Víšek P. 1988 str. 19 – 21).

Velmi důležitým momentem je odchod do penze, často znamená snížení frekvence kontaktů a to nejen s přáteli, ale obecně veškerých sociálních kontaktů. Na jedné straně mají seniři najednou mnohem více času, na straně druhé více zdravotních obtíží. Přetrvávají zejména řadu trvajících přátelství, s okruhem přátel na tom bývají lépe ženy. Pokud senior požaduje pomoc, nejčastěji oslovuje svoje děti. Na období důchodového věku se hodně stárnoucích těší, pokud jsou navíc v dobré kondici, disponují finančními prostředky, mohou využívat mnoha zajímavých činností a koníčků. Jako velmi důležitá je vnímána existence partnera, se kterým mohou sdílet radosti, pomáhat si, mít pochopení jeden pro druhého. S rostoucím věkem moudrost pomáhá seniorovi vyrovnat se s případnými těžkostmi (Soudková, M. 2006 str. 84-85).

Těžkostí můžeme nazvat pocit *osamělosti*. Následkem může být, že se starý člověk o sebe nestará, zanedbává hygienické návyky, sociální zvyklosti a může tak na sebe připoutat nepříjemné reakce okolí. Přitom se starými lidmi je potřeba zacházet i jednat s úctou, dodržet jejich osobní hodnotu. Pamatovat na jejich životní zásluhy, zkušenosti, strasti, ale i úspěchy a neúspěchy. Důstojné jednání ze strany okolí samozřejmě svým podílem přispěje k udržení seniorovy osobní identity a sebeúcty. Za podstatnou se má efektivní a vhodně zvolená forma komunikace, začlenění do společnosti, projevení zájmu. Každý z nás chce i ke konci života vnímat bytí jako spokojené a smysluplné (Kejklíčková, I. 2011 str. 89-90).

Další teorie zabývající se stárnutím (Cummingsová, Henry, 1961 in Langmeier, J., Krejčířová, D. 2006 str. 210-214) ukazovaly na podstatný znak stáří v pozbývání angažovanosti ve společnosti a ve ztrátě společenských vztahů. Tento pohled lze jistě chápat jako nejen nespravedlivý, ale již i výzkumy podpořenými studii, že člověk i ve stáří zůstává nedílnou součástí společenské skupiny a přispívá k integritě společnosti, i když se jeho role

a úkoly mění. Teorii o neangažovanosti lze připsat jednostrannému pohledu na způsob organizace a ekonomické produkce průmyslové společnosti a mohla by vést k segregaci starých lidí či k odmítavému postoji mladších. Dnes již většina koncepcí již výše zmíněného „úspěšného stárnutí“ klade důraz na posilování kvality života, na udržení dostatečné aktivity starých lidí a také na pozitivní adaptaci. „*Snaha o aktivizaci starých lidí však musí plně respektovat individuální možnosti i přání každého člověka – důležité je pomoci mu nalézt motivaci pro vytváření krátkodobých i dlouhodobějších cílů, umožnit mu prožít zážitky úspěchu a posilovat jeho sebeúctu*“ (Langmeier, J., Krejčířová, D. 2006, str. 213).

Bohužel se v praxi vyskytují i případy fyzického a psychického týrání či zanedbávání nezbytné péče o staré. A nelze hovořit pouze o skutečném ubližování, ale často dochází k poškozování i současným „**stereotypem stáří**“ či jinak řečeno ageismem, obsahujícím soubor předsudků ke starším lidem. Obecně je ve společnosti upřednostňováno mládí, krása, flexibilita, i navzdory skutečnosti, že populace stárne. Ačkoliv stát zřizuje stacionáře, domovy pro seniory, poskytuje sociální služby, snaží se tak alespoň částečně suplovat roli rodiny, ale podle našeho názoru chybí faktická podpora rodin pečujících o seniory.

Populace seniorů ačkoliv je charakteristická mnohými společnými rysy, významně se liší svými nároky, potřebami, životními podmínkami a zdatností každého jednotlivce. S ohledem na jedinečnost je velmi důležité zohledňovat a individuálně přistupovat ke každému z nich. Existují specifické problémy a potřeby seniorů, mění se sociální okolnosti, role, populace seniorů je ohrožená riziky. Mezi projevy ohrožení můžeme zahrnout:

- Ekonomický pokles mající za následek ztížené uspokojení potřeb
- Ageismus – věková diskriminace, nedostatek úcty
- Vyčleňování vně společnosti
- Intolerance v rámci generací – příležitosti pracovat, pracovní pozice
- Předsudky např. podezíravost z existence demence
- Týrání, zneužívání a zanedbávání seniora
- Riziko ztráty soběstačnosti a možností rozhodovat, riziko manipulování
- Snížení schopnosti označit potíže, potřeby
- Osamělost, zejména pokud jedinec ovdoví
- Pokles orientace v přetechnizované společnosti, konkurenceschopnosti na pracovním trhu

- Zvýšený výskyt nemocí, zdravotních potíží či jejich kombinace (Mühlpachr, P. 2004 str. 38).

4 AGEISMUS

Současná doba přinesla s sebou odklon od tradičních hodnot naší kultury. V souvislosti s tématem diplomové práce máme zejména na mysli úctu ke stáří. Tato hodnota se bohužel postupně vytrácí, dnešní mladá populace preferuje obecný kult mládí. Ubývá i příležitostí, kdy si napříč generacemi sdělujeme zážitky, zkušenosti. Už nebývá zvyklostí, ptát se prarodičů na radu, zajímat se o jejich názory. Ba naopak, s rozvojem technologií a moderních prostředků, je pohodlnější informace vyhledávat jiným způsobem. Jenže tím se dostáváme do mezigenerační propasti a postupně dochází ke ztrátě vzájemného pochopení. Ačkoliv byly mezigenerační konflikty součástí našich životů odnepaměti, byly ve větší míře mírněny výchovou k úctě ke stáří. Byly tlumeny vlastní zkušeností s péčí o seniora, byly tlumeny už jen tím, že starých lidí bylo méně a úcta plynula už jen ze skutečnosti, že se dožili vysokého věku. Dnešní výchova se více zaměřuje na úspěch, ohledy na etické aspekty často zastíní touha po ekonomickém zisku, penězích a materiálním blahobytu.

Osobní zkušenost pobytu se seniorem v jedné domácnosti je spíše výjimečná. Naše vlastní babičky a dědečky vidáme krátce a jen občas, inklinujeme pak k všimání si negativních stránek a problémů, při kterých potřebují naši pomoc. Jsme zahlceni působením masmédií, politiků, kteří v nás demografickou paniku vytvářejí, místo aby ji mírnili. To vše samozřejmě nahrává růstu ageistických postojů. Tuto kapitolu věnujeme problematice ageismu, definicím, zdrojům a výčtům nejčastějších stereotypů, mýtů a předsudků.

Jak již bylo řečeno, stáří je biologickým, involučním procesem organismu, probíhajícím plynule celým životem. Jednotlivci i společnost tento fenomén celkově hodnotila či reflektovala v kontextu historie různě. Co se ovšem změnilo, je **image stáří**, což vyjadřuje jakousi představu o stáří. Dvě pojetí, kdy v prvním cítíme, že stáří by mělo být harmonické, moudré, plné trpělivosti a laskavosti, zkrátka vlastnosti připisované idylickému stáří. V druhém pojetí se bohužel zrodil obraz stáří složený z negativ, vnímané jako synonymum nemoci, bolesti, nepotřebnosti. V odmítání stáří a starých lidí dochází dokonce k nepřátelským postojům. Používáme pojem **ageismus** (age = starý), nepřátelské a agresivní chování vůči starým lidem. A ačkoliv mezi oběma protipólními pojetími existuje škála mezistupňů, vždy jedno z pojetí určitým způsobem dominuje (Haškovcová, H. 1989 str. 56-57).

4.1 Definice základních pojmů

Pojem ageismus poprvé použil Robert Butler, americký gerontolog a ředitel National Institute on Aging v roce 1969, který tento termín vnímal v užším pojetí, tedy jako diskriminaci na základě věku. V současné době je ageismus definován širěji, zahrnuje v sobě předsudky, záporné představy a projevy diskriminace vůči starým lidem. Často jde o výroky bez pravdivého základu, s vynecháním pozitivních charakteristik (Tošnerová, T. 2002 str. 6).

„Ageismus: odpor ke stáří, pohrdání starými, předsudky vůči lidem vyššího věku. Je to rub kultu mládí, kterým je naše doba posedlá“ (Říčan, P. 1989 str. 323). Je zřejmé, že v dnešní době je kult mládí vyzdvihován pro hodnoty jako je krása, tělesná zdatnost, mládí se vnímá jako hodnotnější, cennější než stáří. Stáří naopak považujeme za zaostalé, ubohé a zkostnatělé oproti tradiční společnosti, kde měl každý věk svou důležitou roli a z ní odvozenou důstojnost.

Pokud bychom pojem ageismus svázali s pojmem diskriminace, je na místě uvést, jak se s pojmem vypořádávají naše slovníky. *„Diskriminace“* je rozlišování, které někoho poškozují, neuznává jeho rovnost s ostatními, omezuje práva. Pochází z latinského slova *discriminare*, což znamená rozlišovat. Jde o způsoby chování, postoje, kterými jsou znevýhodňováni či ponižováni určité kategorie lidí na základě příslušnosti. Absence rovného přístupu bez zohlednění osobních vlastností člověka (Jandourek, J. 2001 str. 63).

V publikaci Jiráskové zaměřené na porozumění mezigeneračních vztahů, je v kapitole o problematice stáří výstižná definice: *„Pojem ageismus je odvozen od anglického slova age, které znamená věk, stáří a obecně je jím označován „společenský předsudek vůči stáří“* (Jirásková, V. 2005 str. 21).

Sýkorová uvádí, že ageismus znamená nejen značné omezení sociální role a poškození statutu starých lidí, ale také zabraňuje dostát rovným příležitostem a snižuje životní šance. V současné době se ageismus manifestuje rozličnými způsoby, od diskriminačních forem na pracovním trhu, až po praktiky vyjadřování odporu, pohrdání a vyhýbání se kontaktům se starými lidmi. Ať už systematicky na institucionální úrovni či na individuálně v rámci rodinných interakcí (Sýkorová, D. 2007 str. 50-51).

Vidovičová ageismus definuje jako ideologii, jejíž základ staví na přesvědčení, že fáze lidského vývoje čili životního cyklu nemají kvalitativně rovnocenné postavení. A dochází ke stereotypizaci a diskriminaci seniorů na základě věku či příslušnosti k jejich generaci

a čím dál častěji je stáří chápáno jako limit či brzda růstu (Vidovičová, L. 2008 str. 185-186).

Ageismus v sobě zahrnuje škálu dílčích předsudků ke starým lidem. Obecně jsou vnímáni jako lidé neužiteční, zbyteční, oškliví a nemocní. Důsledkem těchto postojů může být špatné zacházení, jejich diskriminace, nedostatek úcty až vyloučení na okraj společnosti (Langmeier, J., Krejčířová, D. 2006 str. 214).

Obecně lze hovořit o skutečnosti, že diskriminace starších osob je považována na celospolečenské téma a důsledky věkové diskriminace mají povahu společenskou, občanskoprávní, ale také trestněprávní. Staří lidé jsou ve větší míře ohroženi sociálním vyloučením než lidé mladšího věku, což je dáno omezeními, které věk přináší, jako je zhoršení zdravotního stavu, mobility, výkonnosti, omezením finančních zdrojů, nižší měrou využívání nových technologií apod. (Holczerová, V., Dvořáčková, D. 2013 str. 27-28).

4.2 Předsudky, stereotypy a mýty o stáří

Dnešní společnost je zaměřena velkou měrou na výkon, produktivitu, vzdělání, je upřednostňován individualismus. Ovlivňují nás média, reklamy, ty nám sdělují a zdůrazňují, že v naší společnosti žijí především lidé mladí, krásní, produktivní a zdraví. Při dlouhodobém působení jsou přirozeně určité role vnímány spíše negativně. Jistě lze mezi ně zařadit roli seniora. Na jedné straně se snažíme naše děti vést k solidaritě, porozumění a toleranci a na straně druhé ze všech stran slyší, že starých lidí přibývá, jsou neproduktivní a spíše na obtíž.

Stereotypy – jsou obecně v oblasti sociální percepce nazývány negativním jevem. Kohoutek stereotypy definuje jako „formy iracionálně založeného posuzování jedinců nebo celých skupin“. Jsou určitým vyjádřením podřazení jedinců, na které zaměřujeme svoji pozornost, pod určitá schémata „vidění a hodnocení“ (Kohoutek, R. 1998 str. 14).

Předsudky – zahrnují v sobě stereotypní názory. Mají směr, různou intenzitu, mohou být silnější či slabší, u někoho mohou působit dlouho a některé předsudky mohou trvat a ovlivňovat člověka napříč celým životem. Předsudky (i postoje) pak můžeme zařadit mezi osobnostní rysy jedince a určitou měrou člověka charakterizuje. Behaviorálním výrazem předsudku je možné nazvat diskriminaci, čili odlišné (většinou negativní) zacházení s osobami patřící do sociální skupiny (Kohoutek, R. 1998 str. 15) Předsudek je hanlivým postojem, či souborem postojů vůči všem nebo většině členů nějaké skupiny. K jedné

z rozšířených představ patří, že předsudek je problém osobnostního charakteru. V ruku v ruce se sociálními postoji vyjadřují hluboce zakořeněné sklony osobnosti (Hewstone, M. a Stroebe W. 2001 str. 536).

Obraz stáří a také percepce starých osob, tak jak ho vnímá zejména mladší generace, je zatížen stereotypy, ideami a představami o tom, co vlastně být starý znamená. „*Postoje ke stáří, tak jako i k jiným věkovým skupinám, tak nejsou pouze výsledkem osobní zkušenosti. Jsou dány především sociálně, jsou výsledkem vidění prostřednictvím kulturního prizmatu*“ (Rabušic, L. 1995, str. 142). Když v krátkosti nahlédneme do historie, stáří bylo a je významnou a také vydělovanou etapou cyklu života. Významy přisuzované stáří se však v různých kulturách liší a je ho i různě ceněno. Někde je vnímán obličej pokrytý vrásky, pomalé pohyby a rozvážný hlas jako výraz zkušenosti a moudrosti, jinde znamením slabosti, neužitečnosti a závislosti (Rabušic, L. 1995 str. 142). A právě v přístupu k ostatním lidem je vidět řada stereotypů, zobecnění, přenosu generačního pohledu. V procesu socializace člověk od útlého věku přebírá pohled na reality od majoritní společnosti. S prodlužováním věku života, stárnutím populace a s tím spojenými sociálními změnami, dochází ke změnám ve vnímání sociálního klimatu. Rozvíjejí se diskriminační tendence, které mají o klimatu zřejmou výpovědní hodnotu. V důsledku působení médií, zdůrazňování kultu mládeže a v protikladu k tomu teze o destruktivním působení stárnoucích na blaho společnosti, si tak každý jedinec vytváří svůj postoj ke stáří (Pokorná, A. 2010 str. 69).

V naší kultuře se postoje jeví jako ambivalentní. Tedy, děti vychováváme k úctě ke starým lidem, a opakem o nich slychají hovořit jako o zátěžovém článku společnosti.

Haškovcová (1989) ve své publikaci uvádí nejružnější mýty:

Mýtus nárokování ekonomicko-materiálního zabezpečení – mýtus falešných představ, většina lidí věří, že materiální a ekonomické zajištění zakládá či stojí za osobní spokojenosti starých lidí.

Mýtus zjednodušené demografie – je založen na mýlce, že odchodem do důchodu se stává člověk starým a tím pro něj skončil plnohodnotný život.

Mýtus neužitečného času – na straně jedné vnímáme spravedlivě, že jsou staří na zaslouženém odpočinku, na straně druhé, se ptáme, co staří lidé vlastně dělají. Považujeme je za neužitečné, k ničemu a devalvujeme stáří na nicnedělání.

Mýtus ignorace – už název napovídá, že jsou senioři ignorováni, přehlíženi

Mýtus schematismu a automatismu – senior již nemyslí, svoje profesní a životní zkušenosti nedokáže předávat mladší generaci. Zapomíná se na skutečnost, že může poučovat a předávat zkušenosti v jiných oblastech.

Mýtus o úbytku či ztrátě sexuální aktivity – vzešel na základě chybného přesvědčení, že pro vyšší věk je sex tabu. Opomíjíme skutečnost, že nelze sex redukovat jen na tělesné výkony, ale že sex má mnoho podob.

Mýtus homogenity – stáří má stejné projevy, staří jsou homogenní, tedy stejní. Opak je pravdou, každý starý člověk je individualitou, má odlišné potřeby, hovoříme tedy o heterogenitě.

Mýtus o lékařích – odvíjí se od představy o tom, že potíže starých vyřeší medicína, lékař, zázračný lék. Je nutné zaobírat se skutečností, že výrazná část péče leží mimo kompetence lékařů a medicíny.

Všechny tyto i další mohou mít jistě vliv na utváření pojetí stáří. Obecná představa o fenoménu stáří nemá příliš optimistickou vizi, proto bychom měli přispívat ke změně postojů ke stáří i starým lidem obecně. Změnila se doba, přívlastek stáří jako dobrotivé a moudré se vytrácí, důvodem může být fakt, že o tomto období moc nevíme a nezajímáme se. Pak se snadněji necháme ovlivňovat našimi předsudky (Haškovcová, H. 1989 str. 28-31).

Také Tošnerová dle Palmoreho sumarizuje předsudky a uvádí jejich přehled:

Nemoc - zde je jedná o mylnou představu, že stáří je úzce spjato s nemocemi, únavou a jsou odkázáni na ústavní péči či ji dlouhodobě potřebují. Nemohou tedy vykonávat podobné činnosti jako lidé v nižším věku.

Impotence - předsudek, že staří lidé nepotřebují a nevěnují se pohlavní aktivitě, sexualita již pro ně není důležitá. Naopak, sexualita hraje důležitou roli a přetrvává u zdravých osob do 70 – 80 let.

Ošklivost – jde ruku v ruce s představou, že krása je spojená pouze s kultem mládí. Image stáří se svými typickými rysy nezapadá do ideálů většinové společnosti. Postoj je podstatně determinován výchovou a kulturou společnosti. Např. v Japonsku jsou šedivé vlasy odrazem zkušenosti a životní moudrosti.

Úbytek duševních schopností – ztotožňuje se s přesvědčením, že ve stáří automaticky klesají schopnosti učit se, pamatovat si, poznávat nové. Naopak, většina starších si dokáže udržet svoje běžné duševní schopnosti.

Duševní choroba – je běžně akceptován stereotyp, že ve stáří jsou demence naprostou samozřejmostí, skutečnost je ovšem taková, že duševní choroby rozhodně netvoří nevyhnutelnou realitu a pouze 2% seniorů nad 65 let mají primárně diagnostikovanou psychické onemocnění.

Zbytečnost - představa většinové společnosti, že díky svému věku, nemoci, zdravotnímu stavu nejsou schopni staří plnohodnotně pracovat. Jsou neproduktivní a tím nepotřební a zbyteční. Naopak, studie prokazují, že mohou pracovat dobře, navíc jsou spolehlivější a je u nich prokázána menší fluktuace než u mladších pracovníků.

Izolace – přesvědčení, že lidé nad věkovou hranici 65 let žijí osaměle, nespolečensky, v izolaci.

Chudoba – představy nezaložené na pravdě, že staří jsou velmi chudí či naopak bohatí, obě dvě verze s negativním významem.

Deprese – je další z předsudků, že typicky starý člověk je bezmocný, senilní, nemocný a pádem tím deprimovaný. Pravdou je, že těžší formy deprese nalezneme spíše mezi mladšími lidmi nežli v seniorském věku (Tošnerová, T. 2002 str. 7 - 9).

K výše uvedeným předsudkům Sýkorová doplňuje mýtus, že:

Náklady na zdravotní a sociální zabezpečení rostou jen kvůli seniorům – není zcela pravdou, s ohledem na podíl výdajů na zdravotní péči z HDP, je poměrně velká část určena pro děti např. výdaje do vzdělávání a výchovy.

Senioři stojí za stagnací ekonomického růstu – mýtus o tom, že staří lidé absorbují podstatnou část společenských zdrojů. Nikoli, staří pomáhají trh vytvářet, jsou zdrojem zaměstnání, nezanedbatelná část financí, majetku a služeb je od nich cílena směrem k mladým (Sýkorová, D. 2007 str. 50). Je velmi důležité uvědomit si, že lidé starší generace se s těmito předsudky buď sami ztotožňují, jinými slovy přijímají sociální nálepku, nebo opačně, tyto předsudky podporují jako důkaz, že se jich to netýká.

V současnosti existují výzkumy, které se zabývají dopravní mobilitou starších osob. Snaží se odpovědět na otázku, zda starší řidiči představují při řízení rizikovou skupinu. Odborná literatura definuje typického staršího řidiče jako osobu, která jezdí méně a pomaleji,

v menší míře přejíždí z jednoho pruhu do druhého, častěji brzdí a tolik nezrychlují. Na straně druhé se s věkem a procesem stárnutí dostávají změny ve smyslových, psychomotorických schopnostech. Změny ve vztahu k dopravě lze chápat dvojím způsobem. Jako pozitivní (ve smyslu moudrosti, jezdí pomaleji, opatrněji, vyhýbají se nepříznivým podmínkám – hustotě provozu, tmě) a jako negativní ve vztahu k narůstající introverzi, depresivitě, poklesu kognitivních schopností. Byly zjištěné změny vztahující se k dopravě:

- Schopnost udržet pozornost, starší lidé se dříve unaví, potřebují více času k regeneraci, což v důsledku vede k omezení koncentrace a snížení pozornosti
- Starší lidé hůře rozpoznávají důležité dopravní informace
- U vnímaného subjektu setrvávají dlouho, vytrácí se flexibilita
- Méně diferencovaně vnímají okolí, tím dochází k chybné interpretaci dopravní situace
- Dopouštějí se signifikantně více omylů a používají zastaralé strategie řešení

Na straně druhé byla srovnána nehodovost seniorů s řidiči mladšími 65 let a vyplynulo následující:

- Senioři jezdí relativně málo pod vlivem alkoholu, v menší míře překračují povolenou rychlost a více dodržují předpisy
- Vyšší četnosti kolizí jsou u seniorů evidovány při úkonech, jako je odbočování vlevo, couvání, otáčení, při střetu s chodcem

Obecně lze konstatovat, že po 60. roce věku dochází ke změnám v oblasti smyslových schopností, psychomotoriky, pozornosti. Tyto deficity lze vykompenzovat odlišně zaměřeným cvičením, několikaletými zkušenostmi, střízlivějším náhledem na svoje schopnosti (Šmolíková, Štikar, Hoskovec, 2008 in Gillnerová, Kebza, Rymeš, 2011 str. 84-92).

Rabušic ve své publikaci Česká společnost stárne, uvádí, že stereotypním postojem je postoj, kdy dovršením určitého věku, se člověk stává závislým, přestává pracovat a tím potřebuje ekonomickou podporu. Takovým rituálem vymezující přechod do fáze „stáří“ je odchod do důchodu. Stanovením věku, kdy člověk přestává pracovat a začíná pobírat důchod, ustanovila sociální definici stáří. Ale otázkou zůstává, zda lidé ve své sociální, biologické a psychické odlišnosti, mohou být oprávněně nálepkou „stáří“ označeni. Je tomu naopak, s přibývajícím počty seniorů i s prodlužováním délky života je nutné srovnat se s myšlenkou, že „stáří“ tvoří kategorii **heterogenní**, která se proměňuje. Svými zkušenostmi, zážitky, životním stylem, zájmy, postoji i hodnotami (Rabušic, L. 1995 str. 143).

Dle Tošnerové není neobvyklé, setkat s ageistickými postoji při hledání zaměstnání staršími lidmi. Běžné jsou inzeráty typu: „Jsme skupina v mladém kolektivu a hledáme pružnou a dynamickou osobnost.“ Při následném pohovoru však zjistíte, ačkoliv to není řečeno přímo, že člověk ve věku 50 a více, již není brán jako pružný a dynamický. Výše uvedené stereotypy ještě podtrhuje odchod do důchodu a to bez ohledu na dobrý fyzický i psychologický stav. Zkrátka člověk odchodem do důchodu ztrácí svoji společenskou pozici a ocitá se v ne zcela oblíbené roli (Tošnerová, T. 2002 str. 11).

4.3 Dopady negativních stereotypů

Tak např. to jak je zdůrazňován význam krásy se odráží ve skutečnosti, že v hlavním vysílacím čase, je spíše ojedinělou záležitostí potkat na obrazovkách starší lidi. Ačkoliv jsou senioři nejrychleji rostoucí skupinou, v reálu se jeví opak. Jakoby v procesu stárnutí ztráceli hodnotu a důležitost (Tošnerová, T. 2002 str. 9-10). Jak také zmiňuje Pokorná, sklony k ageismu lze nalézt i v ošetrovatelské praxi, sestry často nesprávně zhodnotí schopnosti či zdravotní stav seniora. Důsledkem může být poskytnutí péče, která neodpovídá jeho skutečným potřebám. Prvky ageismu lze najít v každodenní komunikaci, v nesprávném vybavení potřebnými pomůckami v interiérech seniorů, ve volbě vhodných aktivizačních činností apod. Všechny tyto nesprávné postupy stojí za zhoršením kvality života seniorů a rozhodně přispívají k ageistickým tendencím. Mezi dopady nevhodné péče lze zařadit neúčinnou spolupráci seniora, snížení jeho sebehodnocení a tím zvýšení závislosti (Pokorná, A. 2010 str. 73 – 76).

Za projevy špatného zacházení z řad pečovatelů můžeme považovat:

- Odpor vůči starému člověku – neskrývaný a vedoucí až k averzi seniora ošetřovat
- Snaha vyhnout se seniorovi – pečovatel obstará pouze nejnutnější výkony, chybí zájem a projev jakéhokoliv zájmu o seniora
- Nadměrná podpora – je zcela protichůdným přístupem, pečovatel vykonává veškeré nutné úkony a aktivity za seniora a ten se stává pasivním a je devalvován
- Diskriminace v komunikaci – nesprávné oslovení „babi, dědo“, což přísluší správně jen rodinným příslušníkům

- Projev ageismu ze strany zaměstnavatele – zaměstnavatel ukončí pracovní poměr starší osobě a upřednostní mladšího člověka (Mlýnková, J. 2011 str. 37).

Zkušenosti z praxe vyjma nevhodného zacházení k seniorům ze strany pečovatелů ukazují, že neochota a nezájem pečovat o seniora, není ojedinělá ani mezi členy ve vlastní rodině. Ta pomoc seniorovi vyčítá, zdůrazňuje, že překáží či přijímá pomoc za úplatu. Dochází k týrání a zneužívání v různé podobě, od fyzického násilí, ponižování až k zanedbávání pomoci. Projevem mohou být zanedbanost (např. zápach), proleženiny, psychické týrání (nekomunikování, izolace), dehydratace, zneužití finančních prostředků a majetku seniora (Tošnerová, T. 2002 in Jeřábek, H. 2005 str. 68).

Centrum pro výzkum stárnutí na Univerzitě v Surrey (Velká Británie) zveřejnil, že násilí proti starším lidem má zvyšující tendenci. Stále je ve společnosti nedostatečná znalost o rizicích, typech i rozsahu násilí proti starým lidem v domácnostech, ale i pečovatelských domech. Mezi okolnosti, které přispívají k pravděpodobnosti, že se senior stane obětí násilí, patří: zhoršující se zdravotní stav, nepříznivé ekonomické podmínky a potřeby péče. Současné sociodemografické proměny dávají dodatečný význam pro úvahy, že za 1) rostoucí podíl zastoupení počtu starých lidí sebou nese potřebu péče. Za 2) věkové skupiny jsou vystaveny riziku péče, za 3) kapacita pro rodinnou péči se snižuje a za 4) očekává se menší a méně spolehlivá domácí podpora v budoucnosti vzhledem k přibývajícimu počtu starých lidí. „*Adverse conditions regarding care within the family, both within respect to quantity and quality, could there fore increase the risk of becoming a victim of domestic violence in old age*“ (Hislop, J., Arber, S. 2003 str. 16 – 17).

Obecně problém ve vnímání stárnoucí společnosti spatřuje Rabušic ve skutečnosti, že si mnoho lidí neuvědomuje, že společenský vývoj jde kupředu obrovským tempem a je více a více dynamičtější. Technologie se mění takovým způsobem, že ne každý člověk je schopen všechny změny absorbovat, starý člověk se pak snáze ztrácí ve své vlastní kultuře. Populace stárne, starých lidí přibývá a zejména pro ně se mnoho věcí stává jinými. Ať už hovoříme o komunikaci, dopravě, penězích či forem osobního jednání a chování v běžném životě (Rabušic, L. 1995 str. 16).

Výše uvedený odstavec naznačuje, že současná demografická situace stojí za podstatným zdrojem ageismu. Zvyšováním podílu osob ve věkové skupině starých lidí může být problematické. K vnímání stáří se promítají intergenerační rozdíly, odlišné hodnotové systémy a konflikty, proces modernizace a mnoho dalších. Je proto velmi důležité, aby se pohled

současné společnosti změnil. Není možné, aby stárnutí bylo bráno jako nějaká hrozba, je třeba přijmout demografické změny jako pozitivní výzvu.

4.4 Souhrn teoretické části

Fenomén stáří, stejně jako problematika s tím související, je nedílnou součástí života, která žádného z nás nemine. Přesto lze v současném společenském systému spatřit, že tato část života je do jisté míry tabuizována, vytlačována. Nesmíme opomíjet, že k demografickému vývoji následujících let stárnutí populace neodmyslitelně patří. Postoje současné společnosti vykazují známky ageistických tendencí, což je jednoznačně nevhodné. Společným úsilím bychom měli pracovat na tom, aby nedocházelo k mezigeneračním konfliktům, snažit se o co možná nejvyšší míru tolerance, respektu. Vždyť je zřejmé, že pokud nezemřeme mladí, stáří je etapou života, která nás všechny čeká. Jakým způsobem se budeme podílet na skutečnosti, jaké stáří „udělat“ našim současným seniorům, takovým ho budeme mít s největší pravděpodobností i my. Výrok, že děti jsou naše budoucnost, slyšel snad každý z nás. Jakou mají dnešní adolescenti vůbec představu o stáří? Je pro ně mezigenerační podpora a pomoc samozřejmostí? Právě dnešní děti budou rozhodovat o kvalitě našeho stáří. Naše stáří bude zkrátka takové, jakým nám ho udělají naši mladí. Udělají ho takové, jak je to „MY“ naučíme, jaké informace a základy jim „MY“ dáme. A právě období jejich vzdělávání, socializace, dospívání, je obdobím, ve kterém můžeme jejich postoje pozitivně formovat a ovlivnit jejich názor.

Teoretická část práce byla zaměřena na shrnutí poznatků a informací o postojích obecně, o jejich utváření a změnách. Jakým způsobem se odráží v chování, jaké mají funkce a strukturu. Další dvě kapitoly charakterizují etapu dospívání a stáří, pozornost zde věnujeme rysům, které jsou typické pro tuto období a změnám zejména v psychické a sociální oblasti. Zaměření práce se podstatnou částí zabývá problematikou stereotypů, mýtů a předpokladů, zakládajících nosnou myšlenku ageismu.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 ANALÝZA POSTOJŮ DOSPÍVAJÍCÍ MLÁDEŽE K FENOMÉNU STÁŘÍ

5.1 Cíl výzkumu, hypotézy, metodologie

Cíl výzkumu:

Ústřední téma výzkumného projektu se zabývá analýzou postojů dospívající mládeže ke stáří. Pro účely praktické části práce jsme skupinu dospívající mládeže zúžili na žáky základní školy a studenty školy střední. Na podkladě tématu práce byla stanovena hlavní výzkumná otázka: **Jaké postoje, znalosti a představy o stáří a starých lidech má dospívající mládež?** Hlavní výzkumnou otázkou dále rozvíjejí dílčí výzkumné otázky, zda závisí postoje dospívající mládeže ke starým lidem na jejich pohlaví, věku, bydlišti, studovaném ročníku? A zda se míra ageistických postojů u žáků a studentů liší v závislosti na ročníku studia a jejich víře?

V návaznosti na dílčí výzkumné otázky jsou stanoveny cíle diplomové práce a hypotézy. Cílem práce je zmapovat postoje dospívající mládeže ke starým lidem. Dále výsledky průzkumného šetření zhodnotit v závislosti na zvolených proměnných. Hodnocenými proměnnými jsou pohlaví respondentů, věk, bydliště a studovaný ročník. Druhým cílem bylo zjistit, zda se míra ageistických postojů u dospívajících mění v závislosti na ročníku studia a na jejich víře.

Hypotézy:

V rámci kvantitativně orientovaného pedagogického výzkumu je důležité stanovit si konceptualizaci a operacionalizaci daných termínů a pojmů. O konceptualizaci a operacionalizaci jsme se pokusili převážně v teoretické části diplomové práce. Jednalo se zejména o definování konstruktů (pojmů), aby byly uchopitelné a srozumitelné vzhledem k zaměření výzkumu. Sledované jevy potřebujeme měřit a co nejlépe postihnout ve vzájemné souvislosti a podmíněnosti. Zvolené výzkumné otázky sloužily jako základ pro stanovení hypotéz, které budou v rámci výzkumu hodnoceny. Abychom mohli následně hypotézy ověřovat (testovat), převádíme je na *statistické hypotézy*, což jsou hypotetická tvrzení o vztazích mezi jevy. Vytvořenou statistickou hypotézu *neověřujeme přímo* (čili samu o sobě). Je nutné ji testovat proti *hypotéze nulové*. Nulová hypotéza je tvrzení, které vyjadřuje, že mezi zkoumanými proměnnými *není vztah*. V kvantitativně orientovaném vý-

zkumu je tedy pravidlem uvedení nulové a alternativní hypotézy a následným krokem bude potvrzení nebo vyvrácení její platnosti, jinými slovy jejich *verifikace* nebo *falzifikace* daných vztahů.

Cíl č. 1: Zmapovat postoje dospívající mládeže ke starým lidem. Dále výsledky průzkumného šetření zhodnotit v závislosti na zvolených proměnných. Hodnoceným proměnnými jsou pohlaví respondentů, věk, bydliště, studovaný ročník.

Závisí postoje dospívající mládeže ke starým lidem na jejich pohlaví?

1H0: Dívky nemají pozitivnější postoj ke starým lidem, než mají chlapci.

1HA: Dívky mají pozitivnější postoj ke starým lidem, než mají chlapci.

Konceptualizace: Pohlaví - rozlišení z biologického hlediska na ženy a muže.

Operacionalizace: K hypotéze 1H se vztahují z dotazníku otázky č. 1, 10.

Závisí postoje dospívající mládeže ke starým lidem na jejich věku?

2H0: Mezi postojem dospívajícího ke starým lidem a jeho věkem není souvislost.

2HA: Mezi postojem dospívajícího ke starým lidem a jeho věkem je souvislost.

Konceptualizace: Věk - z hlediska potřeb pro náš výzkum jsme srovnávali postoje u dvou věkových skupin, věk rozmezí 13-17 a věku 18-21.

Operacionalizace: K hypotéze 2H se vztahují z dotazníku otázky č. 2, 10.

Závisí postoje dospívající mládeže ke starým lidem na jejich bydlišti?

3H0: Mezi postoji dospívajících ke starým lidem a místem jejich bydliště není rozdíl.

3HA: Mezi postoji dospívajících ke starým lidem a místem jejich bydlištěm je rozdíl.

Konceptualizace: Bydliště - srovnání postojů z hlediska jejich místa bydliště, město nebo vesnice.

Operacionalizace: K hypotéze 3H se vztahují z dotazníku otázky č. 3, 10.

Závisí postoje dospívající mládeže ke starým lidem na studovaném ročníku?

4H0: Žáci základní školy nemají pozitivnější postoj ke starým lidem než studenti školy střední.

4HA: Žáci základní školy mají pozitivnější postoj ke starým lidem než studenti školy střední.

Konceptualizace: Ročník studia – 8., 9. třída ZŠ, 4. ročník SŠ, srovnání postojů z hlediska studovaného ročníku.

Operacionalizace: K hypotéze 4H se vztahují z dotazníku otázky č. 4, 10.

Cíl č. 2: Zjistit, zda se míra ageistických postojů u dospívajících mění v závislosti na studovaném ročníku a na jejich víře.

Liší se míra ageistických postojů u žáků a studentů podle ročníku studia?

5H0: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně nemění v závislosti na ročníku studia.

5H1: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně mění v závislosti na ročníku studia.

Konceptualizace: Ageistické postoje z hlediska studovaného ročníku, 8. a 9. třída ZŠ, 4. ročník SŠ.

Operacionalizace: K hypotéze 5H se vztahují z dotazníku otázky č. 4, 15.

Liší se míra ageistických postojů u žáků a studentů podle toho, zda jsou věřící či nikoliv?

6H0: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně nemění v závislosti na jejich víře.

6H1: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně mění v závislosti na jejich víře.

Konceptualizace: Ageistické postoje z hlediska skutečnosti, zda je respondent věřící či nikoliv.

Operacionalizace: K hypotéze 6H se vztahují z dotazníku otázky č. 5, 15.

Metodologie:

Z hlediska metodologie bylo použito **kvantitativního designu** výzkumu. Hlavní technikou získání dat byl dotazník. Jde o velmi frekventovanou techniku získávání dat, jde o určitý

způsob kladení otázek a následným získáváním odpovědí písemnou formou. Dotazník je soustavou nejen připravených a vhodně zvolených otázek, ale i soustavou promyšleně členěných a seřazených otázek. Nespornými výhodami můžeme označit: poměrně rychlé a ekonomicky nenáročné shromáždění dat od většího počtu respondentů, zajištění anonymity respondentů, kvantifikace dat a možnost vysoké standardizace. Naproti tomu nevýhody zahrnují: alternativu nižší návratnosti dotazníků, omezení komunikace a s ní související problémy v oblasti pochopení otázek, nemusí zajistit zachycení pedagogické reality, tedy jací respondenti ve skutečnosti jsou, ale to, jak sami sebe vidí či přejí si být viděni. Může docházet ke zkreslení odpovědí a tazatel je rovněž upřena možnost pokládat doplňující otázky.

Pro realizaci výzkumné části jsme zvolili dotazník, který obsahoval úvodní promluvu, zahrnující vysvětlení správného způsobu vyplňování, aby nedošlo k případnému nedorozumění. A aby byla zajištěna co nejvyšší návratnost dotazníků pro následné zpracování. Respondenti v této části byli rovněž informováni o zajištění anonymity při zpracování údajů a je zde také uveden předpokládaný čas potřebný pro vyplnění dotazníku. Celkem dotazník zahrnoval 16 otázek. Předložené otázky pro respondenty měly podobu otázek polo-uzavřených, uzavřených. Dále dichotomické a škálové. Nejprve byly zařazeny otázky na položky, které by měly určit proměnné charakteristiky oslovených respondentů. Jinými slovy osobní údaje respondentů jako je pohlaví, věk, bydliště, škola. Následovaly otázky, které byly vytvořeny s ohledem na stanovený cíl práce. Jednalo se o otázky související s informovaností a zkušenostmi respondentů. Jedna z otázek byla doplněna o piktogramy pro vzbuzení zájmu a také snahy o udržení pozornosti. Další částí dotazníku je v otázce č. 15 převzatý dotazník s názvem „**Věkové IQ**“, který byl přizpůsoben českým reáliím dle výukových materiálů University v Berkeley: Aging-modul Ageism, přepracovaný MUDr. Tamarou Tošnerovou (Tošnerová, T. 2002 str. 44). Zde se jedná o 19 tvrzení, která se vztahují ke stáří a stárnutí. Respondent zde odpovídá vyjádřením souhlasu ANO nebo nesouhlasem NE. Tyto otázky a jejich následné odpovědi přímo souvisí s cílem č. 2: Zjistit, jestli se míra ageistických postojů u dospívajících mění v závislosti na studovaném ročníku a na jejich věku.

V rámci celkového bodového hodnocení dat byl sestaven index ageismu, potřebný pro statistické zpracování hypotéz. Tento převzatý dotazník indikuje odpovědi, které jsou správné a naopak. Poslední otázka s pořadovým č. 16 je zaměřena na výběr adjektiv pro velice zajímavou metodu sémantického diferenciálu umožňující měřit významy určitých objektů.

Myslíme si, že tato metoda ještě není zcela rozšířená, ale díky charakteru, který má podobu projekce, dokáže poodhalit problematiku postojů. Za výhodu považujeme možnost tuto metodu v odlišných modifikacích použít i u mladších žáků, nevýhodou je složitost sestavení a následná analýza. Sémantický diferenciál se používá pro zachycení skutečnosti, jak je daný pojem chápán z denotativního (formálního) a konotativního (významu pro daného člověka) pohledu (Ferjenčík, J. 2000, str. 190).

Metoda slouží pro hlubší proniknutí do psychologického a individuálního chápání rozdílných pojmů. Tuto metodu vytvořil profesor v USA C. Osgood. Zjistil, že každý pojem si člověk jako individualita zařazuje do svého vlastního sémantického prostoru. Osgood doporučoval posuzovat pojmy z hlediska tří faktorů, přičemž není zcela nezbytné tři faktory využít. Faktor hodnocení (dobro či zlo pojmu), faktor potence (síla pojmu) a poslední faktor aktivity (vztah pojmu k pohybu a změnám). (Chráška, M. 2007, str. 221).

Výběr škál pro měření sémantickým diferencíálem se v našem případě realizoval jako 15 bodová škála se stupnicí od 1 do 7, vztahující se vždy k určitému pojmu. Za základní pojem byl určen „starý člověk – senior.“ Pojmy, které byly zvoleny, se nachází v bipolárním postavení a rozděleny byly do tří faktorů. První, nejsilnější faktor hodnocení zahrnoval: dobrý x špatný, veselý x smutný, hezký x ošklivý, užitečný x neužitečný, pozitivní x negativní a příjemný x nepříjemný. Další faktor potence/síly obsahoval: silný x slabý, závislý x nezávislý, přísný x mírný a starostlivý x lhostejný. Třetí faktor dynamický, nazvaný faktor aktivity: zdravý x nemocný, aktivní x pasivní, samostatný x nesamostatný, produktivní x neproduktivní a bohatý x chudý.

5.2 Organizace průzkumného šetření a výběr výzkumného vzorku

Vlastnímu dotazníkovému šetření předcházelo studium informací, které poskytují odborné zdroje. Pak následovalo sestavení dotazníku, jehož správnost byla ověřena vedoucí diplomové práce. Po doporučení mírných úprav, které byly plně akceptovány, následoval předvýzkum. Pilotní šetření mělo za cíl zjistit zejména srozumitelnost jednotlivých otázek a také časovou náročnost pro vyplnění dotazníku. V rámci pilotního šetření bylo rozdáno celkem 10 dotazníků v 8. ročníku základní školy. Tento ročník byl vybrán záměrně, respondenti v tomto ročníku představovali nejnížší věkovou hranici zvolených respondentů. Logicky se dalo předpokládat, že jestliže žáci 8. tříd základní školy zhodnotí otázky jako srozumitelné, budou srozumitelné i pro žáky 9. tříd a následně pro studenty 4. ročníků škol středních. Žáci zhodnotili otázky v dotazníku jako srozumitelné. Drobné připomínky

se týkaly zvolení více možných odpovědí u dvou otázek. Na základě tohoto návrhu byla provedena poslední drobná úprava ve formulaci otázek a s upraveným dotazníkem bylo přistoupeno k uskutečnění vlastního výzkumu.

Průzkumné šetření:

Vlastní průzkumné šetření bylo realizováno v období leden 2016 až únor 2016. K průzkumu byli vybráni žáci základních škol a studenti středních škol z Brna a okolí. Vlastní distribuce dotazníků byla realizována po písemném schválení Žádosti o povolení průzkumného šetření (viz příloha č. 2) adresované ředitelům jednotlivých škol. Samotná distribuce dotazníků proběhla v termínech, které byly přizpůsobeny možnostem zástupců z řad učitelů a profesorů jednotlivých škol. S distribucí dotazníků nám významně pomohli vyučující na jednotlivých školách. Ti dotazníky mezi žáky a studenty rozdávali v rámci výuky svých předmětů, třídnických hodin či výuky předmětů zaměřených na výchovu k občanství. Vyučujícím bylo vysvětleno vyplňování dotazníků a spolupráci se zástupci oslovených škol hodnotíme jako velmi příjemnou. Díky této skutečnosti vnímáme za velice pozitivní vysokou návratnost dotazníkových archů. Po vyplnění dotazníků byly osobně vyzvednuty na každé škole.

Výběr výzkumného vzorku:

Dotazníkové šetření bylo provedeno celkem na pěti školách. Ve třech základních školách v 8. a 9. třídách a na dvou středních školách, konkrétně v maturitních 4. ročnících. Jednalo se o Základní školu Brno, Jana Babáka 1. Dále na Základní škole Brno, Herčíkova 19 a poslední školou byla Základní škola T. G. Masaryka v Drásově, okrese Brno-venkov. Střední školy, které se výzkumu zúčastnily a vyhověly mojí žádosti, byly: Střední průmyslová škola stavební Brno, Kudelova 1855/8 a Střední pedagogická škola v Brně. Mezi žáky a studenty bylo rozdáno celkem 290 dotazníků a následně zpracovatelných bylo 285.

Výzkumný vzorek byl označen záměrným (účelovým) na základě vlastního rozhodnutí. Disman k tomuto typu výběru uvedl: „*Účelový výběr je založen pouze na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno, a o tom, co je možné pozorovat.*“ Záměrný výběr patří k druhu výběru jedinců nebo skupin, aby uspokojivě reprezentoval danou skupinu. Nerozhoduje náhoda, ale úsudek výzkumníka (Disman, M. 2008 str. 112).

Záměrný výběr probíhá na základě stanovení relevantních znaků, myšleno znaků základního souboru, které výzkumník označuje jako důležité pro svoje zkoumání. Důležité je využít pedagogické teorie, dostatek zkušeností, úsudků a vědomostí. Ačkoliv záměrný výběr

nemá zevšeobecnovací vlastnosti výběru náhodného, je pro určité výzkumy postačující za podmínky, že výzkumník zná nejen možnosti, ale i meze (Gavora, P. 2000 str. 64).

Jako naše základní stanovisko byl zvolen:

- respondent 8. a 9. tříd základní školy
- respondent 4. ročníku školy střední
- respondent bez rozdílu pohlaví
- respondent je žákem a studentem vybraných základních a středních škol

Výběr škol se odvíjel také z organizačních podmínek – ředitelé škol umožnili realizovat šetření mezi jejich studenty a žáky. Stanoviskem bylo použít dotazník v posledních ročnících základních škol a posledním maturitním ročníku školy střední. Ročníky jsme zvolili tak, aby se daly postoje zkoumat s ohledem na věkový rozdíl, dále aby zde existovala pravděpodobnost rovnocenného zastoupení chlapců a dívek. V množství distribuovaných dotazníků jsou rozdíly dané neshodným počtem žáků a studentů ve třídách jednotlivých škol.

5.3 Metoda technického zpracování dat

K technickému zpracování dat získaných ze statistického šetření bylo využito programu Microsoft Office Excel 2010 a statistického softwaru R, konkrétně ve verzi 3.0.2. Software R je volně šiřitelný open source statistický program, který je velmi často používán pro statistické výpočty. Výše zvolené programy umožňují zadávat statistická data. Data byla nejprve přenesena do excelovské přehledné tabulky, odpovědi na jednotlivé otázky ve sloupcích a řádky označovaly jednotlivé respondenty. Osvědčilo se označit dotazníky číslem, protože při zpracování byly zjištěny drobné překlepy a následné dohledání pak obnášelo pár vteřin času. Výsledky jsou prezentovány pomocí grafů a tabulek. Grafy zcela výstižně poskytují rychlé a také názorné informace o získaných datech a po formální stránce jsou grafy přehledně upraveny.

V tabulkách máme data uvedená ve formě absolutních čísel (dále uváděno AČ), hodnoty v absolutních číslech (n). Relativní čísla (dále uváděno RČ) jsou zaokrouhlená na dvě desetinná místa, v procentech (%).

V praktické části uvádíme více typů grafů zvolených na základě charakteru položek. Při použití výšečových grafů hodnoty zaokrouhluje na dvě desetinná místa, plocha celého grafu je rovna 100%, tzn. všem respondentům. Další grafy použité v diplomové práci jsou charakteru sloupcového grafického znázornění.

V rámci popisné (deskriptivní) statistiky jsme zaznamenali odpovědi na otázky, které chceme hodnotit a znázornit. Tímto způsobem byly hodnoceny otázky 1 až 10. Otázky 11, 12 a 13 nebyly zaznamenány ani v deskriptivní části, rozhodli jsme se tak vzhledem ke skutečnosti, že otázky nevstupovaly k testovaným hypotézám. Dále byl k otázce 15 vytvořen index ageismu, prostřednictvím kterého zjišťujeme, jaká se liší míra ageistických postojů našich respondentů s ohledem na studovaný ročník a tomu, zda jsou věřící či nikoliv. Podrobnější popis je uveden v dílčí kapitole statistiky. Otázka 16 je blíže popsána v popisné (deskriptivní) části statistiky.

Hypotézy výzkumu byly vyhodnocovány pomocí Wilcoxonova testu, který slouží k porovnání, zda data ze dvou výběrů pochází ze stejného rozložení. Jde o test neparametrický a lze ho tedy použít i pro data, která nejsou z normálního rozdělení. Další metodou je t-test, kterým rozhodujeme, zda dva soubory dat mají stejný aritmetický průměr. Dále F-test čili Fisherův exaktní test.

U všech testů jsou uvedeny p-hodnoty. Pokud je výsledná hodnota testu vyšší, než předem stanovená hodnota hladiny významnosti ($p = 0,05$), pak nemůžeme H_0 zamítnout. Naopak, pokud je výsledná hodnota testu nižší než ($p = 0,05$), je H_0 zamítnuta, výsledek testu je považován za statisticky významný a je přijímána H_A .

K testování hypotéz vztažených k indexu ageismu byl použit statistický Wilcoxonův neparametrický test. Důvodem využití tohoto testu bylo nenormální rozložení indexu.

Pro veškerá statistická ověřování a testování hypotéz byl zvolen postup následných kroků:

- Studium odborných publikací a zdrojů, které souvisejí s problematikou tématu
- Formulování nulové a alternativní hypotézy
- Výběr vhodné metody
- Stanovení hladiny významnosti (dále jako p)
- Vypočtení výsledku zvoleného testu a srovnání s hodnotou p
- Interpretace výsledků
- Závěr o platnosti nebo neplatnosti hypotéz

Obecně statistickou hypotézu neověřujeme přímo, ale vždy proti opačnému tvrzení, tzv. *nulové hypotéze*. Nulovou hypotézu (dále uváděno H_0) máme za domněnku, která tvrdí, že mezi zkoumanými proměnnými *není vztah*. Jestliže se však při analýze zjistí, že nulovou hypotézu lze zamítnout, přijímáme *alternativní hypotézu* (dále v textu H_A). (Chráska, M. 2007 str. 69). Hypotézu pro srovnání v jiné publikaci zaměřené na metodologii sociálních výzkumů uvádí Reichel. Hypotéza je podmíněně pravdivý výrok o existenci vztahu mezi dvěma nebo více jevy, o existenci fenoménu, procesu, příčin. Svou formulací musí být tvrzením o rozdílech, vztazích nebo následcích, které lze zkoumat, empiricky ověřovat a kde zvolené proměnné musí být měřitelné. Hypotéza pak funguje jako nástroj teorie spojující teoretickou a empirickou složku poznání. Z teorie jsou hypotézy odvozovány (Reichel, J. 2009 str. 60).

6 VÝSLEDKY A JEJICH ANALÝZA

6.1 Vyhodnocení jednotlivých otázek dotazníku

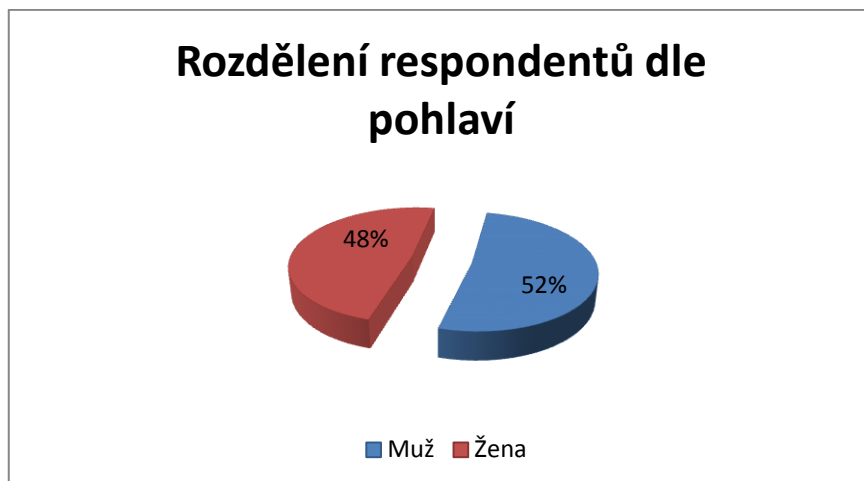
Kapitola uvádí vyhodnocení jednotlivých otázek dotazníku včetně interpretace výsledků dotazníkového průzkumu na úrovni deskriptivní statistiky. Interpretace výsledných dat jsou v pořadí, jak šly dílčí otázky v dotazníku za sebou. Otázka 1 až 10 s uvedením četností v tabulkách, znázorněné graficky a s uvedením interpretace. Otázky 11, 12 a 13 nebyly ani v této deskriptivní části zaznamenány, rozhodli jsme se tak vzhledem ke skutečnosti, že otázky nevstupovaly k testovaným hypotézám. Dále byl k otázce 15 vytvořen index ageismu, prostřednictvím kterého zjišťujeme, jaká se liší míra ageistických postojů našich respondentů s ohledem na studovaný ročník a tomu, zda jsou věřící či nikoliv. Otázka 16 je poslední vyhodnocenou otázkou této popisné (deskriptivní) části statistiky.

Dohromady bylo rozdáno 290 dotazníků, z celkového počtu rozdaných dotazníků se vrátilo 285, pouze 5 dotazníků se nevrátilo či nebylo použitelných. Získaná data jsou podrobena následnému zpracování a statistickému vyhodnocení. V rámci kapitoly vyhodnocujeme absolutní a relativní četnosti odpovědí. K vybraným otázkám dotazníku je vytvořena tabulka, jejíž obsah tvoří údaje o absolutní a relativní četnosti odpovědí, popř. další údaje. V rámci deskripce jsme pracovali s celkovým počtem 285, což je chápáno jako 100% vzorku respondentů.

Hodnocení a interpretace otázek 1 až 10 dotazníku:

Tabulka 1. Otázka 1. Pohlaví respondenta.

Rozdělení	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Muž	147	51,58%
Žena	138	48,42%
Celkem	285	100,00%

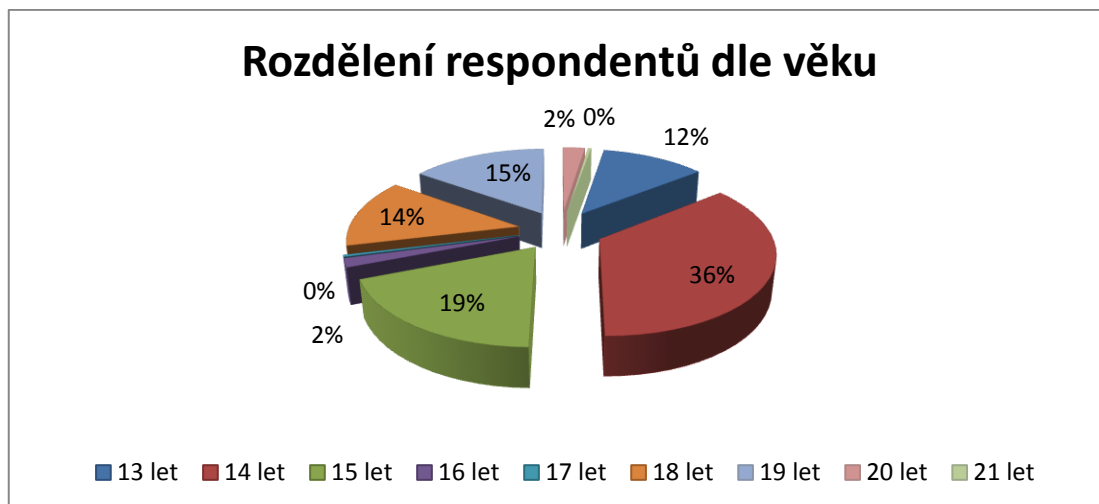

Graf 1. Otázka 1. Pohlaví respondenta.

Tabulka číslo 1 a graf číslo 1 uvádí, že z celkového počtu 285 dotazníků, bylo 138 dotazníkových formulářů vyplněno ženami, což je 48 % a 147 dotazníků vyplnili muži, což tvoří 52%.

Tabulka 2. Otázka 2. Věk respondenta.

Rozdělení	Absolutní četnost	Relativní četnost	Kumulativní AČ	Kumulativní RČ
13 let	33	11,58%	33	11,58%
14 let	102	35,79%	135	47,37%
15 let	54	18,95%	189	66,32%
16 let	5	1,75%	194	68,07%
17 let	1	0,35%	195	68,42%
18 let	39	13,68%	234	82,11%
19 let	43	15,09%	277	97,19%
20 let	7	2,46%	284	99,65%
21 let	1	0,35%	285	100,00%
Celkem	285	100,00%		

Graf 2. Otázka 2. Věk respondenta.

Otázka 2 mapovala demografický ukazatel a tím je věk respondentů. Nejpočetnější skupinou byli žáci ve věku *14 let* v počtu 102 (35,79%), dále žáci ve věku *15 let* v celkovém součtu 54 (18,95%) žáků, 33 (11,58%) bylo *13-ti letých* respondentů. Žáků ve věku *16 let*, kteří se zúčastnili výzkumu, bylo 5 (1,75%), ve věku *17 let* pouze 1 (0,35%), *18-ti letých* respondentů máme 39 (13,68%), *19-ti letých* 43 (15,09%). *20-ti letých* 7 (2,46%) a nejvyšší věk *21 let* měl pouze 1 (0,35%) respondent.

Tabulka 3. Otázka 2. Základní charakteristiky polohy a variability.

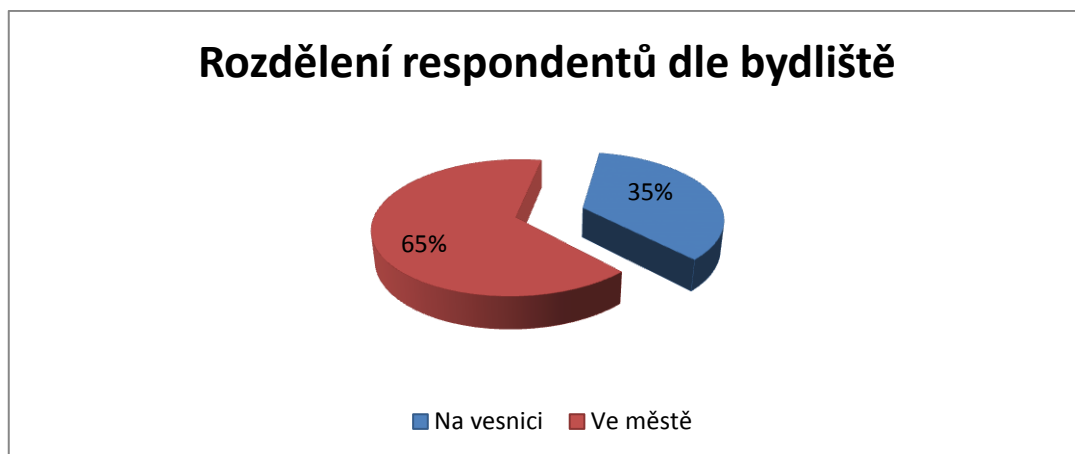
Základní charakteristiky	
Počet	285
Charakteristiky polohy	
Minimum	13
Dolní kvartil	14
Medián	15
Průměr	15.5929824561404
Horní kvartil	18
Maximum	21
Charakteristiky variability	
Rozptyl	4.90417593278972
Směrodatná odchylka	2.21453740830669
Variační koeficient	0.142021413449012
Šikmost	0.648054362912535
Špičatost	-1.13881978712873

Pro číselné hodnoty např. věk, můžeme popsat základní charakteristiky polohy - minimum, maximum, průměr, medián atd. Jde o ukazatel, jakým lze výstižně a stručně charakterizovat zpracování hromadných dat. V našem výzkumu za účelný užívá *aritmetický průměr* (data metrická), *medián* (data ordinální), *modus* (data nominální). V našem případě je aritmetickým průměrem věkem 15,59. Mediánem, prostřední hodnotou v řadě seřazených hodnot, věk 15. Lze vyčíst např. informaci, že nejmladší respondent měl 13 let, nejstarší pak 21 let.

Charakteristiky (míry) variability nám poskytují zase nezbytné informace, jak dalece máme dílčí hodnoty okolo střední hodnoty nakupeny nebo opačně rozptýleny. Nejčastější mírou variability pro data získané intervalovým nebo metrickým měřením je směrodatná odchylka resp. rozptyl.

Tabulka 4. Otázka 3. Bydliště respondenta.

Rozdělení	Absolutní četnost	Relativní četnosti
Na vesnici	100	35,09%
Ve městě	185	64,91%
Celkem	285	100,00%

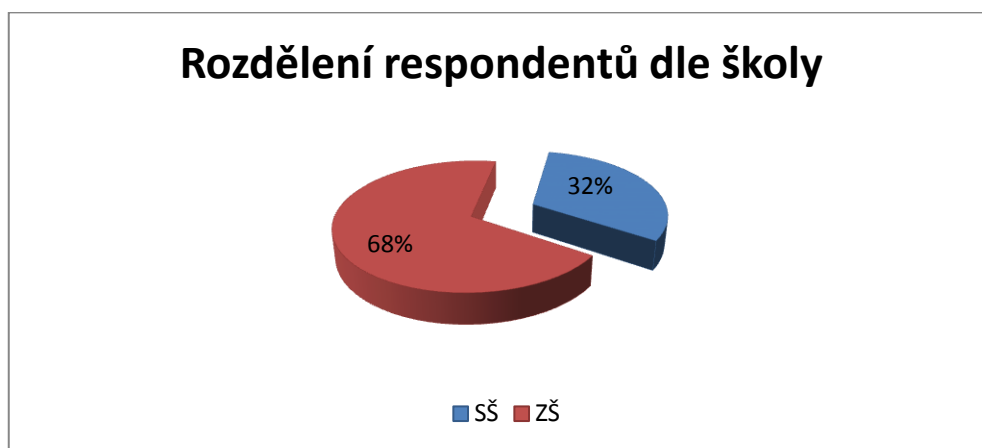

Graf 3. Otázka 2. Bydliště respondenta.

Bydliště respondentů jsme rozdělili do dvou kategorií, ze všech respondentů, kteří se účastnili výzkumu, bydlí celkem 100 (35,09%) dospívajících respondentů *na vesnici* a ostatní respondenti 185 (64,91%) *ve městě*.

Tabulka 5. Otázka 4. Škola, kterou respondent navštěvuje.

Rozdělení	Absolutní četnost	Relativní četnosti
SŠ	90	31,58%
ZŠ	195	68,42%
Celkem	285	100,00%

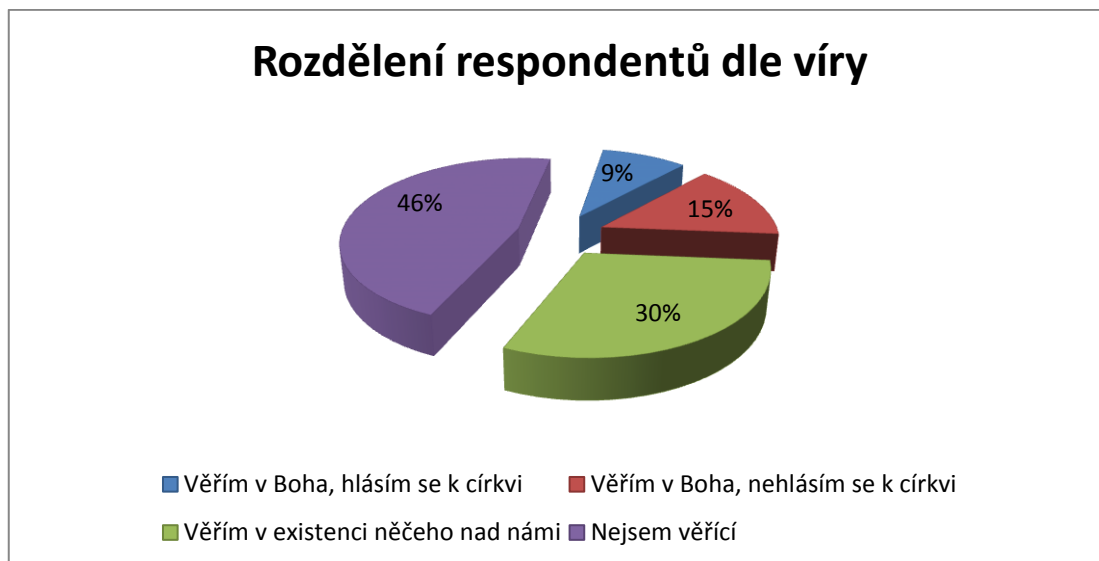

Graf 4. Otázka 4. Škola, kterou respondent navštěvuje.

Z celkového součtu 285 hodnocených dotazníků, vyplnili žáci ze *základní školy* 195 (68,42%) dotazníků, což je i celkový počet respondentů základních škol. Zbytek, tedy 90 (31,58%) dotazníků bylo vyplněno studenty *středních škol*. Z tabulky číslo 5 a grafu číslo 4 také vyplývá, že respondenti nejsou ve srovnatelném zastoupení. Respondentů ze základních škol bylo cca 2 x více než studentů škol středních.

Tabulka 6. Otázka 5. Respondent z hlediska víry.

Rozdělení dle víry	Absolutní četnost	Relativní četnosti
Věřím v Boha, hlásím se k církvi	26	9,12%
Věřím v Boha, nehlásím se k církvi	41	14,39%
Věřím v existenci něčeho nad námi	86	30,18%
Nejsem věřící	132	46,32%
Celkem	285	100,00%

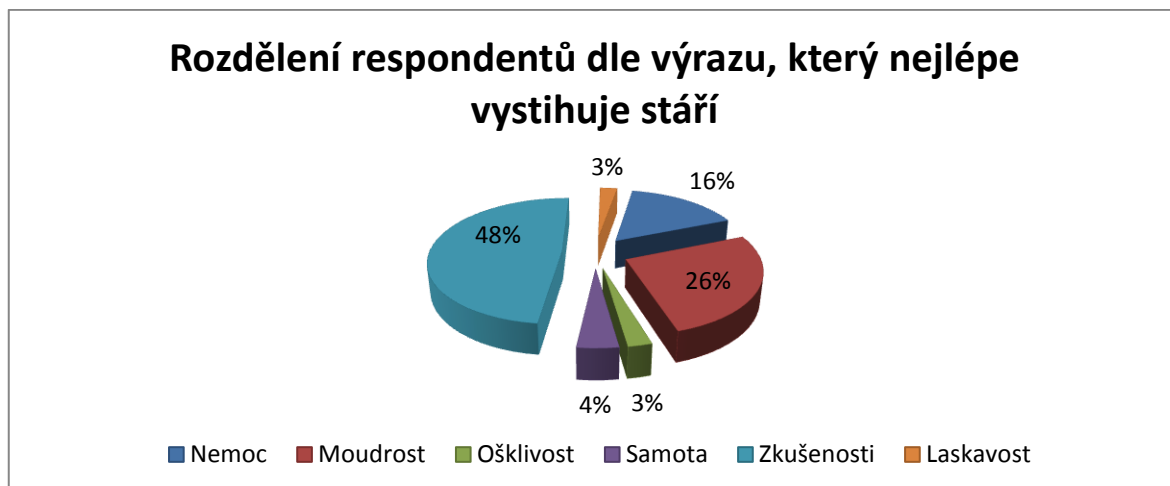

Graf 5. Otázka 5. Respondent z hlediska víry

Jako 5 položka v dotazníku byla otázka, kterou jsme zjišťovali, zda respondenti inklinují k víře. Prostřednictvím průzkumného šetření bylo zjištěno, že 26 (9,12%) označilo, že *věří v Boha a hlásí se k církvi*, 41 (14,39%) respondentů *věří v Boha, ale nehlásí se k žádné církvi* a 86 (30,18%) respondentů na dotaz, zda jsou věřící, označilo možnost *ano, věřím v existenci něčeho nad námi*. Celkem 132 (46,32%) respondentů uvedlo, že *věřící nejsou*. Při rozdělení respondentů na dvě skupiny: věřící – ano a věřící ne, můžeme interpretovat, že 153 (53,68%) respondentů je věřících, 132 (46,32%) není.

Tabulka 7. Otázka 7. Názor respondentů na výraz, který nejlépe vystihuje stáří.

Rozdělení (výraz)	Absolutní četnost	Relativní četnosti
Nemoc	46	16,14%
Moudrost	75	26,32%
Ošklivost	7	2,46%
Samota	12	4,21%
Zkušenosti	138	48,42%
Laskavost	7	2,46%
Celkem	285	100,00%

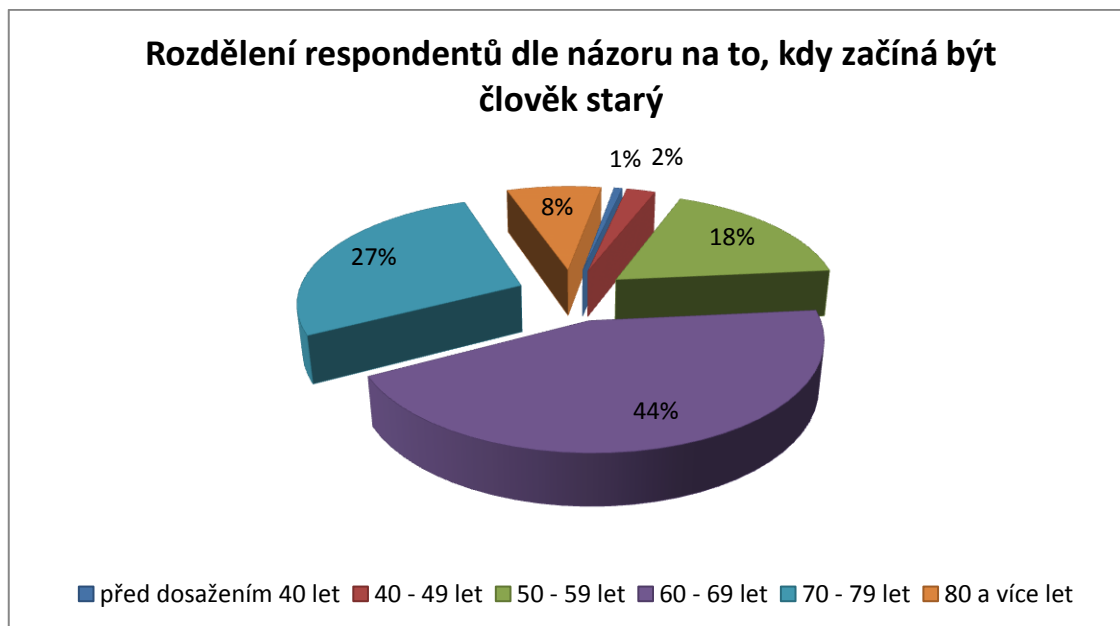

Graf 6. Otázka 7. Názor respondentů na výraz, který nejlépe vystihuje stáří.

Otázka 7 měla přivést respondenty k označení odpovědi, který výraz dle jejich názoru, nejlépe vystihuje stáří. V tabulce č. 7 a grafu č. 6 jsou přehledně zpracovány názory, které prostřednictvím dotazníku respondenti vyjádřili. Z celkového počtu 285 (100%) respondentů 46 (16,14%) označilo výraz *nemoc*, 75 (26,32%) respondentů zvolilo variantu *moudrost*. V dalším sledu 7 (2,46%) respondentů vybralo výraz *ošklivost* a stejný počet respondentů 7 (2,46%) označilo také možnost *laskavost*. *Samotu* jako další nabízený pojem vybralo celkem 12 (4,21%) respondentů. Vůbec nejčastěji zvolená varianta odpovědi byla možnost *zkušenosti*, kterou zvolilo 138 (48,42%) ze všech respondentů.

Tabulka 8. Otázka 8. Názor respondentů na věk, ve kterém člověk začíná být starý.

Kdy začíná být člověk starý	Absolutní četnost	Relativní četnost	Kumulativní AČ	Kumulativní RČ
před dosažením 40 let	2	0,70%	2	0,70%
40 - 49 let	7	2,46%	9	3,16%
50 - 59 let	50	17,54%	59	20,70%
60 - 69 let	125	43,86%	184	64,56%
70 - 79 let	78	27,37%	262	91,93%
80 a více let	23	8,07%	285	100,00%
Celkem	285	100,00%		

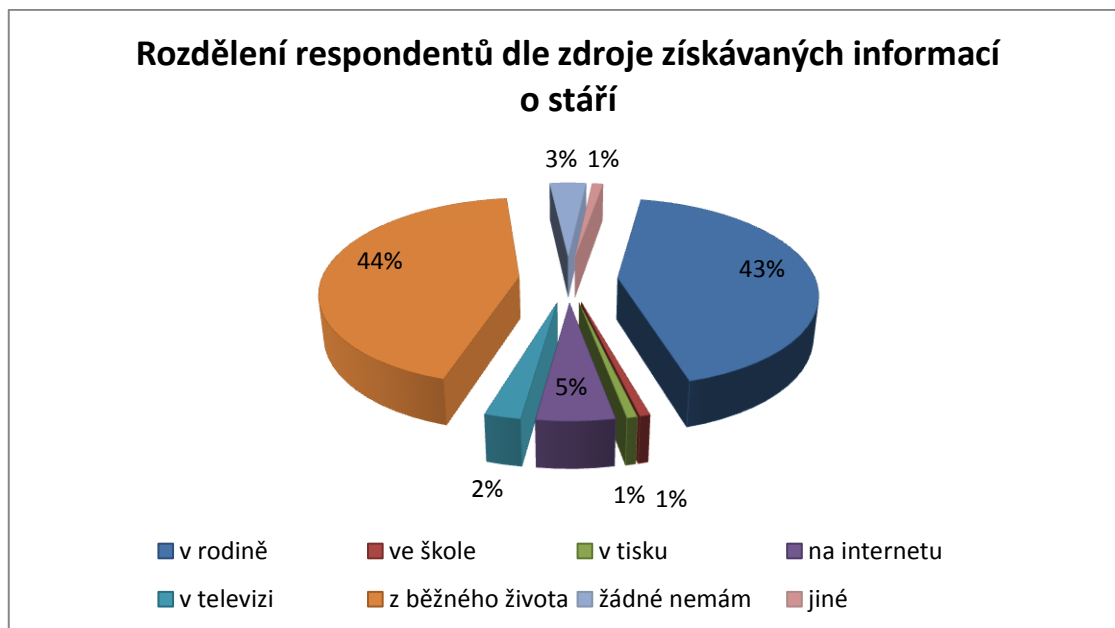

Graf 7. Otázka 8. Názor respondentů na věk, ve kterém člověk začíná být starý.

V otázce 8 jsme se respondentů dotazovali na názor, ve kterém věku podle nich začíná být člověk starý. Tato otázka byla kategoriální a týkala se názorů na začátek stáří. Nejpočetnější skupina zvolila možnost věkového rozmezí *60 – 69 let*. Odpověď byla zastoupena 125 (43,86%) respondenty. Naopak nejméně volili respondenti možnost, že člověk začíná být starý *před dosažením 40 roků*. Takto označili pouze 2 (0,70%) respondenti. Variantu *40 - 49 let* volilo 7 (2,46%) respondentů, *50 – 59 let* označilo 50 (17,54%) respondentů. 23 (8,07%) respondentů si myslí, že starý začíná být člověk ve věku *80 a výše*. Poslední skupinou, která svůj názor vyjádřila v odpovědi *věku 70 – 79*, je celkem 78 (27,37%) respondentů.

Tabulka 9. Otázka 9. Zdroj informací o stáří.

Zdroj informací o stáří	Absolutní četnost	Relativní četnost
v rodině	122	42,81%
ve škole	2	0,70%
v tisku	2	0,70%
na internetu	15	5,26%
v televizi	7	2,46%
z běžného života	124	43,51%
žádné nemám	10	3,51%
jiné	3	1,05%
Celkem	285	100,00%

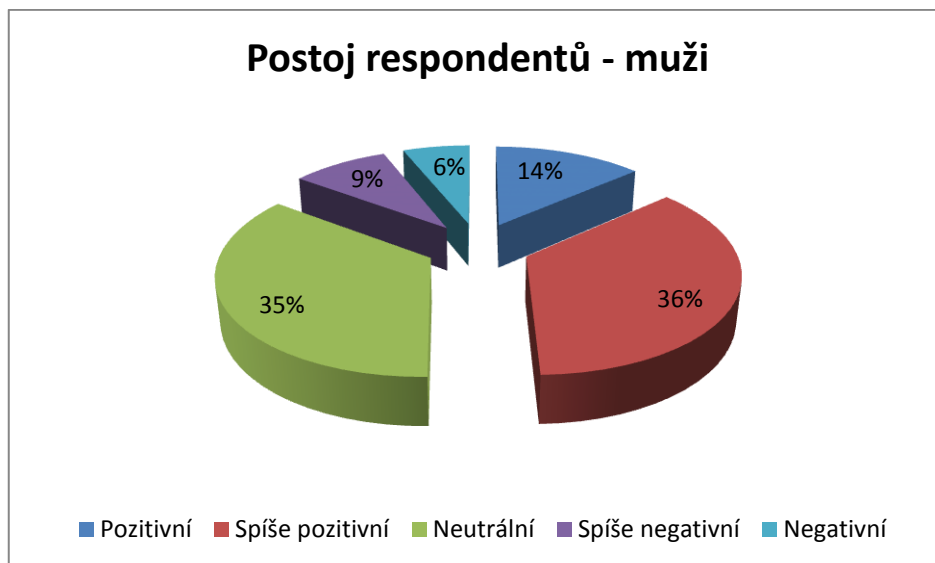

Graf 8. Otázka 9. Zdroj informací o stáří.

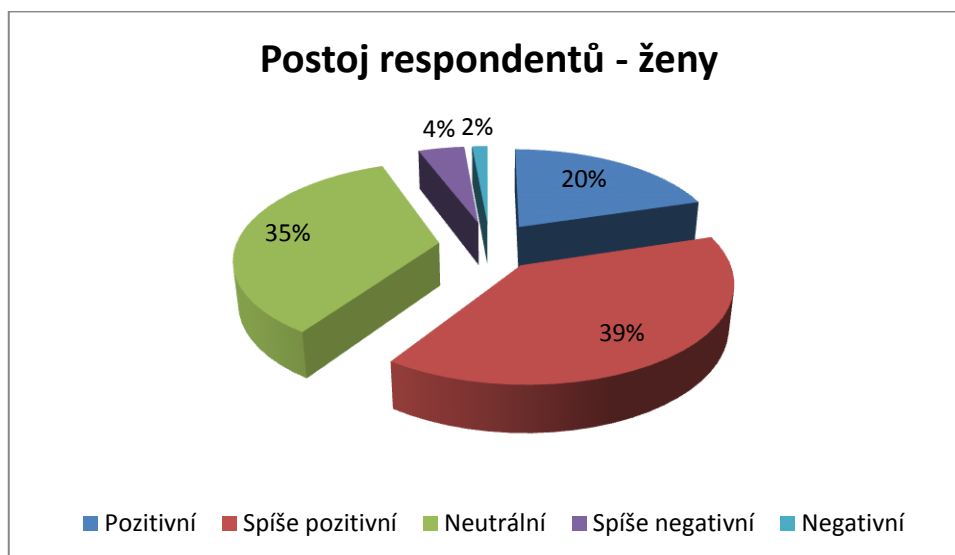
Tabulka 9 a graf 8 znázorňují odpovědi na otázku, kde získávají nejvíce informací o stáří. Z celkového počtu 185 respondentů jich 124 (43,51%) označilo odpověď, že *z běžného života*, téměř stejný počet, pouze o 2 respondenty méně, 122 (42,81%) odpovědělo, že informace získávají *v rodině*. Shodný počet respondentů 2 (0,70%) uvedlo *ve škole* a *v tisku*. Čerpání informací o stáří z internetu potvrdilo 15 (5,26%) a z *televize* uvedlo 7 (2,46%) z dotázaných. Pouze 3 (1,05%) respondenti uvedli, že *nemají žádné informace* o stáří. Z *jiných zdrojů* se informací dostává 3 (1,05%) respondentů.

Tabulka 10. Otázka 10. Postoj ke starým lidem.

Postoj	Muž		Žena		Celkem	
	AČ	RČ	AČ	RČ	AČ	RČ
Pozitivní	20	13,61%	28	20,29%	48	16,84%
Spíše pozitivní	53	36,05%	54	39,13%	107	37,54%
Neutrální	52	35,37%	48	34,78%	100	35,09%
Spíše negativní	13	8,84%	6	4,35%	19	6,67%
Negativní	9	6,12%	2	1,45%	11	3,86%
Celkem	147	100,00%	138	100,00%	285	100,00%

Graf 9. Otázka 10. Postoj ke starým lidem - muži.

Graf 10. Otázka 10. Postoj ke starým lidem - ženy.

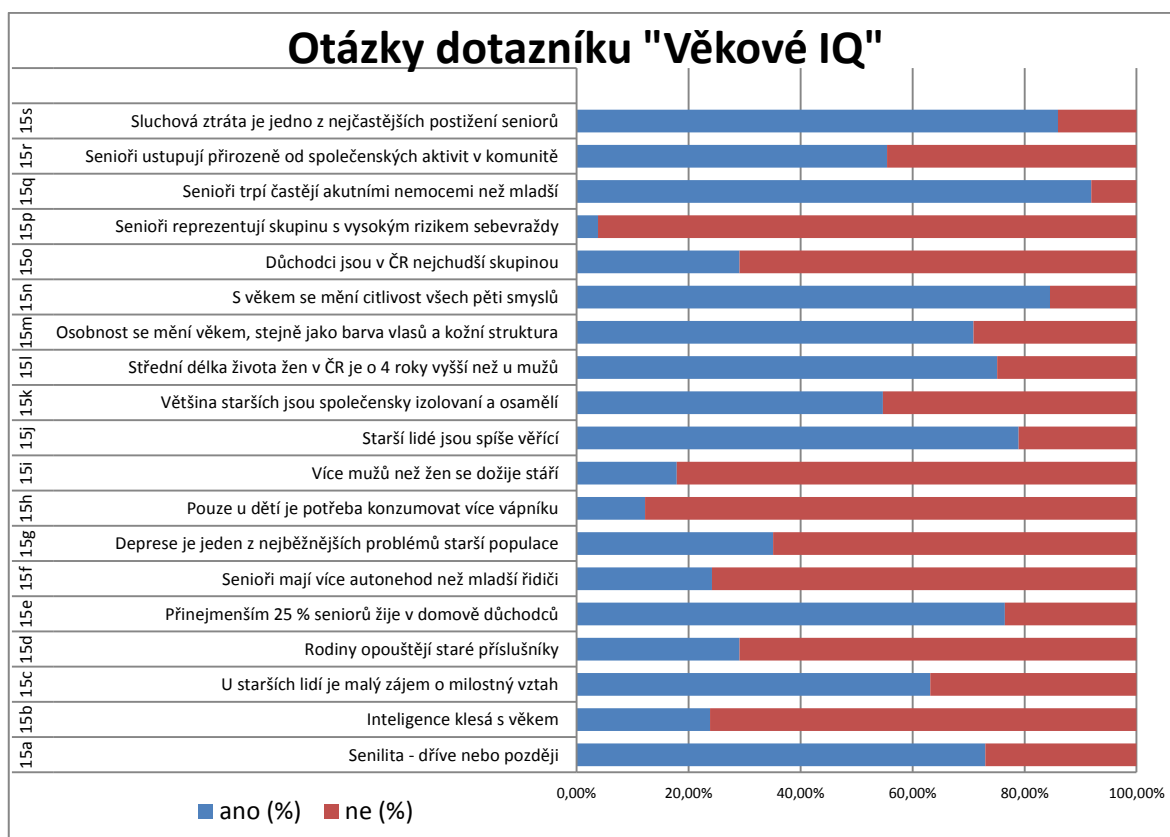
Výše uvedená tabulka 10 a grafy 9 a 10 ukazují postoje ke starým lidem. Zde měli respondenti vyznačit dle nabídnuté možnosti obrázků (piktogram), který nejlépe vystihuje jejich postoj k seniorům. V následující interpretaci budu uvádět celkové naměřené hodnoty, bez ohledu na skutečnost, zda tak volila žena či muž. Nejvíce respondentů, celkem 107 (37,54%) vnímá svoje postoje jako *spíše pozitivní*. Pouze o 7 respondentů méně, tedy 100 (35,09%) uvedli, že jejich postoj k seniorům je *neutrální*. 48 (16,84%) dospívajících má ke starým lidem *pozitivní* postoj. Na negativní pól hodnocení svých postojů se přiklání celkem 30 (10,53%) respondentů, z čehož 19 (6,67%) k *spíše negativnímu* a 11 (3,86) respondentů označuje svůj postoj jako *negativní*.

Hodnocení a interpretace otázek 15a až 15s k dotazníku „Věkové IQ“:

V dotazníku s názvem „Věkové IQ“ otázka č. 15 je uvedeno 19 tvrzení, či série otázek zkoumající ageistické tendence, postoje respondentů. Tyto otázky jsou zobrazeny a vyhodnoceny v jedné tabulce – číslo 7 a zobrazeny jedním komplexním grafem – číslo 6. Otázky byly dichotomické, měly možné pouze odpovědi ano a ne. Podle standardizovaného hodnocení dotazníku „Věkové IQ“ jsou správnými odpověďmi určené odpovědi „ne“ u všech otázek kromě otázky 15n, 15p, 15s, zde je správnou odpovědí „ano“. Je nutné uvést, že u otázky 15k, nejsou v naší zemi realizovány dostatečné studie, vycházíme z hodnocení pro rozvinuté společnosti, správnou odpovědí je „ne“ (Tošnerová, T. 2002 str. 44).

Tabulka 11. Otázka 15a – 15s. Dotazník „Věkové IQ“

	Otázky	Absolutní četnost		Relativní četnost v %	
		ano	ne	ano (%)	ne (%)
15a	Senilita - dříve nebo později	208	77	73%	27%
15b	Inteligence klesá s věkem	68	217	24%	76%
15c	U starších lidí je malý zájem o milostný vztah	180	105	63%	37%
15d	Rodiny opouštějí staré příslušníky	83	202	29%	71%
15e	Přinejmenším 25 % seniorů žije v domově důchodců	218	67	76%	24%
15f	Senioři mají více autonehod než mladší řidiči	69	216	24%	76%
15g	Deprese je jeden z nejběžnějších problémů starší populace	100	185	35%	65%
15h	Pouze u dětí je potřeba konzumovat více vápníku	35	250	12%	88%
15i	Více mužů než žen se dožije stáří	51	234	18%	82%
15j	Starší lidé jsou spíše věřící	225	60	79%	21%
15k	Většina starších jsou společensky izolovaní a osamělí	156	129	55%	45%
15l	Střední délka života žen v ČR je o 4 roky vyšší než u mužů	214	71	75%	25%
15m	Osobnost se mění věkem, stejně jako barva vlasů a kožní struktura	202	83	71%	29%
15n	S věkem se mění citlivost všech pěti smyslů	241	44	85%	15%
15o	Důchodci jsou v ČR nejchudší skupinou	83	202	29%	71%
15p	Senioři reprezentují skupinu s vysokým rizikem sebevraždy	11	274	4%	96%
15q	Senioři trpí častěji akutními nemocemi než mladší	262	23	92%	8%
15r	Senioři ustupují přirozeně od společenských aktivit v komunitě	158	127	55%	45%
15s	Sluchová ztráta je jedno z nejčastějších postižení seniorů	245	40	86%	14%

Graf 11. Otázka 15. Pravdivá/nepravdivá tvrzení k dotazníku „Věkové IQ“

Z výše uvedené tabulky i grafu vyplývá, že jen v 8 otázkách (15b, 15d, 15f, 15g, 15h, 15i, 15o, 15p) více než polovina respondentů označila odpověď „ne“, ačkoliv odpověď „ne“ je správná u 16 otázek z celkového počtu 19 otázek.

Správné odpovědi k otázce 15 jsou:

- „ano“ u tvrzení: 15n, 15p, 15s
- „ne“ u tvrzení: všechna ostatní, 15 a, 15 b, 15c, 15d, 15e, 15f, 15g, 15h, 15i, 15j, 15k, 15l, 15m, 15o, 15q, 15r

V následující interpretaci budou uváděny pouze správné odpovědi na zadaná tvrzení. Na výrok: *Většina lidí se stane „senilní“ (sešlý věkem) dříve nebo později, pokud se dožijí vyššího věku*, správně odpovědělo 77 (27 %) respondentů. *Inteligence klesá s věkem*, označilo správně 217 (76%) dotázaných. U tvrzení *U starších je malý zájem o milostný vztah*, zde odpovědělo správně 105 (37%) respondentů z počtu 285. Na tvrzení, že: *Rodiny opouštějí své staré příslušníky*, odpovědělo správně 202 (71%). Přinejmenším 25% seniorů žije v domově důchodců, správná odpověď „ne“ byla zaznamenána pouze u 67 (24%)

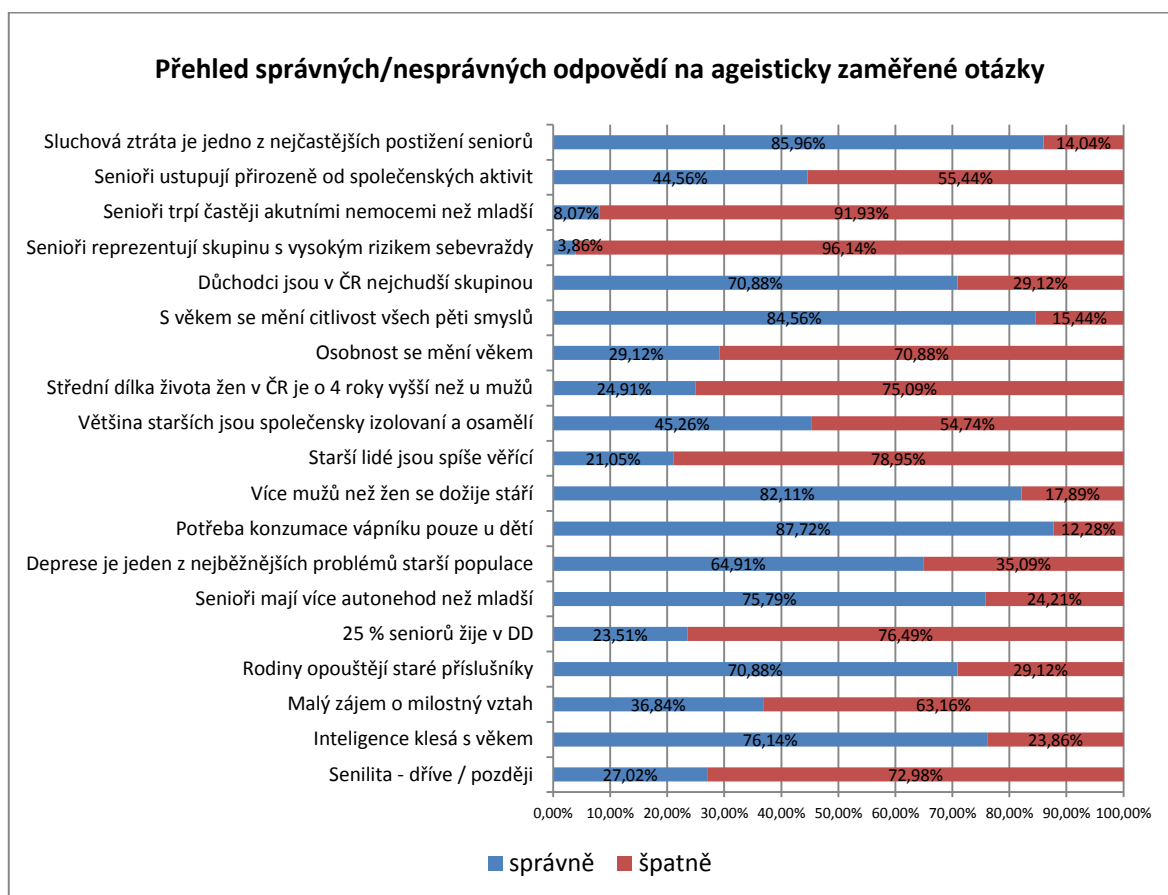
ze všech respondentů. *Senioři mají více autonehod, než mladší řidiči* překvapivě zvolilo „ano“ 216 (76%). Výrok: *Deprese je jeden z nejběžnějších problémů starší populace* správně odpověděla nadpoloviční většina 185 (65%) dospívajících. Na výrok *Pouze u dětí je potřeba konzumovat více vápníku* 250 (88%) též odpovědělo správně. 234 (82%) respondentů zaznamenalo správnou odpověď na výrok: *Více mužů než žen se dožije stáří*. Pouze 60 respondentů (21 %) se správně domnívá, že *Starší lidé jsou spíše věřící*. Téměř polovina dotázaných 129 (45%) je přesvědčena, že *Většina starších jsou společensky izolovaní a osamělí*. Demografický údaj *Střední délka života žen v ČR je o 4 roky vyšší než u mužů* správně uvedlo jen 25%, tj. 71 tázaných. Odpověď „ne“ na výrok *Osobnost se mění věkem, stejně jako barva vlasů a kožní struktura*, označilo správně 83 (29%) respondentů. Značná část 241 (85%) zde správně odpověděla „ano“ na tezi: *S věkem se mění citlivost všech pěti smyslů*. 202 (71%) si nemyslí, že *Důchodci jsou v ČR nejchudší skupinou*. Odpověď „ano“ měla zaznít na výrok: *Senioři reprezentují skupinu s vysokým rizikem sebevraždy*, ale tuhle odpověď uvedlo jen 11 (4%) všech dotázaných. *Senioři trpí častěji akutními nemocemi, než mladší* odpovědělo správně možnost „ne“ jen 23 (8%) ze všech respondentů. Také menší polovina 127 (45%) odpověděla správně na předposlední výrok: *Senioři ustupují přirozeně od společenských aktivit v komunitě. Sluchová ztráta je jedno z nejčastějších postižení seniorů*, je pravdivý výrok a zde opravdu většina respondentů 245 (86%) označila správně „ano“.

Shrnutí počtu správných a nesprávných odpovědí k otázkám 15a až 15s dotazníku „Věkové IQ.“

Tabulka 12. Přehled správných či nesprávných odpovědí k dotazníku „Věkové IQ“

Ageistické postoje + souhrn odpovědí	Absolutní četnost		Relativní četnost v %	
	správně	špatně	správně	špatně
Senilita - dříve / později	77	208	27,02%	72,98%
Intelligence klesá s věkem	217	68	76,14%	23,86%
Malý zájem o milostný vztah	105	180	36,84%	63,16%
Rodiny opouštějí staré příslušníky	202	83	70,88%	29,12%
25 % seniorů žije v DD	67	218	23,51%	76,49%
Senioři mají více autonehod než mladší	216	69	75,79%	24,21%
Deprese je jeden z nejběžnějších problémů starší populace	185	100	64,91%	35,09%
Potřeba konzumace vápníku pouze u dětí	250	35	87,72%	12,28%
Více mužů než žen se dožije stáří	234	51	82,11%	17,89%

Starší lidé jsou spíše věřící	60	225	21,05%	78,95%
Většina starších jsou společensky izolovaní a osamělí	129	156	45,26%	54,74%
Střední délka života žen v ČR je o 4 roky vyšší než u mužů	71	214	24,91%	75,09%
Osobnost se mění věkem, stejně jako barva vlasů a kožní struktura	83	202	29,12%	70,88%
S věkem se mění citlivost všech pěti smyslů	241	44	84,56%	15,44%
Důchodci jsou v ČR nejchudší skupinou	202	83	70,88%	29,12%
Senioři reprezentují skupinu s vysokým rizikem sebevraždy	11	274	3,86%	96,14%
Senioři trpí častěji akutními nemocemi než mladší	23	262	8,07%	91,93%
Senioři ustupují přirozeně od společenských aktivit	127	158	44,56%	55,44%
Sluchová ztráta je jedno z nejčastějších postižení seniorů	245	40	85,96%	14,04%

Graf 12. Přehled správných či nesprávných odpovědí k dotazníku „Věkové IQ“

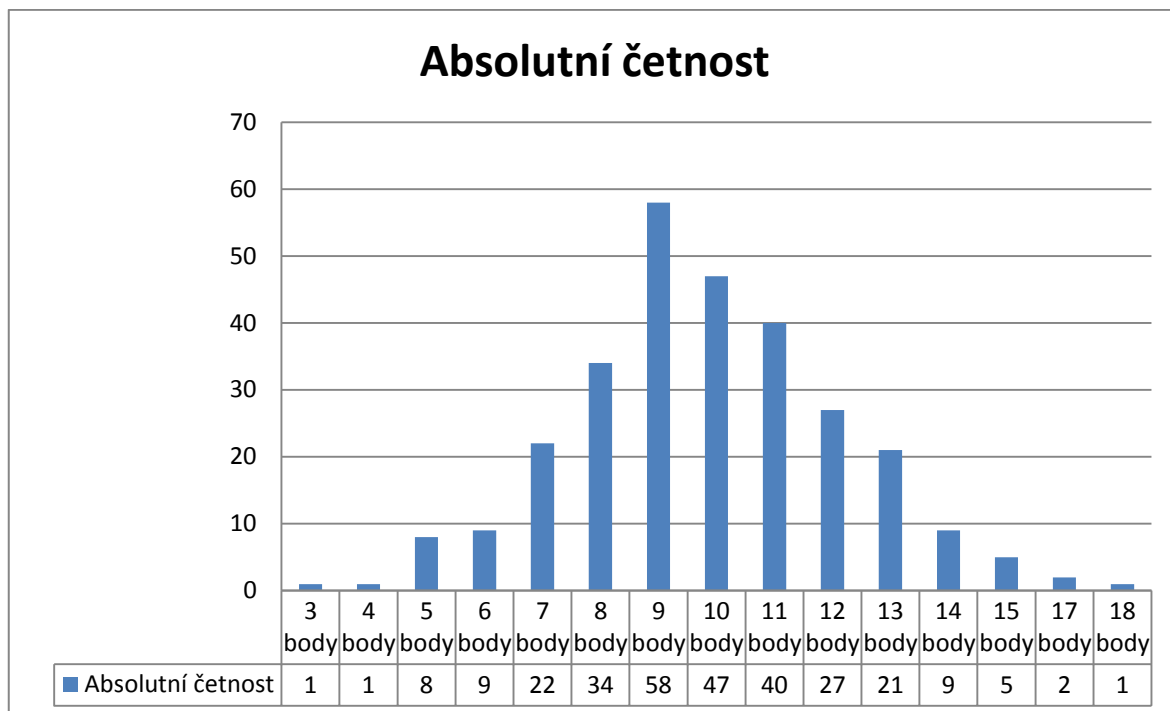
Ve výše uvedené tabulce č. 8 a grafu č. 7 jsou sumarizovány počty správných/nesprávných odpovědí, které respondenti v dotazníku zaznamenávali na 19 ageistických otázek. U 9 otázek z 19 odpověděla více než polovina respondentů správně. U zbylých 10 výroků byly respondenty zvoleny nesprávné varianty odpovědí.

Pro další zpracování a hodnocení naměřených dat bylo použito vytvořeného indexu ageismu. V praxi to znamená, že respondentovi byl přidělen 1 bod za každou správnou odpověď. Z toho vyplývá, že maximálně možný dosažitelný bodový zisk, bylo 19 bodů. Tohle bodové hodnocení však mohl respondent získat jen v případě, že označil správně všechny otázky. Lze konstatovat, že pokud respondent získal maximální počet bodů, jsou jeho ageistické postoje minimální.

V další tabulce je uvedena v rámci získaných bodových hodnocení „index ageismu“. Ta ve svém souhrnu udává úspěšnost respondentů.

Tabulka 13. Index ageismu

Index ageismu	Absolutní četnost	Relativní četnost
3 body	1	0,35%
4 body	1	0,35%
5 body	8	2,81%
6 body	9	3,16%
7 body	22	7,72%
8 body	34	11,93%
9 body	58	20,35%
10 body	47	16,49%
11 body	40	14,04%
12 body	27	9,47%
13 body	21	7,37%
14 body	9	3,16%
15 body	5	1,75%
17 body	2	0,70%
18 body	1	0,35%
Celkem	285	100,00%

Graf 13. Index ageismu

V tabulce 9 a grafickém zobrazení 8 v indexu ageismu se neobjevili žádní respondenti, kteří získali méně než 3 body, ale také jsme nezaznamenali nikoho, kdo by získal více než 15 bodů. To ve výsledku znamená, že ani jeden z respondentů neodpověděl dobře na všechny otázky. Za největší bodový zisk v odpovědích, největší úspěšnost a nejvyšší index ageismu získali 2 respondenti (0,70 %), kteří získali 15 bodů, podobně pak 3 respondenti (1,05%) získali bodů 14. V dalším sledu 13 bodů získalo 17 respondentů (5,96 %).

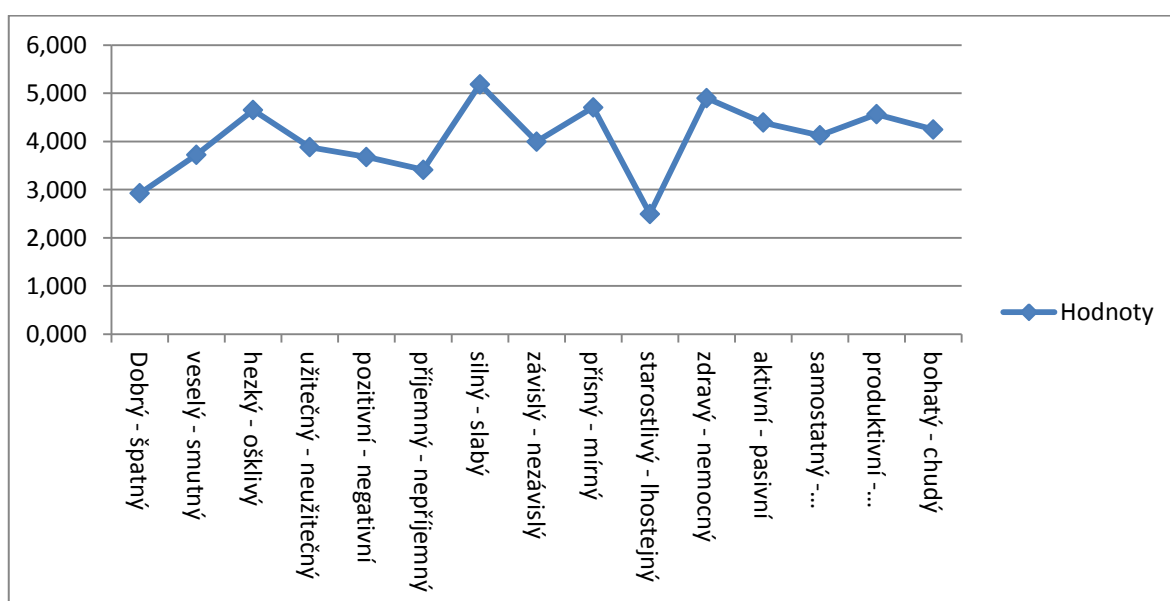
Správně na 11 otázek odpovědělo 56 respondentů (19,65 %). Celkem 54 respondentů (18,95 %) odpovědělo dobře na 10 z 19 ageisticky zaměřených otázek. 47 respondentů (16,49 %) získalo 9 bodů. 8 bodů 31 respondentů (10,88%), 7 bodů 27 respondentů (9,47%), 11 respondentů odpovědělo správně v 6 případech (3,86%), 7 respondentů v 5 případech (2,46%). A nejméně bodů = správných odpovědí zaznamenali 2 respondenti (0,70%). Tito získali pouze 4 body v indexu ageismu. Tento bodový zisk byl nejnižším počtem bodů, které byly uděleny. Ageistické postoje těchto dvou respondentů můžeme považovat za dosti významné.

Hodnocení a interpretace otázky 16 „Sémantický diferenciál“:

V otázce 16 proběhla analýza adjektiv sémantického diferenciálu formou zaznamenání průměrných hodnot respondenty. V podstatě jde o umístění pojmů do sémantického prostoru jedince. Respondent za pomoci nabízených adjektiv „ohodnocuje“ stanovený pojem způsobem, že vyznačí míru, v jaké adjektivum vystihuje posuzovaný pojem. Náš ústřední pojem byl: Starý člověk (senior).

Tabulka 14. Otázka 16. Sémantický diferenciál – průměrná hodnota pojmů.

Pojmy	Hodnoty
Dobří - špatný	2,923
veselý - smutný	3,722
hezký - ošklivý	4,651
užitečný - neužitečný	3,880
pozitivní - negativní	3,676
příjemný - nepříjemný	3,412
silný - slabý	5,183
závislý - nezávislý	3,996
přísný - mírný	4,708
starostlivý - lhostejný	2,493
zdravý - nemocný	4,898
aktivní - pasivní	4,391
samostatný - nesamostatný	4,127
produktivní - neproduktivní	4,563
bohatý - chudý	4,246

Graf 14. Otázka 16. Sémantický diferenciál – průměrná hodnota pojmů.

Z naší tabulky i grafu můžeme poznat, že ani jeden z pojmů znatelně nepřevažoval, pohybujeme se kolem hodnoty 4, což je střed sedmibodové škály. Lze konstatovat, že se nejvíce odchyloval pojem **slabý** (o 1,183), který průměrně převažoval nad adjektivem silný, v dalším sledu převažoval pojem **nemocný** (o 0,898) nad pojmem zdravý, **mírný** nad přísným. Z pozitivních konotací převažovalo adjektivum **starostlivý** nad lhostejným, **dobrá** nad špatným. Celkový rozsah hodnot pojmů se pohyboval od 2,493 do 5,183. Nejvýraznější odchylka se objevila ve faktoru aktivity, celkový průměr byl **4,445**. Zbývající faktor potence (síly) činil průměr 4,095 a faktor hodnocení 3,711.

Není jednoduché zvolit pojmy pro dílčí škály tak, aby zcela odpovídaly ústřednímu pojmu. Bylo usilováno zejména o vystihnutí celkové představy našich respondentů. Projektivní metody se velmi často vyznačují založením na aktuální odpovědi, prostě od hlubokého rozboru otázky. Při zhodnocení celkového průměru, převažovaly výroky spíše k negativní straně bipolární škály, ale opravdu jen velmi mírně.

6.2 Vyhodnocení a testování hypotéz

Statistické testování hypotézy číslo 1 (1H).

IHO: Dívky nemají pozitivnější postoj ke starým lidem, než mají chlapci.

IHA: Dívky mají pozitivnější postoj ke starým lidem, než mají chlapci.

Z následující tabulky můžeme vyčíst, jak se postoje lišily u sledované dospívající mládeže v závislosti na jejich pohlaví. Celkem se výzkumu zúčastnil 138 žen. Ženy 82 (59,42%) označovaly svoje postoje za **spíše pozitivní** nebo pozitivní. 48 žen označilo postoj jako neutrální. U mužů svůj postoj za pozitivní a spíše pozitivní postoj zaznamenalo 73 mužů (49,66%). Poměrně velký podíl mužů i žen hodnotili svoje postoje jako **neutrální**. K negativnímu postoji se přiklonily 2 (1,45%) ženy a 9 (6,12%) mužů.

V celkovém výsledku lze konstatovat, že ženy mají ke starým lidem pozitivnější postoj, než mají muži. Musíme vzít v úvahu i skutečnost, že vzorek respondentů není zcela ideálně zastoupen.

Tabulka 15. Postoj respondentů dle pohlaví.

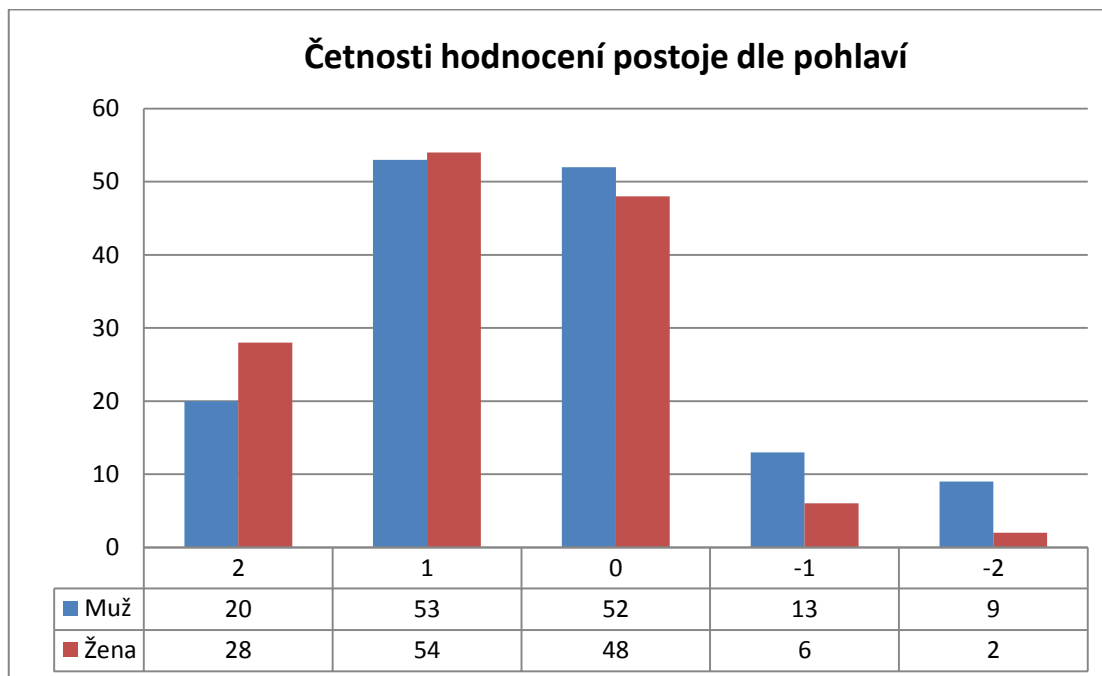
Postoj	Muž		Žena		Celkem	
	AČ	RČ	AČ	RČ	AČ	RČ
Pozitivní	20	13,61%	28	20,29%	48	16,84%
Spíše pozitivní	53	36,05%	54	39,13%	107	37,54%
Neutrální	52	35,37%	48	34,78%	100	35,09%
Spíše negativní	13	8,84%	6	4,35%	19	6,67%
Negativní	9	6,12%	2	1,45%	11	3,86%
Celkem	147	100,00%	138	100,00%	285	100,00%

Tabulka 16. Četnosti hodnocení postoje dle pohlaví.

Odpověď: postoj	Muž	Žena	Hodnocení
a) pozitivní	20	28	2
b) spíše pozitivní	53	54	1
c) neutrální	52	48	0
d) spíše negativní	13	6	-1
e) negativní	9	2	-2
Celkem	147	138	

Podle odpovědi, kterou respondent označil, byl postoj obodován na škále: varianta odpovědi a) pozitivní 2 body, varianta b) spíše pozitivní 1 bod, za odpověď c) neutrální získal

respondent 0 bodů. Při zvolené možnosti odpovědi d) spíše negativní obodován za-1 a poslední možnost odpovědi e) negativní postoj byly přiděleny – 2 body.

Graf 15. Četnosti hodnocení postoje dle pohlaví.

Ke statistickému testování hypotézy H_0 byla použita metody statistiky „Wilcoxonův neparametrický test. Jako výhodu tohoto testu ve srovnání se znaménkovým testem je větší účinnost, lze odhalit i malé rozdíly mezi oběma způsoby měření. Hladina významnosti byla stanovena 0,05 neboli 5%. V tomto Wilcoxonově testu vyšla testová statistika $W=8617$ (p hodnota = 0,01033). Průměrná hodnota postoje pro muže je 0,42 a pro ženu 0,72. Pomocí testu bylo prokázáno, že se postoje liší v závislosti na pohlaví.

Při testování byla zjištěná **signifikance testu 0,01033**, což je méně než daná hladina významnosti **$p < 0,05$** , to znamená, že **zamítáme nulovou hypotézu**, zvolené odpovědi vykazují závislost na pohlaví.

Přijímáme H_A : *Dívky mají pozitivnější postoj ke starým lidem, než mají chlapci.*

Statistické testování hypotézy číslo 2 (2H).

$2H_0$: *Mezi postojem dospívajícího ke starým lidem a jeho věkem není souvislost.*

$2H_A$: *Mezi postojem dospívajícího ke starým lidem a jeho věkem je souvislost.*

Ke statistickému testování hypotézy H_0 jsme použili metodu statistiky: Spearmanův koeficient pořadové korelace. Hladina významnosti byla stanovena 0,05 neboli 5%. Tímto Spearmanovým testem jsme došli k výsledku testové statistiky $r_s = -0,21$ (p hodnota = 0,000356).

Při testování byla zjištěná **signifikance testu 0,000356**, což je méně než daná hladina významnosti **$p < 0,05$** , to znamená, že **zamítáme nulovou hypotézu**, zvolené odpovědi vykazují závislost na věku respondenta. Vzhledem k tomu, že hodnota korelačního koeficientu je záporná, lze tuto závislost interpretovat tak, že čím je dospívající starší, tím má negativnější postoj.

Přijímáme H_A : *Mezi postojem dospívajícího ke starým lidem a jeho věkem je souvislost.*

Statistické testování hypotézy číslo 3 (H_3).

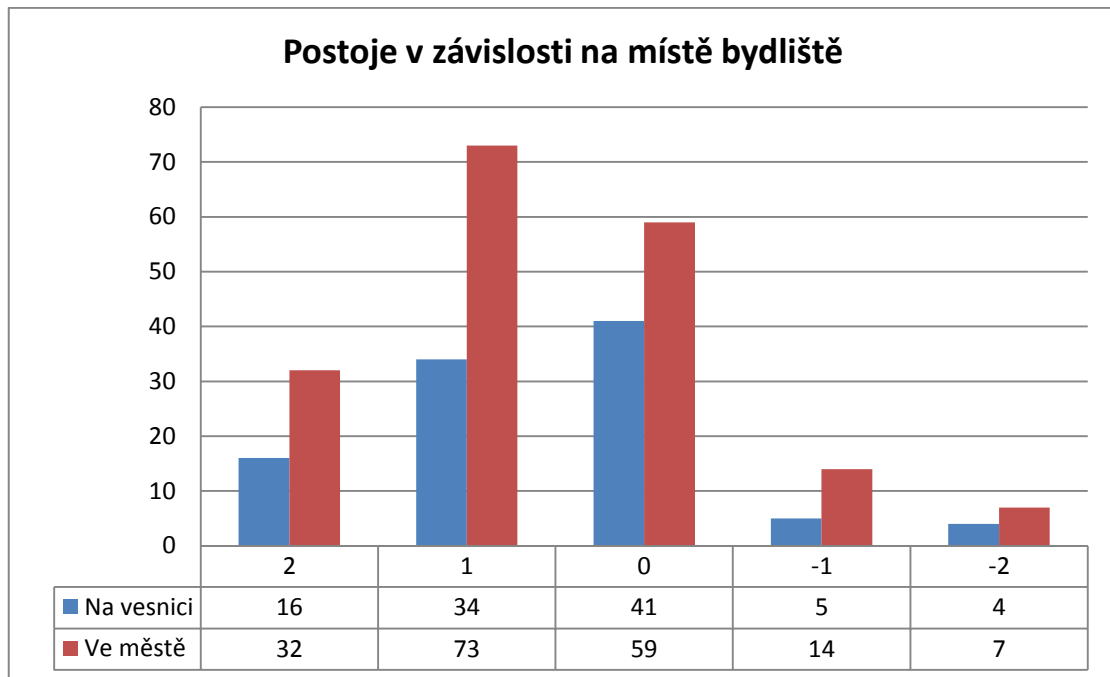
H_0 : *Mezi postoji dospívajících ke starým lidem a místem jejich bydliště není rozdíl.*

H_A : *Mezi postoji dospívajících ke starým lidem a místem jejich bydliště je rozdíl.*

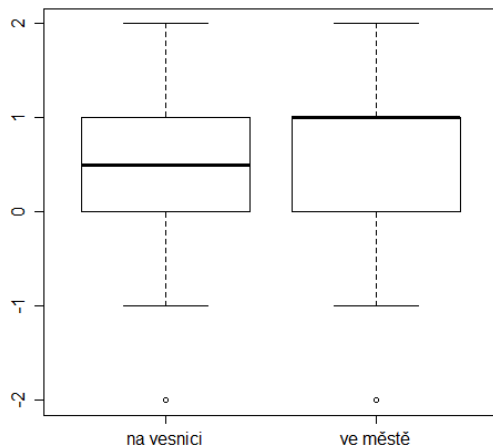
Třetí hypotézou jsme zjišťovali závislost postoje na místu bydliště.

Tabulka 17. Četnosti hodnocení postoje podle bydliště.

Odpověď: postoj	Na vesnici	Ve městě	Hodnocení
a) pozitivní	16	32	2
b) spíše pozitivní	34	73	1
c) neutrální	41	59	0
d) spíše negativní	5	14	-1
e) negativní	4	7	-2
Celkem	100	185	

Graf 16. Hodnoty postoje v závislosti na místě bydliště.

Graf 17. Boxploty pro postoj v závislosti na místě bydliště.

Vzhledem ke skutečnosti, že máme jen dvě kategorie pro místo bydliště, a to bydlení na vesnici a ve městě, lze k testování využít dvouvýběrový **Studentův t-test**. Pomocí tohoto t-testu můžeme určit, zda dva soubory dat získaných ve dvou různých skupinách objektů, mají stejný aritmetický průměr. Před provedením tohoto t-testu je však potřeba otestovat shodu rozptylů pomocí F testu. Ten nám pomůže určit, zda ve dvou souborech dat existuje přibližně stejně velký rozptyl. Odpověď nám může nabídnout právě Fisherův-Snedecorův F-test. U tohoto testu významnosti se rozptyly posuzují testovým kritériem F.

F test pro porovnání dvou rozptylů vyšel s hodnotou $F = 0,9451$ (p hodnota = 0,7633), nemůžeme tedy na hladině významnosti 0,05 zamítnout shodu rozptylů. Jinými slovy lze říci, že mezi rozptyly v obou skupinách nejsou statisticky významné rozdíly. To znamená, že můžeme rozptyly u těchto dvou výběrů považovat za **shodné**, což je důležitý předpoklad pro **t-test**.

Studentovým t-testem rozhodujeme, zda dva soubory dat (v našem případě žáci z města a žáci z vesnice) mají stejný aritmetický průměr. Průměrná hodnota postoje pro respondenty žijící na vesnici vyšla 0,53, pro respondenty z města pak 0,59.

Ke statistickému testování hypotézy $3H_0$ byla použita metody statistiky „Studentův T-test“. Hladina významnosti byla stanovena 0,05 neboli 5%. T-test vyšel s hodnotou testového kritéria $t = -0,4926$ (p hodnota = 0,6228).

Při testování byla zjištěná **signifikance testu 0,6228**, což je více než daná hladina významnosti **$p > 0,05$** , to znamená, že **nezamítáme nulovou hypotézu**, zvolené odpovědi nevykazují závislost na místu bydliště.

Přijímáme $3H_0$: *Mezi postoji dospívajících ke starým lidem a místem jejich bydliště není rozdíl.*

Statistické testování hypotézy číslo 4

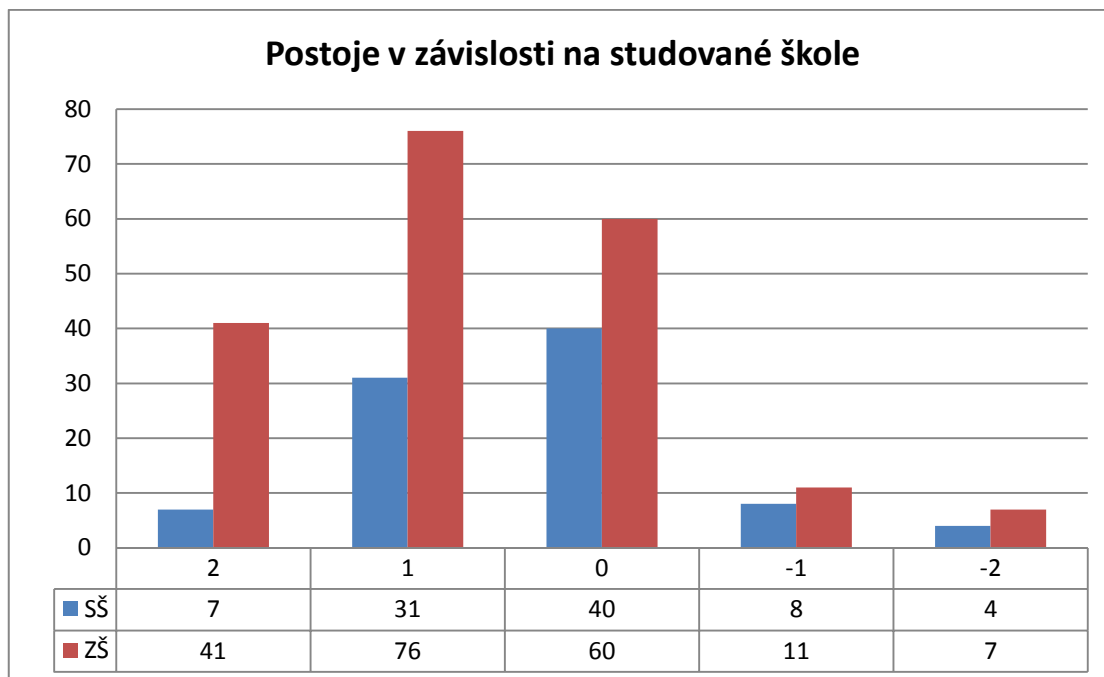
$4H_0$: *Žáci základní školy nemají pozitivnější vztah ke starým lidem než studenti školy střední.*

$4H_A$: *Žáci základní školy mají pozitivnější vztah ke starým lidem než studenti školy střední.*

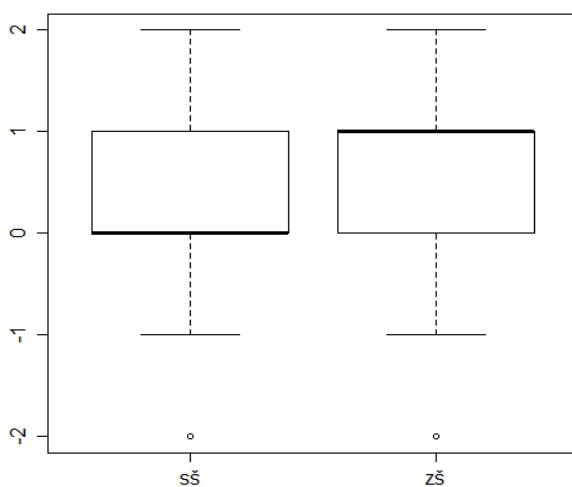
Ve čtvrté hypotéze jsme sledovali závislost postoje na škole.

Tabulka 18. Četnosti hodnocení postoje podle studované školy.

Odpověď: postoj	SŠ	ZŠ	Hodnocení
a) pozitivní	7	41	2
b) spíše pozitivní	31	76	1
c) neutrální	40	60	0
d) spíše negativní	8	11	-1
e) negativní	4	7	-2
Celkem	90	195	

Graf 18. Hodnoty postoj v závislosti na studované škole.

Graf 19. Boxploty pro postoj v závislosti na studované škole.

K testování této hypotézy jsme opět použili t-test. Máme jen dvě kategorie, žáky 8., 9. tříd, tedy žáky navštěvující ZŠ a studenty 4. ročníku SŠ. Využíváme tedy i v tomto případě dvouvýběrový **Studentův t-test**. Pomocí tohoto t-testu můžeme určit, zda dva soubory dat získaných ve dvou různých skupinách objektů, mají stejný aritmetický průměr. Před provedením tohoto t-testu jsme opět museli ověřit shodu rozptylů F testem. Testová statistika F vyšla 0,8527 (p hodnota = 0,397), na hladině významnosti 0,05 tedy nemůžeme zamítnout shodu rozptylů. Jinými slovy můžeme opět konstatovat, že mezi rozptyly v obou sku-

pinách nejsou statisticky významné rozdíly. To znamená, že můžeme rozptyly u těchto dvou výběrů považovat za **shodné**, a můžeme hypotézu ověřovat pomocí **t-testu**.

Studentovým t-testem rozhodujeme, zda dva soubory dat (v našem případě žáci 8., 9. třídy ZŠ a studenti 4. ročníku SŠ, mají stejný aritmetický průměr. Průměrný postoj respondentů ze SŠ je 0,32, u respondentů ze ZŠ pak 0,68.

Ke statistickému testování hypotézy H_0 byla použita metody statistiky „Studentův T-test“. Hladina významnosti byla stanovena 0,05 neboli 5%. Testová statistika u t-testu vyšla -3,0225 (p hodnota = 0,00143).

Při testování byla zjištěná **signifikance testu 0,00143**, což je méně než daná hladina významnosti **$p < 0,05$** , to znamená, že **zamítáme nulovou hypotézu**, zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Přijímáme H_A : *Žáci základní školy mají pozitivnější vztah ke starým lidem než studenti školy střední.*

Statistické testování hypotézy číslo 5 – na základě správných a špatných odpovědí respondentů na otázky 15a až 15s.

5H0: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně nemění v závislosti na ročníku studia.

5H1: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně mění v závislosti na ročníku studia.

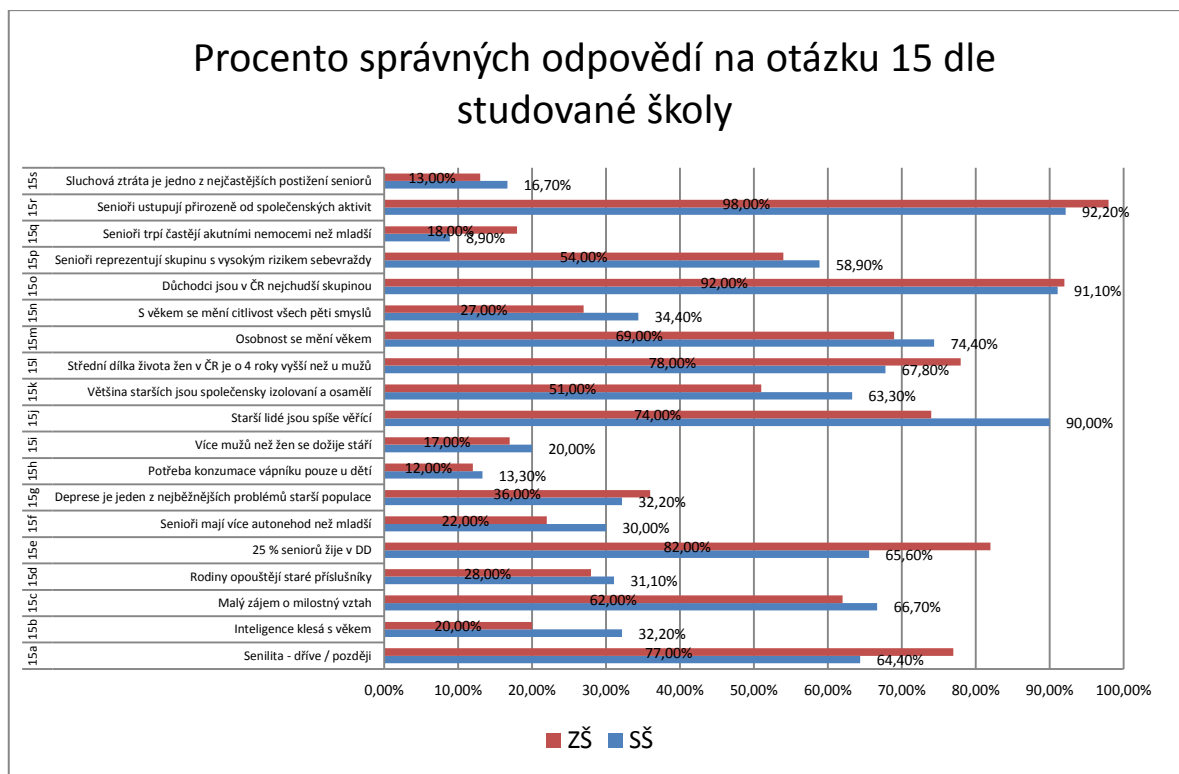
K páté hypotéze se vztahovaly otázky 15a až 15s. V páté hypotéze jsme testovali závislost odpovědí na otázky 15 na studované škole. Tyto otázky byly dichotomické, tedy měly zde možné pouze odpovědi ano/ne. Následující tabulka zobrazuje úspěšnost správných odpovědí:

Tabulka č. 19. Statistické testování 5H0 dle studia SŠ, ZŠ.

	Otázka	SŠ	ZŠ	p-hodnota	Zamítáme H_0
15a	Senilita - dříve / později	64,4	77	0.0317	Ano
15b	Inteligence klesá s věkem	32,2	20	0.0357	Ano
15c	Malý zájem o milostný vztah	66,7	62	0.4305	Ne
15d	Rodiny opouštějí staré příslušníky	31,1	28	0.6743	Ne
15e	25 % seniorů žije v DD	65,6	82	0.0042	Ano
15f	Senioři mají více autonehod než mladší	30,0	22	0.1375	Ne

15g	Deprese je jeden z nejběžnějších problémů starší populace	32,2	36	0.5078	Ne
15h	Potřeba konzumace vápníku pouze u dětí	13,3	12	0.7018	Ne
15i	Více mužů než žen se dožije stáří	20,0	17	0.6182	Ne
15j	Starší lidé jsou spíše věřící	90,0	74	0.0017	Ano
15k	Většina starších jsou společensky izolovaní a osamělí	63,3	51	0.0551	Ne
15l	Střední délka života žen v ČR je o 4 roky vyšší než u mužů	67,8	78	0.0569	Ne
15m	Osobnost se mění věkem, stejně jako barva vlasů a kožní struktura	74,4	69	0.4024	Ne
15n	S věkem se mění citlivost všech pěti smyslů	34,4	27	0.2071	Ne
15o	Důchodci jsou v ČR nejchudší skupinou	91,1	92	0.8156	Ne
15p	Senioři reprezentují skupinu s vysokým rizikem sebevraždy	58,9	54	0.4444	Ne
15q	Senioři trpí častěji akutními nemocemi než mladší	8,9	18	0.0512	Ne
15r	Senioři ustupují přirozeně od společenských aktivit	92,2	98	0.0403	Ano
15s	Sluchová ztráta je jedno z nejčastějších postižení seniorů	16,7	13	0.4631	Ne

Následující graf zobrazuje úspěšnost správných odpovědí:

Graf 20. Statistické testování 5H0 dle studia SŠ, ZŠ.

Ke statistickému ověřování otázek 15a až 15s byla použita metoda Fisherův exaktní test, v tabulce jsou shrnuty výsledné p-hodnoty i rozhodnutí o zamítnutí či nezamítnutí nulové hypotézy. Hladina významnosti byla stanovena jako 0,05, tedy 5%.

Při ověřování otázky 15a byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,0317**, což je **méně** než je daná hladina významnosti **p<0,05**. Znamená to, že v případě otázky 15a **zamítáme H₀**, zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15b byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,0357**, což je **méně** než je daná hladina významnosti **p<0,05**. Znamená to, že v případě otázky 15b **zamítáme H₀**, zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15c byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,4305**, což je **více** než je daná hladina významnosti **p>0,05**. Znamená to, že v případě otázky 15c **nezamítáme H₀**, zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15d byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,6743**, což je **více** než je daná hladina významnosti **p>0,05**. Znamená to, že v případě otázky 15d **nezamítáme H₀**, zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15e byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,0042**, což je **méně** než je daná hladina významnosti **p<0,05**. Znamená to, že v případě otázky 15e **zamítáme H₀**, zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15f byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,1375**, což je **více** než je daná hladina významnosti **p>0,05**. Znamená to, že v případě otázky 15f **nezamítáme H₀**, zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15g byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,5078**, což je **více** než je daná hladina významnosti **p>0,05**. Znamená to, že v případě otázky 15g **nezamítáme H₀**, zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15h byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,7018**, což je **více** než je daná hladina významnosti **p>0,05**. Znamená to, že v případě otázky 15h **nezamítáme H₀**, zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15i byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,6182**, což je **více** než je daná hladina významnosti **p>0,05**. Znamená to, že v případě otázky 15i **nezamítáme H₀**, zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15j byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,0017**, což je **méně** než je daná hladina významnosti **$p < 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15j **zamítáme H_0** , zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15k byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,0551**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15k **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15l byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,0569**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15l **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15m byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,4024**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15m **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15n byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,2071**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15n **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15o byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,8156**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15o **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15p byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,4444**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15p **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15q byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,0512**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15q **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15r byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,0403**, což je **méně** než je daná hladina významnosti **$p < 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15r **zamítáme H_0** , zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15s byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,4631**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15s **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Statisticky významné rozdíly jsme našli pouze u otázek 15a, 15b, 15e, 15j a 15r. V ostatních případech nebyly rozdíly odpovědí statisticky významné.

Závěry statistického testování hypotézy číslo 5 v rámci jednotlivých otázek

Výsledkem statistického zhodnocení otázek 15a až 15s je, že nulová hypotéza byla zamítnuta v 5 případech z celkových devatenácti a to u otázky 15a, 15b, 15e, 15j a 15r.

Statistické testování hypotézy číslo 6 – na základě správných a špatných odpovědí respondentů na otázky 15a až 15s.

K naší šesté hypotéze se opět vztahovalo 19 otázek z dotazníku „Věkové IQ“ 15a až 15s. Stejně jako v předchozí ověřované hypotéze vycházíme z dichotomických otázek. tzn. odpovědi měly zaznít buď „ano“ nebo „ne“. Testovali jsme závislost dílčích odpovědí na tyto otázky vzhledem k víře našich respondentů. Ti byli rozděleni dle otázky v dotazníku, zda jsou věřící či nikoliv na dvě skupiny, věřící a nevěřící. Tyto otázky byly dichotomické, tedy měly zde možné pouze odpovědi ano/ne. Následující tabulka zobrazuje úspěšnost správných odpovědí:

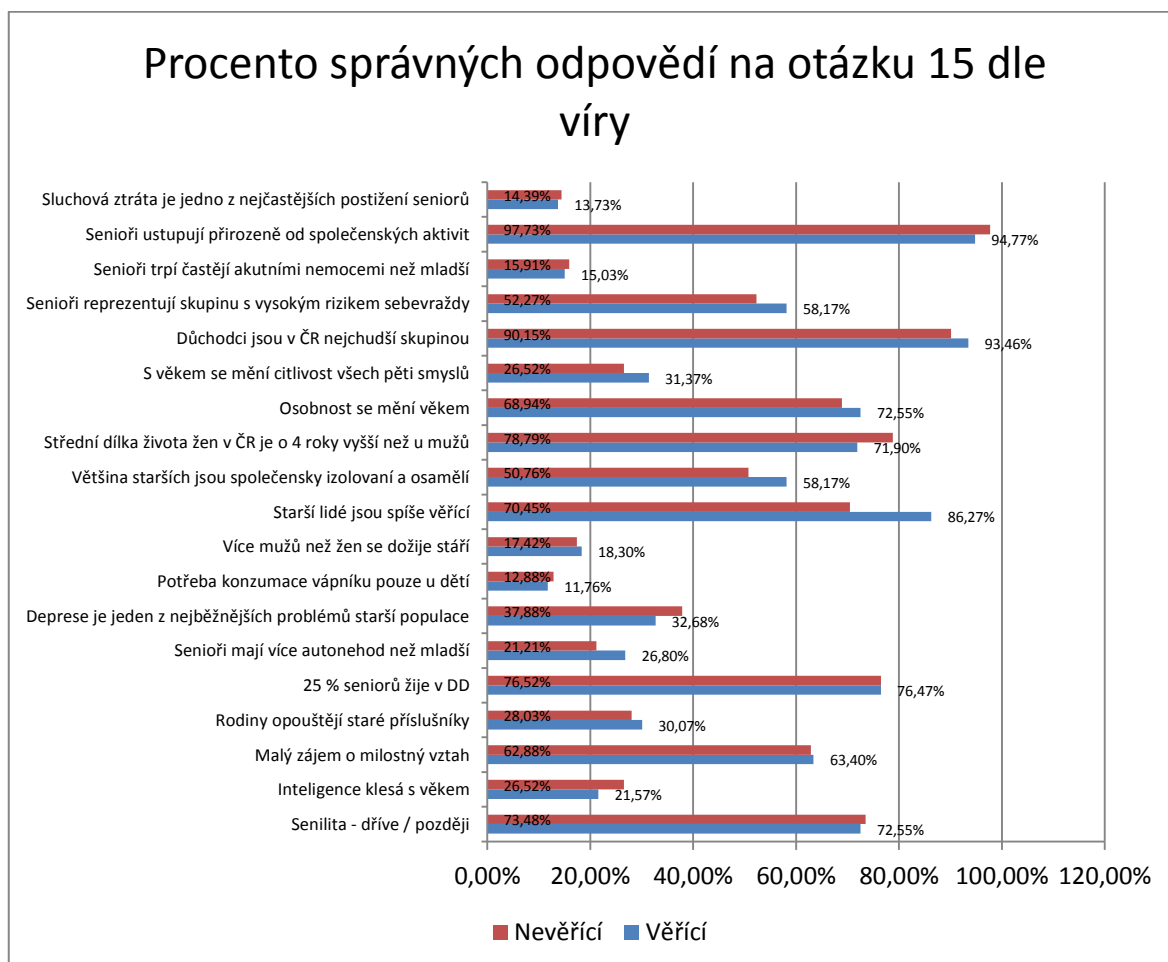
6H0: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně nemění v závislosti na jejich víře.

6H1: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně mění v závislosti na jejich víře.

Tabulka č. 20. Statistické testování 6H0 dle víry (věřící, nevěřící)

	Otázka	Věřící	Nevěřící	p-hodnota	Zamítáme H ₀
ot15a	Senilita - dříve / později	72,5	73,5	0,894	ne
ot15b	Inteligence klesá s věkem	21,6	26,5	0,334	ne
ot15c	Malý zájem o milostný vztah	63,4	62,9	1,000	ne
ot15d	Rodiny opouštějí staré příslušníky	30,1	28	0,794	ne
ot15e	25 % seniorů žije v DD	76,5	76,5	1,000	ne
ot15f	Senioři mají více autonehod než mladší	26,8	21,2	0,332	ne
ot15g	Deprese je jeden z nejběžnějších problémů starší populace	32,7	37,9	0,385	ne
ot15h	Potřeba konzumace vápníku pouze u dětí	11,8	12,9	0,857	ne
ot15i	Více mužů než žen se dožije stáří	18,3	17,4	0,878	ne
ot15j	Starší lidé jsou spíše věřící	86,3	70,5	0,001	ano

ot15k	Většina starších jsou společensky izolovaní a osamělí	58,2	50,8	0,233	ne
ot15l	Střední délka života žen v ČR je o 4 roky vyšší než u mužů	71,9	78,8	0,217	ne
ot15m	Osobnost se mění věkem, stejně jako barva vlasů a kožní struktura	72,5	68,9	0,516	ne
ot15n	S věkem se mění citlivost všech pěti smyslů	31,4	26,5	0,433	ne
ot15o	Důchodci jsou v ČR nejchudší skupinou	93,5	90,2	0,384	ne
ot15p	Senioři reprezentují skupinu s vysokým rizikem sebevraždy	58,2	52,3	0,340	ne
ot15q	Senioři trpí častěji akutními nemocemi než mladší	15	15,9	0,870	ne
ot15r	Senioři ustupují přirozeně od společenských aktivit	94,8	97,7	0,232	ne
ot15s	Sluchová ztráta je jedno z nejčastějších postižení seniorů	13,7	14,4	1,000	ne

Graf 21. Statistické testování 6H0 dle víry (věřící, nevěřící)

Ke statistickému ověřování otázek 15a až 15s byla použita metoda Fisherův exaktní test, v tabulce jsou shrnuty výsledné p-hodnoty i rozhodnutí o zamítnutí či nezamítnutí nulové hypotézy. Hladina významnosti byla stanovena 0,05, tedy 5%.

Při ověřování otázky 15a byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,894**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15a **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15b byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,334**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15b **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15c byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **1,000** což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15c **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15d byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,794** což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15d **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15e byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **1,000** což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15e **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15f byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,332**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15f **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15g byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,385**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15g **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15h byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,857**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15h **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15i byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,878**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15i **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15j byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,001**, což je **méně** než je daná hladina významnosti **$p < 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15j **zamítáme H_0** , zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15k byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,233**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15k **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15l byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,217**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15l **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15m byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,516**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15m **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15n byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,433**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15n **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15o byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,384**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15o **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15p byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,340**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15p **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15q byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,870**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15q **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi nevykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15r byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **0,232**, což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15r **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Při ověřování otázky 15s byla zjištěná p-hodnota (signifikance) testu **1,000** což je **více** než je daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . Znamená to, že v případě otázky 15s **nezamítáme H_0** , zvolené odpovědi vykazují závislost na studované škole.

Statisticky významné rozdíly jsme našli pouze u otázek 15j. V ostatních případech nebyly rozdíly odpovědí statisticky významné.

Závěry statistického testování hypotézy číslo 6 v rámci jednotlivých otázek

Výsledkem statistického zhodnocení otázek 15a až 15s je, že nulová hypotéza byla zamítnuta pouze v 1 případě z celkových devatenácti a to u otázky 15j.

V popisné části práce u otázky 15 bylo uvedeno, že byl podle správných odpovědí vytvořen index ageismu, který shrnul odpovědi na otázky 15a až 15s. Pro lepší přehlednost dat, jsme shrnuli průměry indexu do tabulky č. 21. Kromě průměrů, máme vypočítané i směrodatné odchylky a medián a samozřejmě nesmí chybět údaj o počtu respondentů. Index je dále rozdělen podle typu školy (základní a střední) a podle víry (věřící a nevěřící). Index ageismu mohl dosáhnout maximálně 19 bodů (0-19). Na základě vyhotovené tabulky byl vytvořen i graf znázorňující průměry indexu rozčleněného dle proměnných, které vstupují do hypotéz.

Tabulka č. 21. Souhrn – tabulka průměrů indexu ageismu.

Tabulka průměrů- index ageismu		Průměr	Počet	Směrodatná odchylka	Medián
Typ školy	ZŠ	9,71	195	2,26	10
	SŠ	10,18	90	2,55	10
Víra	Věřící	10,02	153	2,38	10
	Nevěřící	9,67	132	2,33	9

V rámci H5 a H6 je nutné provést shrnutí tohoto statistického testování. Ve statistickém hodnocení je provedeno zhodnocení jednotlivých otázek vzhledem k hypotézám. Dalším krokem je realizace vlastního zhodnocení, zda se nulová hypotéza zamítá, či nikoli. Musíme je tedy vztáhnout k indexu ageismu, neboť hypotézy H5 a H6 jsou formulovány vzhledem k ageismu jako celku a ne k jednotlivým otázkám.

Hypotéza 5H0 je hypotézou, která pracuje s proměnnou: typ školy (základní a střední) a hypotéza 6H0 pracuje s proměnnou: víra (věřící a nevěřící). Statistické testování jsme realizovali neparametrickým Wilcoxonovým testem. Hladina významnosti „p“ byla určena 0,05. Statistické zhodnocení indexu ageismu je uvedeno v tabulce č. 22 a 23.

Tabulka č. 22. Testování 5H0 k indexu ageismu.

Proměnná: ZŠ/SŠ	Testování 5H0
	Index ageismu
Wilcoxon W	7930
Signifikace	0,1873
Zamítnutí H0	NE

Jak můžeme vidět v tabulce číslo 22, výsledkem testování hypotézy 5 vůči indexu ageismu pomocí testu Wilcoxonova, hodnota **signifikance 0,1873**, což je **více** než daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . To znamená, že **nezamítáme nulovou hypotézu 5H0**. Současně můžeme konstatovat, že index ageismu nevykazuje statisticky významnou závislost na ročníku studia (ZŠ, SŠ), kterou respondent navštěvuje.

Přijímáme 5H0: *Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně nemění v závislosti na ročníku studia.*

Tabulka č. 23. Testování 6H0 k indexu ageismu.

Proměnná: věřící/nevěřící	Testování 6H0
	Index ageismu
Wilcoxon W	11169
Signifikace	0,1192
Zamítnutí H0	NE

Jak můžeme vidět v tabulce číslo 23, výsledkem testování hypotézy 6 vůči indexu ageismu pomocí testu Wilcoxonova, hodnota **signifikance 0,1192**, což je **více** než daná hladina významnosti **$p > 0,05$** . To znamená, že **nezamítáme nulovou hypotézu 5H0**. Současně můžeme konstatovat, že index ageismu nevykazuje statisticky významnou závislost na tom, zda je respondent věřící či nikoliv.

Přijímáme 6H0: *Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně nemění v závislosti na jejich víře.*

Rovněž k celkovému zhodnocení dotazů na ageismus přispělo zhotovení indexu ageismu, ve kterém mohl respondent získat 0-19 bodů, kde bod byl přidělen za správnou odpověď. Výsledkem je, že čím vyšší počet bodů respondent získal, tím je jeho inklinace k ageistickým postojům nižší. Pro jistou názornost máme výsledky rozděleny do celkem třech kate-

gorií. Body 0-6: vysoká inklinace k ageistickým postojům, bodový zisk 7-13 bodů střední inklinace a 14-19 bodů: nízká inklinace k ageistickým postojům.

Tabulka č. 24. Shrnutí indexu ageismu.

Index ageismu	Hodnota indexu	Inklinace k ageistickým postojům	Počet respondentů AČ	Počet respondentů RČ
Nízký	0 až 6	vysoká	19	6,67%
Střední	7 až 13	střední	249	87,37%
Vysoký	14 až 19	nízká	17	5,96%

Celkem 19 respondentů (6,67%) dosáhlo hodnoty indexu od 0 do 6, patří ke skupině a respondentů, kteří disponují vysokou mírou inklinace k postojům ageisticky zaměřených. Střední inklinaci, v našem případě bodový zisk v rozmezí 7 a 13 bodů získalo dohromady 249 (87,37%) respondentů. A konečně bodový zisk od 14 do 19 bodů v tabulce indexu ageismu získalo jen 17 respondentů, což je vyjádřením v relativní četnosti 5,96%. Jak můžeme vidět v tabulce výše, naprostá většina našich respondentů se pohybuje ve středním pásmu inklinace k ageistickým postojům. Jinými slovy můžeme říci, že jsou z části ovlivněni předsudky a stereotypy, ale současně mají dostatečné množství informací, na základě kterých dokáží vyhodnotit předsudky a stereotypy jako mylné.

6.3 Diskuze

Diskuze k deskriptivní části

V rámci této podkapitoly bychom se zaměřili na výsledky, které považujeme za zajímavé a které vyšly ve zpracování deskriptivní části dotazníkového průzkumu. Následně vyhodnotíme cíle a hypotézy s ohledem na statistické výsledky.

Praktická část diplomové práce byla zaměřena na zmapování postojů dospívající mládeže ke starým lidem a zjištění, zda se míra ageistických postojů mění v závislosti na ročníku studia a věře. Respondenty dospívajících pro účely práce reprezentovali žáci tří základních škol a dvou škol středních. Jednalo se o 195 žáků (68,42%) základních škol: Základní škola Jana Babáka Brno, Základní škola Herčíkova Brno a poslední školou byla Základní škola T. G. Masaryka v Drásově. Dále o 90 studentů (31,58%) škol středních. Střední průmyslová škola stavební, Kudelova v Brně a Střední pedagogická škola v Brně. Mezi žáky a studenty bylo rozdáno celkem 290 dotazníků a následně zpracovatelných bylo 285. Ač-

koliv počet respondentů rozhodně není zanedbatelný, nemůžeme tvrdit, že jde o natolik reprezentativní množství, které by se dalo vztáhnout ke všem dospívajícím v České republice. Výsledky šetření však mohou disponovat jistou mírou významu a být využity pro další studie úzce zaměřené na problematiku stáří.

Výzkumný vzorek tvořilo celkem 138 (48,42%) žen a 147 (51,58%) mužů. V této kategorii proměnné lze říci, že se jedná o rovnoměrné zastoupení. Otázka 2 mapovala demografický ukazatel, věk oslovených respondentů. Nejpočetnější věkovou skupinou žáků základních škol byli žáci ve věku 14 let v počtu 102 (35,79%), a nejpočetnější skupinou škol středních byli studenti ve věku 19-ti let 43 (15,09%) a 18-ti letých studentů-respondentů bylo 39 (13,68%). Jak je uvedeno v odstavci výše, základní školu navštěvuje 195 (68,42%) a střední školu 90 (31,58%), to je proměnná, která má nerovnoměrně zastoupení. Na základní škole jsme oslovili 8. a 9. třídy, na střední pouze 4. maturitní ročník. Bydliště respondentů jsme rozdělili na dvě kategorie. Respondenti, kteří bydlí na vesnici, byli v počtu 100 (35,09%) a druhou kategorii tvořilo 185 (64,91%) respondentů z města.

Poslední otázkou, která se týkala identifikačních údajů, byla otázka na inklinaci k víře. Ačkoliv byly nabídnuty celkem 4 odpovědi, pro potřeby vstupu proměnné k testované hypotéze, jsme respondenty rozdělili na věřící, odpovědi „ano“ a „ne“ nejsou věřící. V této části diskuse tedy interpretujeme, že celkem 153 (53,68%) respondentů věřících je, 132 (46,32%) věřících není.

Otázka 7 se ptala respondentů na názor na výraz, který dle jejich názoru nejlépe vystihuje stáří. Vůbec nejčastěji zvolená varianta odpovědi byla možnost *zkušenosti*, kterou zvolilo 138 (48,42%) respondentů. Druhou nejkvůliější odpovědí byla varianta *moudrost*, kterou zvolilo 75 (26,32%) respondentů. Tyhle odpovědi byly pro nás řekněme příjemným zjištěním, osobním očekáváním byla spíše varianta *nemoc* a *samota*. Nejméně v odpovědích zazněly od 7 (2,46%) respondentů pojmy *ošklivost* a *laskavost* ve stejném počtu.

Otázka 8 mapovala názor respondentů na to, ve kterém věku podle nich začíná být člověk starý. Nejpočetnější skupina zvolila možnost věkového rozmezí 60 – 69 let. Odpověď byla zastoupena 125 (43,86%) respondenty. Naopak nejméně volili respondenti možnost, že člověk začíná být starý *před dosažením 40* roků. Takto označili pouze 2 (0,70%) respondenti. Celkem 78 (27,37%) respondentů volilo věk 70-79 let.

Otázka 9 u respondentů zjišťovala, kde získávají nejvíce informací o stáří. Z celkového počtu 185 respondentů jich 124 (43,51%) označilo odpověď, že z *běžného života*, téměř

stejný počet, pouze o 2 respondenty méně, 122 (42,81%) odpovědělo, že informace získávají *v rodině*. Shodný počet respondentů a to pouze 2 (0,70%) uvedlo *ve škole a v tisku*. Čerpání informací o stáří z internetu potvrdilo 15 (5,26%) a *z televize* uvedlo 7 (2,46%) z dotázaných. Pouze 3 (1,05%) respondenti uvedli, že *nemají žádné informace* o stáří. *Z jiných zdrojů* se informací dostává 3 (1,05%) respondentů. Naším osobním předpokladem nejčtenější odpovědi byla odpověď *internet*, v dnešním přetechizovaném světě a dosažitelnosti internetu by se nám tato varianta přímo nabízela. Naopak překvapivým zjištěním byla většinová hodnota odpovědi, že informace získávají *z běžného života*.

Poslední otázkou a současně velice důležitou byla otázka 10. Otázka vstupuje do 4 našich hypotéz a dominantně se vztahuje k prvnímu cíli práce. Otázkou jsme zjišťovali, jaké mají respondenti postoje ke starým lidem. Pozitivní, spíše pozitivní, neutrální, spíše negativní a negativní. Nejvíce respondentů, celkem 107 (37,54%) vnímá svoje postoje jako *spíše pozitivní*. Pouze o 7 respondentů méně, tedy 100 (35,09%) uvedli, že jejich postoj k seniorům je *neutrální*. 48 (16,84%) dospívajících má ke starým lidem *pozitivní* postoj. Na negativní pól hodnocení svých postojů se přiklání celkem 30 (10,53%) respondentů, z čehož 19 (6,67%) k *spíše negativnímu* a 11 (3,86) respondentů označuje svůj postoj jako *negativní*.

V rámci diskuse je otázka 15 analýzou dotazníku „Věkové IQ“, tento dotazník obsahoval 19 tvrzení, ke kterým se vyjadřoval respondent souhlasně nebo opakem nesouhlasně. Správné odpovědi byly pouze u třech tvrzení odpovědi ano – tedy pravdivé tvrzení a všechna ostatní jsou nepravdivá tvrzení. Tabulka č. 12 v deskriptivní části práce shrnula správné a nesprávné odpovědi. Pokud bychom se chtěli podívat na výsledky, které hodnotíme jako nejvíce překvapivé, jistě sem patří tvrzení „Přinejmenším 25 % seniorů žije v domově důchodců.“ K této tezi vyjádřilo nesprávně souhlas 76,49 % všech respondentů. Můžeme to chápat tak, že více jak $\frac{3}{4}$ dotázaných je názoru, že čtvrtina seniorů žije v domovech, což jen dokresluje úhel pohledu dnešních dospívajících. Souhlas ukazuje na skutečnost, že senior je pro ně člověkem ležícím či sedícím někde na lůžku, v křesle a opomínají větší skupinu seniorů, která je samostatná, žijící ve svých bytech a domcích.

Na negativnější úhel pohledu respondentů, kteří vidí seniora spíše nemohoucího, ukazuje tvrzení „Senioři trpí častěji akutními nemocemi než mladší“, se kterou souhlasilo 91,93 % respondentů. Ačkoliv správnou odpovědí je „ne“. Za zmínku stojí i názor respondentů 70, 88 %, že „osobnost se mění věkem stejně jako barva vlasů a kožní struktura“ nebo „starší lidé jsou spíše věřící“, což se domnívá 78,95 % respondentů. Ke tvrzení

o změně osobnosti „Osobnost se mění věkem, stejně jako barva vlasů a kožní struktura“ se přihlásilo 70,88% našich respondentů, ovšem správná odpověď měla být „ne“. Takle představa může pramenit z nesprávného posuzování o osobnostních rysech člověka. Ke změnám, které ve stáří dochází, pak vnímají i změny osobnosti. Rovněž jsme zaznamenali souhlasné odpovědi na inklinaci k víře. 78,95% odpovědělo „ano“, což je ovšem bráno jako odpověď nesprávná. Na výrok „Senioři reprezentují skupinu s vysokým rizikem sebevraždy“ je správnou odpovědí „ano“, ale naprostá většina, 96,14% odpověděla opak. Kdybychom chtěli zmínit i tvrzení, která byla zodpovězena většinou správně, jistě stojí za zmínku věta: „Sluchová ztráta je jedno z nejčastějších postižení seniorů“. Správná odpověď je „ano“, v našem dotazníku tak správně volilo 85,96 % ze všech respondentů. Obdobou je tvrzení: „S věkem se mění citlivost všech pěti smyslů“, opět odpovězeno správně „ano“ převážnou většinou, tj. 84,56% respondentů. Celkově vnímáme z hlediska dotazníkového šetření „Věkové IQ“ v odpovědích mnoho zajímavých aspektů.

V otázce 16 byla otázkou škálovou, zde měl každý respondent označit zakroužkováním místo na škále, které nejlépe vystihuje určitý pojem. Ústředním pojmem byl: Starý člověk (senior). Respondent za pomoci nabízených adjektiv „ohodnocoval“ stanovený pojem způsobem, že vyznačil míru, v jaké adjektivum vystihuje posuzovaný pojem. V podstatě šlo o umístění pojmů do sémantického prostoru jedince. V deskriptivní části je z tabulky i grafu patrné, uvedeno, že ani jeden z pojmů ztlačně nepřevažoval a pohyboval se kolem hodnoty 4, což je střed sedmibodové škály. Nejvíce ze všech pojmů se odchyloval termín **slabý** (o 1,183), který průměrně převažoval nad adjektivem silný, v dalším sledu převažoval pojem **nemocný** (o 0,898) nad pojmem zdravý, **mírný** nad přísným. Z pozitivních konotací převažovalo adjektivum **starostlivý** nad lhostejným, **dobrý** nad špatným. Celkový rozsah hodnot pojmů se pohyboval od 2,493 do 5,183. Nejvýraznější odchylka se objevila ve faktoru aktivity, celkový průměr byl **4,445**. Zbývající faktor potence (síly) činil průměr 4,095 a faktor hodnocení 3,711. Touto otázkou bylo usilováno zejména o vystihnoutí celkové představy našich respondentů. Při celkovém zhodnocení celkového průměru převažovaly výroky spíše k negativní straně bipolární škály, ale opravdu jen velmi mírně.

Diskuse k cílům a hypotézám:

Cíl č. 1: Zmapovat postoje dospívající mládeže ke starým lidem. Dále výsledky průzkumného šetření zhodnotit v závislosti na zvolených proměnných. Hodnoceným proměnnými byly pohlaví respondentů, věk, bydliště, studovaný ročník.

Pro vyhodnocení cíle 1, jsme si stanovili 4 hypotézy, pomocí kterých jsme stanovený cíl testovali.

Hypotéza č. 1

Ke statistickému vyhodnocení byla testována závislost postoje na pohlaví. Na základě p-hodnoty **0,01033**, která byla menší než zvolená hladina významnosti, **zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme alternativní hypotézu**. Existuje statisticky významná závislost mezi postojem a pohlavím.

1HA: Dívky mají pozitivnější postoj ke starým lidem, než mají chlapci.

První hypotéza se pracovně zabývala vztahem mezi postoji dospívajících a jejich pohlavím. Dívky 82 (59,42%) označovaly svoje postoje za **spíše pozitivní** nebo pozitivní. 48 žen označilo postoj jako neutrální. U mužů svůj postoj za pozitivní a spíše pozitivní postoj zaznamenalo 73 mužů (49,66%). Poměrně velký podíl chlapců i dívek hodnotili svoje postoje jako **neutrální**. K negativnímu postoji se přiklonily 2 (1,45%) ženy a 9 (6,12%) mužů. V celkovém výsledku lze konstatovat, že dívky mají ke starým lidem pozitivnější postoj, než mají chlapci. Musíme vzít v úvahu i skutečnost, že vzorek respondentů není zcela ideálně zastoupen. Podle toho, jak respondent odpovídal, mu byly přiděleny body. Varianta odpovědi a) pozitivní 2 body, varianta b) spíše pozitivní 1 bod, za odpověď c) neutrální získal respondent 0 bodů. Při zvolené možnosti odpovědi d) spíše negativní obodován za -1 a poslední možnost odpovědi e) negativní postoj byly přiděleny - 2 body.

K následnému vyhodnocení byla užita statistická metoda Wilcoxonův test, který prokázal, že průměrná hodnota postoje pro muže je 0,42 a pro ženu 0,72. Postoje je liší v závislosti na pohlaví.

Hypotéza č. 2

Ve druhé hypotéze byla testována závislost postoje na věku respondenta. Na základě zjištěné p-hodnoty **0,000356**, která je menší než zvolená hladina významnosti, **zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme alternativní hypotézu**. Existuje statisticky významná závislost mezi postojem a věkem.

2HA: Mezi postojem dospívajícího ke starým lidem a jeho věkem je souvislost.

Ke statistickému testování hypotézy 2H0 jsme použili metodu statistiky: Spearmanův koeficient pořadové korelace. Hladina významnosti byla stanovena 0,05 neboli 5%. Tímto Spearmanovým testem jsme došli k výsledku testové statistiky $r_s = -0,21$ (p hodnota = 0,000356).

Hypotéza č. 3

Ke statistickému vyhodnocení byla testována závislost postoje na místu bydliště. Na základě zjištěné p-hodnoty **0,6228**, která je větší než zvolená hladina významnosti, **nezamítáme nulovou hypotézu**. Zvolené odpovědi nevykazují závislost na místu bydliště.

3H0: Mezi postoji dospívajících ke starým lidem a místem jejich bydliště není rozdíl.

Třetí hypotéza se pracovně zabývala vztahem mezi postoji dospívajících a jejich bydlištěm. Podle toho, jak respondent odpovídal, mu byly přiděleny body. Varianta odpovědi a) pozitivní 2 body, varianta b) spíše pozitivní 1 bod, za odpověď c) neutrální získal respondent 0 bodů. Při zvolené možnosti odpovědi d) spíše negativní obodován -1 a poslední možnost odpovědi e) negativní postoj byly přiděleny -2 body.

Respondenti, kteří bydlí na vesnici, v počtu 50 označovali svoje postoje za **spíše pozitivní** nebo **pozitivní**. Z města stejnou variantu volilo 105 respondentů. Poměrně velký podíl oslovených 100 hodnotili svoje postoje jako **neutrální**. **K negativnímu a spíše negativnímu postoji** se přiklonilo 9 respondentů z vesnice a 21 respondentů bydlících ve městě. V celkovém výsledku můžeme říci, že v postoji není rozdíl, zda respondent bydlí ve městě či na vesnici.

K následnému vyhodnocení byla užita statistická metoda T test, který prokázal, že průměrná hodnota postoje pro respondenty žijící na vesnici je 0,53 a pro respondenty z města pak 0,59. V postoji není rozdíl v závislosti na jejich bydlišti.

Hypotéza č. 4

Ke statistickému vyhodnocení byla testována závislost postoje na studovaném ročníku školy. Na základě zjištěné p-hodnoty **0,00143**, která je menší než zvolená hladina významnosti, **zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme alternativní hypotézu**. Existuje statisticky významná závislost mezi postojem a studovaným ročníkem školy.

4HA: Žáci základní školy mají pozitivnější vztah ke starým lidem než studenti školy střední.

Čtvrtá hypotéza se pracovně zabývala vztahem mezi postoji dospívajících a typem školy nebo jinak studovaným ročníkem (ZŠ nebo SŠ). Podle toho, jak respondent odpovídal, mu byly přiděleny body. Varianta odpovědi a) pozitivní 2 body, varianta b) spíše pozitivní 1 bod, za odpověď c) neutrální získal respondent 0 bodů. Při zvolené možnosti odpovědi d) spíše negativní obodován -1 a poslední možnost odpovědi e) negativní postoj byly přiděleny -2 body.

Respondenti základní školy (ZŠ) v počtu 117 označovali svoje postoje za **spíše pozitivní** nebo **pozitivní**. Ze škol středních stejnou variantu volilo jen 38 respondentů. Poměrně velký podíl oslovených, tj. 100 hodnotili svoje postoje jako **neutrální**. **K negativnímu a spíše negativnímu** postoji se přiklonilo 18 respondentů základní školy a 12 ze školy střední. V celkovém výsledku můžeme říci, že postoj se liší v závislosti na tom, zda respondent navštěvuje základní nebo střední školu.

K následnému vyhodnocení byla užita statistická metoda T test, který prokázal, že průměrná hodnota postoje pro respondenty ze ZŠ je 0,32 a ze SŠ 0,68.

Cíl č. 2: Zjistit, jestli se míra ageistických postojů u dospívajících mění v závislosti na studovaném ročníku a na jejich víře.

V rámci testování H5 a H6 bylo nutné nejprve provést zhodnocení jednotlivých otázek 15a až 15s. Dalším krokem bylo celkové testování, zda se nulová hypotéza zamítá, či nikoli. Hypotézy byly vztaženy k indexu ageismu, neboť hypotézy H5 a H6 jsou formulovány vzhledem k ageismu jako celku a ne k jednotlivým otázkám.

Hypotéza 5H0 je hypotézou, která pracuje s proměnnou: typ školy (základní a střední) a hypotéza 6H0 pracuje s proměnnou: víra (věřící a nevěřící). Statistické testování jsme realizovali neparametrickým Wilcoxonovým testem. Hladina významnosti „p“ byla určena jako 0,05. Statistické zhodnocení indexu ageismu je uvedeno v tabulce č. 22 a 23.

Hypotéza č. 5

Ke statistickému vyhodnocení byla testována závislost postoje na ročníku studia. Na základě zjištěné p-hodnoty **0,1873**, která je větší než zvolená hladina významnosti, **nezamítáme nulovou hypotézu**. Neexistuje statisticky významná závislost na ročníku studia (ZŠ, SŠ), kterou respondent navštěvuje.

5H0: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně nemění v závislosti na ročníku studia.

Cíl č. 2 H5 byl ve výzkumné části naplněn v rámci otázek číslo 15a-15s. Otázky byly převzaty z dotazníku „Věkové IQ“ a vyhodnoceny v rámci popisné statistiky. Odpovědi na dílčí otázky jsme dále rozčlenili dle proměnné (ročník studia ZŠ, SŠ) a statisticky jsme je zhodnotili Fisherovým testem. Ten nám určil, že u otázky 15a, 15b, 15e, 15j a 15r byla zamítnuta nulová hypotéza. Vzhledem ke skutečnosti, že formulace 5H0 určuje, že se významná závislost bude testovat v případě ageistických postojů jako celku, a ne u dílčích otázek, museli jsme s daty dále pracovat. Realizovali jsme zpracování do indexu ageismu. Testování proběhlo pomocí Wilcoxonova neparametrického testu, který prokázal, že index ageismu nevykazuje statisticky významnou závislost na ročníku studia (ZŠ, SŠ), kterou respondent navštěvuje.

Už při zaznamenávání odpovědí z dotazníku a jejich vyhodnocování se dalo předpokládat, že pravděpodobně nebude záviset na tom, zda respondent navštěvuje ZŠ či SŠ, jejich odpovědi se příliš nelišily. Původně jsme se však domnívali, že studenti SŠ budou disponovat lepšími informacemi, znalostmi, zkušenostmi než žáci škol základních a tím pádem dokáží lépe rozpoznat pravdivost či nepravdivost tvrzení. Ve výsledku se prokázalo, že index ageismu ukazuje mírný neprospěch pro základní školy (9,71) vůči školám středním (10,81). Statistickým testováním se ale potvrdilo, že se nejedná o rozdíly, které bychom mohli považovat za statisticky významné.

Hypotéza č. 6

Ke statistickému vyhodnocení byla testována závislost postoje na tom, zda je respondent věřící či nikoliv. Na základě zjištěné p-hodnoty **0,1192**, která je větší než zvolená hladina významnosti, **nezamítáme nulovou hypotézu**. Neexistuje statisticky významná závislost na tom, zda je respondent věřící nebo není.

6H0: Míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně nemění v závislosti na jejich víře.

Cíl č. 2 H6 byl ve výzkumné části naplněn v rámci otázek číslo 15a-15s. Otázky byly převzaty z dotazníku „Věkové IQ“ a vyhodnoceny v rámci popisné statistiky. Odpovědi na dílčí otázky jsme dále rozčlenili dle proměnné (věřící a nevěřící) a statisticky jsme je zhodnotili Fisherovým testem. Ten nám určil, že pouze u otázky 15j byla zamítnuta nulová hypotéza. Vzhledem ke skutečnosti, že formulace 5H0 určuje, že se významná závislost bude testovat v případě ageistických postojů jako celku, a ne u dílčích otázek, museli jsme s daty dále pracovat. Realizovali jsme zpracování do indexu ageismu. Testování proběhlo pomocí Wilcoxonova neparametrického testu, který prokázal, že index ageismu nevykazuje statisticky významnou závislost na tom, zda je respondent věřící či nikoliv.

Při vyhodnocování dotazníků jsme předpokládali, že při zkoumání míry ageistických názorů a postojů bude s jistou pravděpodobností záviset na tom, zda je respondent věřící či není. Že zkrátka věřící respondenti jsou více od negativního usuzování distancováni, a tak lépe zhodnotí pravdivost či nepravdivost indikovaných tvrzení. Výsledek ale prokázal, že index ageismu dokonce ukazuje mírný neprospěch pro věřící respondenty (10, 02) oproti respondentům, kteří nevěří (9,67). Statistickým testováním se ale rovněž potvrdilo, že se nejedná o rozdíly, které bychom mohli považovat za statisticky významné.

Celkově ke zhodnocení ageistických postojů pomohlo zhotovení indexu ageismu. Zde měl možnost respondent získat 0-19 bodů, kde každý znamenal správnou odpověď. Jinými slovy řečeno, čím vyšší počet bodů respondent získal, tím lze jeho inklinace k ageistickým postojům považovat za nižší (viz tab. 23). Vysoké míry inklinace k ageistickým postojům dosáhlo 19 (6,67%) respondentů. Střední inklinaci, v našem případě bodový zisk v rozmezí 7 a 13 bodů získalo dohromady 249 (87,37%) respondentů. A konečně bodový zisk od 14 do 19 bodů v tabulce indexu ageismu získalo jen 17 (5,96%) respondentů. Naprostá většina našich respondentů se tedy pohybuje ve středním pásmu inklinace k ageistickým postojům. Jinými slovy můžeme říci, že jsou z části ovlivněni předsudky a stereotypy,

ale současně mají dostatečné množství informací, na základě kterých dokáží vyhodnotit předsudky a stereotypy jako mylné.

6.4 Navrhovaná řešení pro praxi

Vzhledem ke skutečnosti, že populace stárne, je nutné podniknout řadu opatření, která by dokázala zabránit nebo alespoň snížit diskriminaci na základě věku. Je pochopitelné, že se jedná o proces dlouhodobého charakteru, protože změna v myšlení i vědomí lidí není otázkou pouhých pár let. Úcta ke starým lidem i počátek výchovy ke zdraví by měla vycházet z rodiny, ta je v průběhu prvních let našeho života stavebním kamenem, ze kterého pak staví celá společnost. Je důležité být svým dětem vzorem slušného chování, protože to, jak se chováme k prarodičům, se záhy odráží v pohledu a postojích našich dětí na stáří obecně.

Další podstatnou etapou je navštěvování předškolních a školních zařízení. Od samého začátku by mohl být obraz stáří směřován do pozitivních dimenzí např. návštěvou akcí pořádaných seniory. Setkávat se s nimi při nejrůznějších příležitostech, povídat si, pak by děti měly možnost zjistit, že i starý člověk jim má co říci. V rámci základního vzdělávání by bylo potřeba např. v předmětech společenskovedního charakteru či občanské výuky, zvyšovat povědomí o specifické etapě stáří. Zařazovat do osnov předmětů jakým je třeba Prvouka kapitoly, které se stářím zabývají. Ve druhém stupni základních škol a později na školách středních dále prohlubovat znalosti o stáří, nastínit problémy související se stárnutím apod. Pedagogové mohou přispět zařazováním rozšiřujících průřezových témat z oblasti ageismu do vzdělávacích plánů. Jedním z posilujících faktorů, které by mohly přispět k pozitivnímu utváření postojů a představ, by se mohla stát přítomnost sociálního pedagoga na školách.

Je důležité s ohledem na demografický trend soustavně připravovat mladou generaci na život ve společenství, kde skupina seniorů bude z hlediska počtu i rolového rámce, tvořit významný článek populace. Také za branami vysokoškolských zařízení lze implementovat mnohá z opatření uvedených výše.

Lze také předpokládat, že velký vliv na formování postojů dětí, později dospívajících, mají média, představitelé politického spektra, představitelé z řad kultury a obecně veřejného života. Ti všichni mají v rukou mocný nástroj k ovlivňování názorů a postojů. Je více

než zřejmé, že informace, které vysílají a předávají do společnosti, by se měly vyvarovat ageisticky laděných příspěvků. Naopak, v reklamách, kampaních, by se měli lidé ve vyšším věku objevovat v daleko vyšší míře než je tomu nyní. Mělo by se všemi možnými způsoby zvyšovat povědomí o potřebách populace seniorů a zlepšovat jejich postavení i kvalitu života ve společnosti.

ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce s názvem: Analýza postojů dospívající mládeže k fenoménu stáří, bylo zmapovat postoje dospívající mládeže ke starým lidem. Dále výsledky průzkumného šetření zhodnotit v závislosti na zvolených proměnných. Hodnotnými proměnnými byly pohlaví respondentů, věk, bydliště, studovaný ročník. Dalším cílem bylo zjistit, zda se míra ageistických postojů u dospívajících mění v závislosti na studovaném ročníku a na jejich víře. Téma jsme volili s ohledem na jeho aktuálnost, kterou stárnutí populace bezesporu je, a možnosti nahlížet na tuto problematiku z mnoha pohledů.

V teoretické části práce jsme se věnovali zejména vysvětlení základních pojmů a klíčových slov, které se vztahují k výzkumu. Definování informačního rámce teoretické části práce proběhlo ve 4 oblastech. Nejdříve jsme se zabývali postoji, způsobem jakým se utváří, mění, jakými znaky, funkcemi a charakteristikou se postoje vyznačují. V rámci pedagogicko-psychologického paradigmatu se následující dvě kapitoly věnovaly období dospívání a stáří. Uvedení charakteristiky etapy dospívání nám umožnilo přiblížit respondenty výzkumného šetření včetně náhledu na způsob jejich vnímání fenoménu stáří. Vymezení etapy stáří a stárnutí mělo pomoci k poznání vlastní výzkumné problematiky. Pozornost jsme zde věnovali rysům, které jsou typické pro tuto období a změnám zejména v psychické a sociální oblasti. Těžištěm poslední kapitoly se stala problematika ageismu, úzce spojená s emočně zaměřeným hodnocením vůči stáří. Tato část podala obraz i celkové shrnutí vybraných předsudků, mýtů a stereotypů. V úplném závěru teoretické části jsme se zmínili o dopadech negativních stereotypů na samotné seniory.

V empirické části práce jsme se zaměřili na samotnou realizaci a zhodnocení kvantitativního způsobu výzkumného šetření. Pro účely výzkumu byl vzorek dospívající mládeže zredukován na žáky základní školy a studenty školy střední. Vlastní výzkum byl realizován v období leden a únor 2016 na třech základních školách 195 respondentů (68,42%) a dvou školách středních 90 respondentů (31,58%). Prostřednictvím polo standardizovaného dotazníku jsme se snažili o nalezení odpovědi na 2 cíle, ke kterým se vázalo 6 hypotéz. V úvodní části dotazníku byly zahrnuty proměnné, druhou část dotazníku tvořil převzatý dotazník „Věkové IQ“. Poslední částí dotazníku byla otázka na výběr adjektiv pro projektivní metodu sémantického diferenciálu, díky které je umožněno měřit významy určitých objektů. Prostřednictvím osobní administrace bylo respondentům umožněno, aby se k jednotlivým dotazníkovým otázkám vyjádřili. Výsledky jsme zpracovali do tabulek a grafů

a následně hypotézy podrobili statistickému testování. Stanovené cíle nám měli ukázat, jaké jsou postoje dnešních dospívajících ke stáří a k seniorům, výsledky průzkumného šetření zhodnotit v závislosti na pohlaví respondentů, věku, bydlišti, studovaném ročníku. Dále ukázat, zda se míra ageistických postojů u dospívajících mění v závislosti na zvolených proměnných. Z výzkumu prováděnému k prvnímu cíli vzešlo, že postoje se liší v závislosti na pohlaví. Dívky mají pozitivnější postoj ke starým lidem, než mají chlapci. Dále nám vyšla závislost postoje respondenta na jeho věku. Jinými slovy, mezi postojem dospívajícího ke starým lidem a jeho věkem je souvislost. Při hodnocení proměnné: bydliště, se potvrdilo naše očekávání, že mezi postoji dospívajících ke starým lidem a místem jejich bydliště není rozdíl. A konečně v poslední testované hypotéze, kde jsme sledovali závislost postoje na škole, se ukázalo, že pozitivnější vztah ke starým lidem mají žáci základní než studenti školy střední.

V celkovém zhodnocení míry ageistických postojů prostřednictvím zhotoveného indexu ageismu se zjistilo, že vysoké míry inklinace k ageistickým postojům dosáhlo „pouze“ 19 (6,67%) respondentů. Nejnižší 17 (5,96%) našich respondentů naprostá většina respondentů se pohybovala ve středním pásmu inklinace k ageistickým postojům. Jinými slovy můžeme říci, že většina dospívajících je z části ovlivněna předsudky a stereotypy, ale současně mají dostatečné množství informací, na základě kterých dokáží vyhodnotit předsudky a stereotypy jako mylné. K druhému cíli, zda se míra ageistických postojů u dospívajících mění v závislosti na studovaném ročníku a na skutečnosti, zda je respondent věřící či nikoliv, se ukázalo, že míra ageistických postojů u dospívajících se statisticky významně nemění v závislosti na ročníku studia a nemění se ani v závislosti na tom, zda je respondent věřící či nikoliv.

Výsledky přinesly řadu zajímavých aspektů, které by mohly inspirovat další zaměřené průzkumy o problematice „fenoménu stáří“. Jistě by stálo za zvážení realizovat podobná výzkumná šetření s jinými skupinami dospívajících, na jiných školách, v jiných lokalitách nebo jen s odstupem času. Ve výzkumu by se dalo zaměřit na odlišné proměnné ovlivňující postoje, znalosti a zkušenosti adolescentů, například dosažená úroveň vzdělání, média, rodinné prostředí atd. Mimo jiné závěry průzkumného šetření otevírají další a další otázky o variantě možnosti nalezení uplatnění profese sociálního pedagoga. Při legislativním ukotvení by mohl např. být vytvořený propracovanější poradenský systém, který by dokázal zajistit pomoc seniorům a jejich rodinám. Právě široké pojetí sociální pedagogiky znamená zaměření pomoci na zvládání životních situací a iniciování změn v sociálním pro-

středí způsobem, aby docházelo k souladu individuálních potřeb člověka s možnostmi společnosti.

Dle našeho názoru byly splněny stanovené cíle diplomové práce. Také byly nalezeny odpovědi na výzkumné otázky prostřednictvím statistického zpracování dat a následného testování hypotéz. Domníváme se, že záměr práce byl naplněn.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7232-060-0.
- [2] ČEVELA, Rostislav, KALVACH, Zdeněk, ČELEDOVÁ, Libuše. *Sociální gerontologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.
- [3] DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3.vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-0139-7.
- [4] FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
- [5] GAVORA, Peter. *Úvod od pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- [6] GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. 2.vydání. Praha: Vodnář, 2000. ISBN 80-86226-07-7.
- [7] GILLNEROVÁ, Ilona, KEBZA, Vladimír, Rymeš, Milan. *Psychologické aspekty změn v české společnosti. Člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: GradaPublishing, 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.
- [8] GRUSS, Peter. *Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.
- [9] HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Česká Typografie, 1993. ISBN 80-90 15 49-0-5.
- [10] HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. 4.vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- [11] HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-198-3.
- [12] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-158-2.
- [13] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012. ISBN 978-807-2629-008.

- [14] HENZLER, Herbert, SPÄTH, Lothar. *Soužití generací: proč nejsou staří lidé problémem, ale řešením*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-807-3579-876.
- [15] HEWSTONE, Miles, STROEBE, Wolfgang. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.
- [16] HOLCNEROVÁ, Vladimíra, DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: GradaPublishing, 2013. ISBN 978-80-247-4697-5.
- [17] HOLČÍK, Jan. *Systém péče o zdraví a zdravotní gramotnost: k teoretickým základům cesty ke zdraví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5239-0.
- [18] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [19] JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8535-0.
- [20] JEŘÁBEK, Hynek a kolektiv. *Rodinná péče o staré lidi*. Praha: UK FSV CESES, 2005. ISSN: 1801-1640.
- [21] JIRÁSKOVÁ, Věra. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1.vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. ISBN 80-86861-80-5.
- [22] KALVACH, Zdeněk. *Geriatric a Gerontologie*. 1.vyd. Praha : Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0548-6.
- [23] KALVACH, Zdeněk a kol. *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2490-4.
- [24] KEJKLÍČKOVÁ, Ilona. *Logopedie v ošetrovateľské praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2835-3.
- [25] KOHOUTEK, Rudolf a kolektiv. *Základy sociální psychologie*. Brno: CERM akademické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7204-064-2.
- [26] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807-3673-833.
- [27] KRAUS, Blahoslav a kol. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. 1. Vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1.

- [28] KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. 1.vyd. Prah: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3148-3.
- [29] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie. Možnosti, které čekají*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3604-4.
- [30] LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- [31] MACEK, Petr. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-X.
- [32] MAJERNÍKOVÁ, Ludmila, HUDÁKOVÁ, Anna. *Kvalita života seniorů v kontextu ošetrovatelství*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing 2013. ISBN 978-80-247-4772-9.
- [33] MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3345-2.
- [34] NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.
- [35] NOVÝ, Karel, VÍŠEK, Petr. *Společenská péče o staré občany*. Praha: Právní poradna práce, 1988. 24-051-88.
- [36] PACOVSKÝ, Vladimír. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8.
- [37] PETRUSEK, Miloslav. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-63-6.
- [38] POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. Praha: GradaPublishing, 2010. ISBN 978-80-247-3271-8.
- [39] POLEDNÍKOVÁ, Ľubica. *Geriatrické a gerontologické ošetrovatelstvo*. Editor Ľubica Poledníková, Martin: Osveta, 2006. ISBN: 978-80-247-3607-5.
- [40] REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1.vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-3006-6.
- [41] RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka, KUCHAROVÁ, Věra. *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2008. ISBN 978-808-6561-523.

- [42] ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
- [43] ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7037-078-0.
- [44] SIMPSON, Ida Harper, MCKINNEY, John. *Social aspects of aging*. North Carolina: Duke University Press, 1966. Card no 66-23559
- [45] SOUDKOVÁ, Miluše. *O zdravých vztazích mezi lidmi: přátelství a manželství*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-196-8.
- [46] STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.
- [47] TOPINKOVÁ, Eva. *Geriatric pro praxi*. 1.vyd. Praha: Galén, 2005. ISBN 80-7262-365-6.
- [48] TOŠNEROVÁ, Tamara. *Ageismus Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. 1.vyd. Praha : Ambulance pro poruchy paměti Ústav lékařské etiky 3. LF UK Praha a FNKV, 2002. ISBN 80-238-9506-0.
- [49] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [50] VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4627-6.
- [51] VIDOVIČOVÁ, Lucie, RABUŠIC, Ladislav. *Věková diskriminace - ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh*. Praha: VÚPSV Praha výzkumné centrum Brno, 2005. ISBN 80-239-4645-5.
- [52] VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan (Eds.) *Sociální psychologie*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Otázka 1. Pohlaví respondenta.	62
Graf 2. Otázka 2. Věk respondenta.	63
Graf 3. Otázka 2. Bydliště respondenta.	64
Graf 4. Otázka 4. Škola, kterou respondent navštěvuje.	65
Graf 5. Otázka 5. Respondent z hlediska víry	66
Graf 6. Otázka 7. Názor respondentů na výraz, který nejlépe vystihuje stáří.	67
Graf 7. Otázka 8. Názor respondentů na věk, ve kterém člověk začíná být starý.	68
Graf 8. Otázka 9. Zdroj informací o stáří.	69
Graf 9. Otázka 10. Postoj ke starým lidem - muži.	70
Graf 10. Otázka 10. Postoj ke starým lidem - ženy.	70
Graf 11. Otázka 15. Pravdivá/nepravdivá tvrzení k dotazníku „Věkové IQ“	72
Graf 12. Přehled správných či nesprávných odpovědí k dotazníku „Věkové IQ“	74
Graf 13. Index ageismu.	76
Graf 14. Otázka 16. Sémantický diferenciál – průměrná hodnota pojmů.	77
Graf 15. Četnosti hodnocení postoje dle pohlaví.	80
Graf 16. Hodnoty postoje v závislosti na místě bydliště.	82
Graf 17. Boxploty pro postoj v závislosti na místě bydliště.	82
Graf 18. Hodnoty postoje v závislosti na studované škole.	84
Graf 19. Boxploty pro postoj v závislosti na studované škole.	84
Graf 20. Statistické testování 5H0 dle studia SŠ, ZŠ.	86
Graf 21. Statistické testování 6H0 dle víry (věřící, nevěřící)	90

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Otázka 1. Pohlaví respondenta.	61
Tabulka 2. Otázka 2. Věk respondenta.	62
Tabulka 3. Otázka 2. Základní charakteristiky polohy a variability.	63
Tabulka 4. Otázka 3. Bydliště respondenta.	64
Tabulka 5. Otázka 4. Škola, kterou respondent navštěvuje.	65
Tabulka 6. Otázka 5. Respondent z hlediska víry.	65
Tabulka 7. Otázka 7. Názor respondentů na výraz, který nejlépe vystihuje stáří.	66
Tabulka 8. Otázka 8. Názor respondentů na věk, ve kterém člověk začíná být starý.	67
Tabulka 9. Otázka 9. Zdroj informací o stáří.	68
Tabulka 10. Otázka 10. Postoj ke starým lidem.	69
Tabulka 11. Otázka 15a – 15s. Dotazník „Věkové IQ“	71
Tabulka 12. Přehled správných či nesprávných odpovědí k dotazníku „Věkové IQ“	73
Tabulka 13. Index ageismu.	75
Tabulka 14. Otázka 16. Sémantický diferenciál – průměrná hodnota pojmů.	77
Tabulka 15. Postoj respondentů dle pohlaví.	79
Tabulka 16. Četnosti hodnocení postoje dle pohlaví.	79
Tabulka 17. Četnosti hodnocení postoje podle bydliště.	81
Tabulka 18. Četnosti hodnocení postoje podle studované školy.	83
Tabulka č. 19. Statistické testování 5H0 dle studia SŠ, ZŠ.	85
Tabulka č. 20. Statistické testování 6H0 dle víry (věřící, nevěřící).	89
Tabulka č. 21. Souhrn – tabulka průměrů indexu ageismu.	93
Tabulka č. 22. Testování 5H0 k indexu ageismu.	94
Tabulka č. 23. Testování 6H0 k indexu ageismu.	94
Tabulka č. 24. Shrnutí indexu ageismu.	95

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I – Dotazník k průzkumnému šetření

Příloha II – Souhlas s provedením průzkumného šetření na školách

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK K PRŮZKUMNÉMU ŠETŘENÍ

Dobrý den žáci a studenti,

Jmenuji se Petra Sedláčková. Jsem studentkou Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Pro napsání své diplomové práce Vás chci poprosit o spolupráci s vyplněním tohoto dotazníku. Zajímají mě Vaše názory a postoje ke stáří.

Dotazník je **anonymní**, nemusíte se obávat zneužití Vašich údajů. Čas pro vyplnění odhaduji na 15-20 minut.

Prosím, na otázky odpovídejte podle pravdy a zakroužkujte vždy jen jednu odpověď. V případě, že je u otázky možnost zvolit i více odpovědí, udělejte to, případně doplňte svoji vlastní odpověď.

Děkuji.

„Tak prosím směle do toho, ať je hotovo...!“

1. Jste:

- a) žena
- b) muž

2. Kolik je Vám let

3. Kde bydlíte?

- a) ve městě
- b) na vesnici

4. Jakou školu teď studujete?

- a) ZŠ
- b) SŠ

5. Jste věřící?

- a) ano, věřím v Boha, hlásím se k církvi.....
- b) ano, věřím v Boha, ale nehlásím se k žádné církvi
- c) ano, věřím, že existuje něco nad námi
- d) ne, nejsem věřící

6. Jak se podle Vás stáří nejvíce projevuje? (označte 3 nejdůležitější odpovědi)

- a) úbytkem fyzických sil
- b) neschopností postarat se sám o sebe
- c) skončením pracovní činnosti
- d) snížením inteligence
- e) problémy přizpůsobit se změnám
- f) vrásky, šedé vlasy
- g) věk
- h) zdravotními problémy

7. Vyberte výraz, který nejlépe vystihuje pojem stáří

- a) nemoc

- b) moudrost
- c) ošklivost
- d) samota
- e) zkušenosti
- f) laskavost

8. Ve kterém věku podle Vás začíná být člověk starý?

- a) před dosažením 40 let
- b) 40 – 49 let
- c) 50 – 59 let
- d) 60 – 69 let
- e) 70 – 79 let
- f) 80 a více roků

9. Kde získáváte nejvíce informací o stáří?

- a) v rodině
- b) ve škole
- c) v tisku
- d) na internetu
- e) v televizi
- f) z běžného života
- g) žádné nemám
- h) jiné

10. Vyberte obrázek, který nejlépe vyjadřuje Váš postoj ke starým lidem

a)

Pozitivní

b)

spíše pozitivní

c)

neutrální

d)

spíše negativní

e)

negativní

11. Máte babičku, dědečka (prarodiče)? Pokud označíte odpověď ne, přejděte na otázku č. 15

- a) ano
- b) ne

12. Žije některý z prarodičů ve Vaší domácnosti?

- a) ano
- b) ne

13. Kde žijí Vaši prarodiče, jestliže nežijí s Vámi? (lze zvolit více možností)

- a) ve vlastním domě nebo bytě
- b) u jiného rodinného příslušníka
- c) v domově důchodců
- d) v domově s pečovatelskou službou

14. Při jakých příležitostech se s prarodiči setkáváte?

- a) svátky, narozeniny a další jubilea
- b) běžná návštěva, popovídat si
- c) pomoci při domácích činnostech

- d) nestýkám se s prarodiči
e) jiné.....

15. Jsou následující tvrzení pravdivá nebo nepravdivá? (Jestliže souhlasíte, označte ANO, nesouhlasíte-li, označte NE)

a) většina lidí se stane „senilní“ (sešlý věkem) dříve nebo později, pokud se dožijí vyššího věku	ano	ne
b) inteligence klesá s věkem	ano	ne
c) u starších je malý zájem o milostný vztah	ano	ne
d) rodiny opouštějí své staré příslušníky	ano	ne
e) přinejmenším 25 % seniorů žije v domově důchodců	ano	ne
f) senioři mají víc autonehod než mladší řidiči	ano	ne
g) deprese je jeden z nejběžnějších problémů starší populace	ano	ne
h) pouze u dětí je potřeba konzumovat více vápníku	ano	ne
i) více mužů než žen se dožije stáří	ano	ne
j) starší lidé jsou spíše věřící	ano	ne
k) většina starších jsou společensky izolovaní a osamělí	ano	ne
l) střední délka života žen v ČR je o 4 roky vyšší než u mužů	ano	ne
m) osobnost se mění věkem, stejně jako barva vlasů a kožní struktura	ano	ne
n) s věkem se mění citlivost všech pěti smyslů	ano	ne
o) důchodci jsou v ČR nejchudší skupinou	ano	ne
p) senioři reprezentují skupinu s vysokým rizikem sebevraždy	ano	ne
q) senioři trpí častěji akutními nemocemi než mladší	ano	ne
r) senioři ustupují přirozeně od společenských aktivit v komunitě	ano	ne
s) sluchová ztráta je jedno z nejčastějších postižení seniorů	ano	ne

16. V každém řádku označte zakroužkováním místo na škále, které podle Vás nejvíce vystihuje pojem:

Příklad: Čarodějnice: pěkná 1 2 3 4 5 **6** 7 ošklivá

STARÝ ČLOVĚK (SENIOR)

dobrý	1	2	3	4	5	6	7	špatný
veselý	1	2	3	4	5	6	7	smutný
hezký	1	2	3	4	5	6	7	ošklivý
užitečný	1	2	3	4	5	6	7	neužitečný
pozitivní	1	2	3	4	5	6	7	negativní
příjemný	1	2	3	4	5	6	7	nepříjemný
silný	1	2	3	4	5	6	7	slabý
závislý	1	2	3	4	5	6	7	nezávislý
přísný	1	2	3	4	5	6	7	mírný
starostlivý	1	2	3	4	5	6	7	lhostejný
zdravý	1	2	3	4	5	6	7	nemocný
aktivní	1	2	3	4	5	6	7	pasivní
samostatný	1	2	3	4	5	6	7	nesamostatný
produktivní	1	2	3	4	5	6	7	neproduktivní
bohatý	1	2	3	4	5	6	7	chudý

„Hurá, jsme v závěru našeho snažení.....“ ☺

Ještě jednou děkuji za Váš čas věnovaný vyplnění dotazníku. Přeji Vám hodně studijních a životních úspěchů.

Petra Sedláčková

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK K PRŮZKUMNÉMU ŠETŘENÍ

Vážený pan ředitel
Ing. arch. Pavel Sánka
Střední průmyslová škola stavební Brno
Kudelova 1855/8, 662 51 Brno

V Brně dne 18.2.2016

Žádost o povolení průzkumného šetření

Vážený pane řediteli,

dovoluji si Vás požádat o umožnění realizace průzkumného šetření na vaší základní škole.

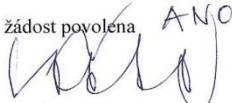
Jsem studentkou 2. ročníku magisterského studia Univerzity Tomáše Bati, Fakulty humanitních studií, oboru sociální pedagogika. Průzkumné šetření potřebuji ke zpracování empirické části ve své diplomové práci na téma: *Analýza postojů dospívající mládeže k fenoménu stáří*.

Výsledky dotazníkového šetření budou anonymní a rozhodně budou sloužit pouze pro účely mé diplomové práce. S výsledkem průzkumu Vás v případě zájmu ráda seznámím.

Předem děkuji za ochotu.

Bc. Petra Sedláčková
Přístavní 15, Brno – Bystrc 635 00
Tel: + 420 604 717 083
E-mail: petra.sed1977@seznam.cz

Vyjádření:

žádost povolena **ANO**

žádost zamítnuta

Datum: 25 -02- 2016

Razítko školy, podpis:

Vážená paní ředitelka
Mgr. Dana Veselá Ph.D.
Základní a Mateřská škola T. G. Masaryka
Drásov 167, 664 24 Drásov

V Brně dne 18.2.2016

Žádost o povolení průzkumného šetření

Vážená paní ředitelko,

dovoluji si Vás požádat o umožnění realizace průzkumného šetření na vaší základní škole.

Jsem studentkou 2. ročníku magisterského studia Univerzity Tomáše Bati, Fakulty humanitních studií, oboru sociální pedagogika. Průzkumné šetření potřebuji ke zpracování empirické části ve své diplomové práci na téma: *Analýza postojů dospívající mládeže k fenoménu stárí.*

Výsledky dotazníkového šetření budou anonymní a rozhodně budou sloužit pouze pro účely mé diplomové práce. S výsledkem průzkumu Vás v případě zájmu ráda seznámím.

Předem děkuji za ochotu.

Bc. Petra Sedláčková
Přístavní 15, Brno – Bystřice 635 00
Tel: + 420 604 717 083
E-mail: petra.sed1977@seznam.cz

Vyjádření:

žádost povolena

~~žádost zamítnuta~~

Datum:

Razítko školy, podpis:

Základní škola a Mateřská škola
T.G.Masaryka Drásov, okres Brno-venkov
Drásov 167, 664 24 Drásov
IČ: 70942528, tel.: 549 424 194 ®

Vážený pan ředitel
Mgr. Ivo Pokorný
ZÁKLADNÍ ŠKOLA BRNO
Jana Babáka 1, 616 00 Brno

V Brně dne 18.2.2016

Žádost o povolení průzkumného šetření

Vážený pane řediteli,

dovoluji si Vás požádat o umožnění realizace průzkumného šetření na vaší základní škole.

Jsem studentkou 2. ročníku magisterského studia Univerzity Tomáše Bati, Fakulty humanitních studií, oboru sociální pedagogika. Průzkumné šetření potřebuji ke zpracování empirické části ve své diplomové práci na téma: *Analýza postojů dospívající mládeže k fenoménu stáří.*

Výsledky dotazníkového šetření budou anonymní a rozhodně budou sloužit pouze pro účely mé diplomové práce. S výsledkem průzkumu Vás v případě zájmu ráda seznámím.

Předem děkuji za ochotu.

Bc. Petra Sedláčková
Přístavní 15, Brno – Bystrc 635 00
Tel: + 420 604 717 083
E-mail: petra.sed1977@seznam.cz

Vyjádření:

žádost povolena ✓

žádost zamítnuta

Datum: 19.2.2016

Razítko školy, podpis:

Mgr. Ivo Pokorný
ZÁKLADNÍ ŠKOLA BRNO,
JANA BABÁKA 1,
PŘÍSPĚVKOVÁ ORGANIZACE
616 00 BRNO

Vážený pan ředitel
PaedDr. Petr Halík
Základní škola
Herčíkova 19, 612 00 Brno

V Brně dne 24.2.2016

Žádost o povolení průzkumného šetření

Vážený pane řediteli,

dovoluji si Vás požádat o umožnění realizace průzkumného šetření na vaší základní škole.

Jsem studentkou 2. ročníku magisterského studia Univerzity Tomáše Bati, Fakulty humanitních studií, oboru sociální pedagogika. Průzkumné šetření potřebuji ke zpracování empirické části ve své diplomové práci na téma: *Analýza postojů dospívající mládeže k fenoménu stáří.*

Výsledky dotazníkového šetření budou anonymní a rozhodně budou sloužit pouze pro účely mé diplomové práce. S výsledkem průzkumu Vás v případě zájmu ráda seznámím.

Předem děkuji za ochotu.

Bc. Petra Sedláčková
Přístavní 15, Brno – Bystrc 635 00
Tel: + 420 604 717 083
E-mail: petra.sed1977@seznam.cz

Vyjádření:

žádost povolena

~~žádost zamítnuta~~

Datum: 22.2.2016

Razítko školy, podpis:

Základní škola, Brno, Herčíkova 19.
příspěvková organizace
Herčíkova 19
612 00 Brno
IČO: 62157116

④